

Maar waar zijn we het dan wel over eens?

Onderzoek m.b.t. de Tweede Kamerverkiezingen van 22 november 2023, i.o.v. de Volkskrant
Rapport I&O Research

Colofon

Uitgave

I&O Research
Piet Heinkade 55
1019 GM Amsterdam

Rapportnummer

2023/194

Datum

oktober 2023

Opdrachtgever

De Volkskrant

Auteurs

Peter Kanne
Maartje van de Koppel
Asher van de Schelde

Copyright

Het overnemen uit deze publicatie is toegestaan, mits de bron (I&O Research en de Volkskrant) duidelijk wordt vermeld.

Inhoudsopgave

Samenvatting	5
1 Inleiding	9
1.1 Aanleiding	9
1.2 Verantwoording	9
2 Zorgen, prioriteiten en tegenstellingen	10
2.1 Politieke peiling 9 oktober	10
2.2 Zorgen	11
2.3 Prioriteiten	14
2.4 Tegenstellingen en compromissen	18
2.5 Tegenstellingen overbruggen	20
2.6 Bestuurscultuur, problemen oplossen en samenwerken	21
3 Klimaat	23
3.1 Zorgen en prioriteiten	23
3.2 Duurzame energie	29
3.3 Attituden	30
3.4 Analyse: wie wil wat? Wie kan wat?	40
4 Stikstof	41
4.1 Zorgen en prioriteiten	41
4.2 Attituden	48
4.3 Analyse: wie wil wat? Wie kan wat?	52
5 Immigratie & asiel	53
5.1 Zorgen en prioriteiten	53
5.2 Houding t.a.v. azc's	57
5.3 Attituden	64
5.4 Analyse: wie wil wat? Wie kan wat?	82
6 Inkomen en armoede	84
6.1 Zorgen en prioriteiten	84
6.2 Bestaanszekerheid	86
6.3 Kwart mijdt tandarts wel eens vanwege kosten	89
6.4 Attituden	90

A	Bijlagen: klimaat	95
A.1	Meer of minder doen?	95
A.2	Welke groep moet bijdragen?	96
A.3	Stellingen over klimaat	97
A.4	Subsidies	99
B	Bijlagen: stikstof	100
B.1	Zorgen over stikstof	100
B.2	Meer of minder doen?	102
B.3	Welke groep moet bijdragen?	104
B.4	Stellingen over stikstof	105
B.5	Hoe stikstof terug te dringen	107
B.6	Vrijgekomen stikstofruimte gebruiken	109
C	Bijlagen: immigratie	110
C.1	Meer of minder doen?	110
C.2	AZC in de buurt	112
C.3	Beginselen asielbeleid	114
C.4	Stellingen over immigratie	116
C.5	Schatting aantal asielzoekers in 2022	118
C.6	Maximum aantal asielzoekers opvangen	118
C.7	Voorstel gezinshereniging	119
D	Bijlagen: inkomen	120
D.1	Meer of minder doen?	120
D.2	Bestaanszekerheid	121
D.3	Moeite met rondkomen	123
D.4	Zorg mijden	125
D.5	Stellingen over inkomen, wonen en zorg	127

Samenvatting

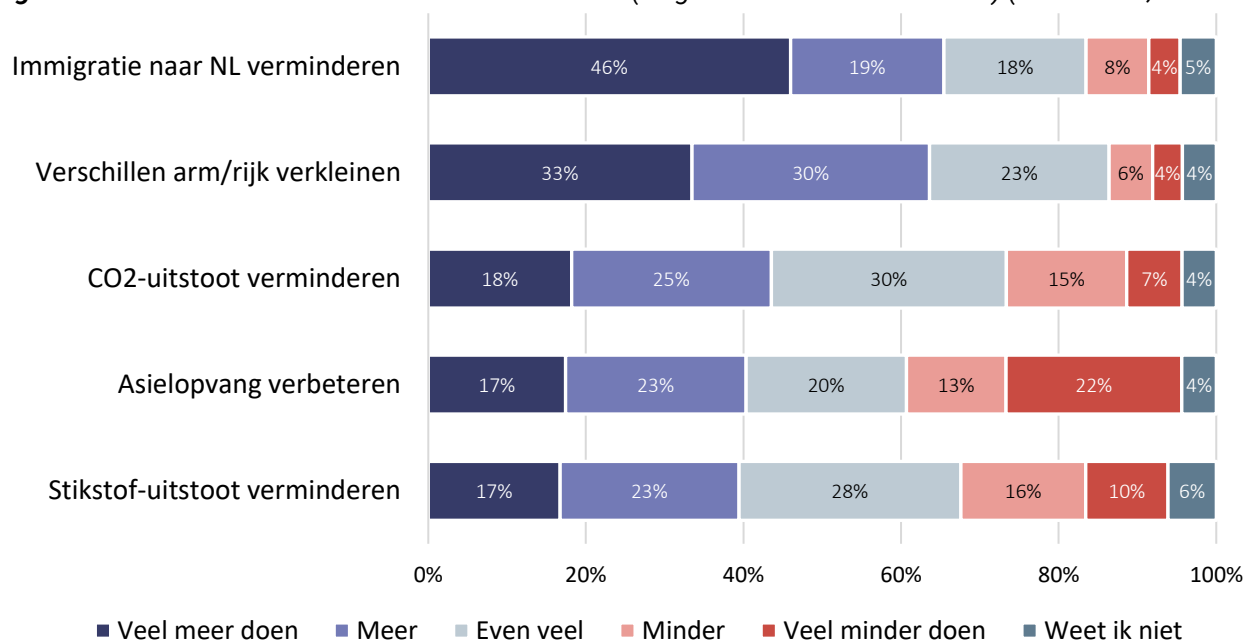
Terugdringen immigratie en inkomensongelijkheid belangrijkste wens kiezers

Nederlanders maken zich zorgen over een veelheid aan problemen die spelen, het meest over het gebrek aan woningen (82%), polarisatie in de samenleving (79%), digitale veiligheid (78%), onveiligheid en criminaliteit (77%) en de kwaliteit van de gezondheidszorg (77%).

In dit onderzoek focussen we op vier overkoepelende thema's: klimaat, stikstof, immigratie/asiel en inkomen, armoede en bestaanszekerheid. Van deze vier kwesties houden immigratie en inkomensongelijkheid de mensen in het land het meest bezig.

Maar liefst 65 procent vindt dat een volgend kabinet meer moet doen aan het terugdringen van immigratie (46% vindt zelfs 'veel meer') en 64 procent zegt dit over het terugdringen van de inkomensverschillen. Het terugdringen van CO₂-uitstoot (44%), het verbeteren van de asielopvang (40%) en het verminderen van de stikstof-uitstoot (39%) volgen op gepaste afstand, maar per saldo wil men eerder dat dit wel dan niet gebeurt.

Figuur 0.1.1: Moet kabinet meer of minder doen aan... (vergeleken met beleid Rutte IV) (basis: allen, n=1.959)

Drie stromenland

Op basis van een latente klassenanalyse (gericht op meningen over de vier hoofdthema's) zien we drie min of meer gelijke groepen ontstaan.

Het **'Gematigde Midden'** beslaat ruim een derde van de bevolking. Deze kiezers willen immigratie en ongelijkheid verminderen maar staan gematigd in de klimaat- en stikstofdiscussie. De VVD is hier de meest populaire partij, gevolgd door NSC, CU en CDA.

Een ander derde deel noemen we de ‘**Progressieve Oppositie**’. Zij vinden dat er gestreden moet worden tegen klimaatverandering en ongelijkheid, ze willen immigratie overwegend ook beperken maar minder strikt dan de andere groepen, asielopvang willen ze verbeteren. GroenLinks-PvdA is hier de grootste partij, maar ook op PvdD, D66 en Volt wordt gestemd.

De derde groep is de ‘**Conservatieve Oppositie**’, drie op tien vallen onder dit segment. Voor hen is het terugdringen van immigratie het belangrijkste, gevolgd door het aanpakken van inkomensongelijkheid. Klimaat- en stikstofbeleid willen ze afzwakken of zelfs helemaal mee stoppen. De PVV is hier de belangrijkste partij, maar ook NSC en BBB komen in aanmerking.

Tabel 0.1.1: Drie kiezersgroepen o.b.v. van meningen over immigratie, klimaat, stikstof en inkomenspolitiek

	De Progressieve Oppositie	Het Gematigde Midden	De Conservatieve Oppositie
Deel bevolking	34%	37%	29%
Wil:	Meer actie tegen klimaatverandering, stikstofuitstoot en ongelijkheid. Asielopvang verbeteren. Immigratie beteugelen.	Meer beleid tegen immigratie en ongelijkheid. Stikstof- en CO ₂ -uitstoot verminderen, maar niet te snel.	Veel minder immigratie. Minder ongelijkheid en minder actie tegen stikstof en klimaatverandering.
Meest gekozen partij:	GL-PvdA (38%)	VVD (30%)	PVV (25%)
Stemmen daarnaast:	PvdD, D66, Volt	NSC, CU, CDA	NSC, BBB, FvD
Profiel:	Meer vrouwen dan mannen, vaak hoger opgeleid, gemiddeld inkomen, relatief jong, meer stedelijk dan platteland	Iets ouder dan gemiddeld. Gemiddeld qua sekse, opleiding, inkomen, en stedelijkheid	Meer mannen dan vrouwen, lager of middelbaar opgeleid, gemiddeld qua inkomen en leeftijd, relatief vaak platteland

Au.b. meer samenwerking...

Het vertrouwen in de politiek is nog steeds erg laag, maar liefst 83 procent vindt dat de politiek teveel met zichzelf bezig is, in plaats van met het oplossen van de grote problemen van de mensen in het land. Bijna driekwart wil dat politieke partijen en lijsttrekkers meer de samenwerking zoeken.

... om immigratie, inkomensverschillen en CO₂-uitstoot te beperken

Inhoudelijk is er brede consensus over immigratie, inkomensverschillen, CO₂- en stikstofuitstoot: ruime meerderheden vinden dat dit moet worden beperkt.

Immigratie. Internationale vluchtelingenverdragen worden onderschreven, humane opvang is nodig, maar men is het er grotendeels over eens dat Nederland de aantallen die jaarlijks ons land in komen niet aankan. Men wil het liefst alleen ‘échte vluchtelingen’ opvangen, arbeidsmigratie blijft nodig, maar bij voorkeur alleen voor de bouw en land- en tuinbouw. Niet voor de zorg. Men heeft er geen begrip voor dat statushouders voorrang krijgen bij het toewijzen van sociale huurwoningen en ook andere aanspraken van migranten en asielzoekers moeten worden beperkt.

Met betrekking tot **inkomen en armoede** vinden Nederlanders dat de sterkste schouders de zwaarste lasten moeten dragen, wat voor velen betekent: bedrijven moeten zwaarder belast worden en de rijksten moeten meer afdragen aan de armen. Relatief vaak relateren kiezers hun mening over inkomenspolitiek aan immigratie. Een respondent: "De werkende Nederlander draait

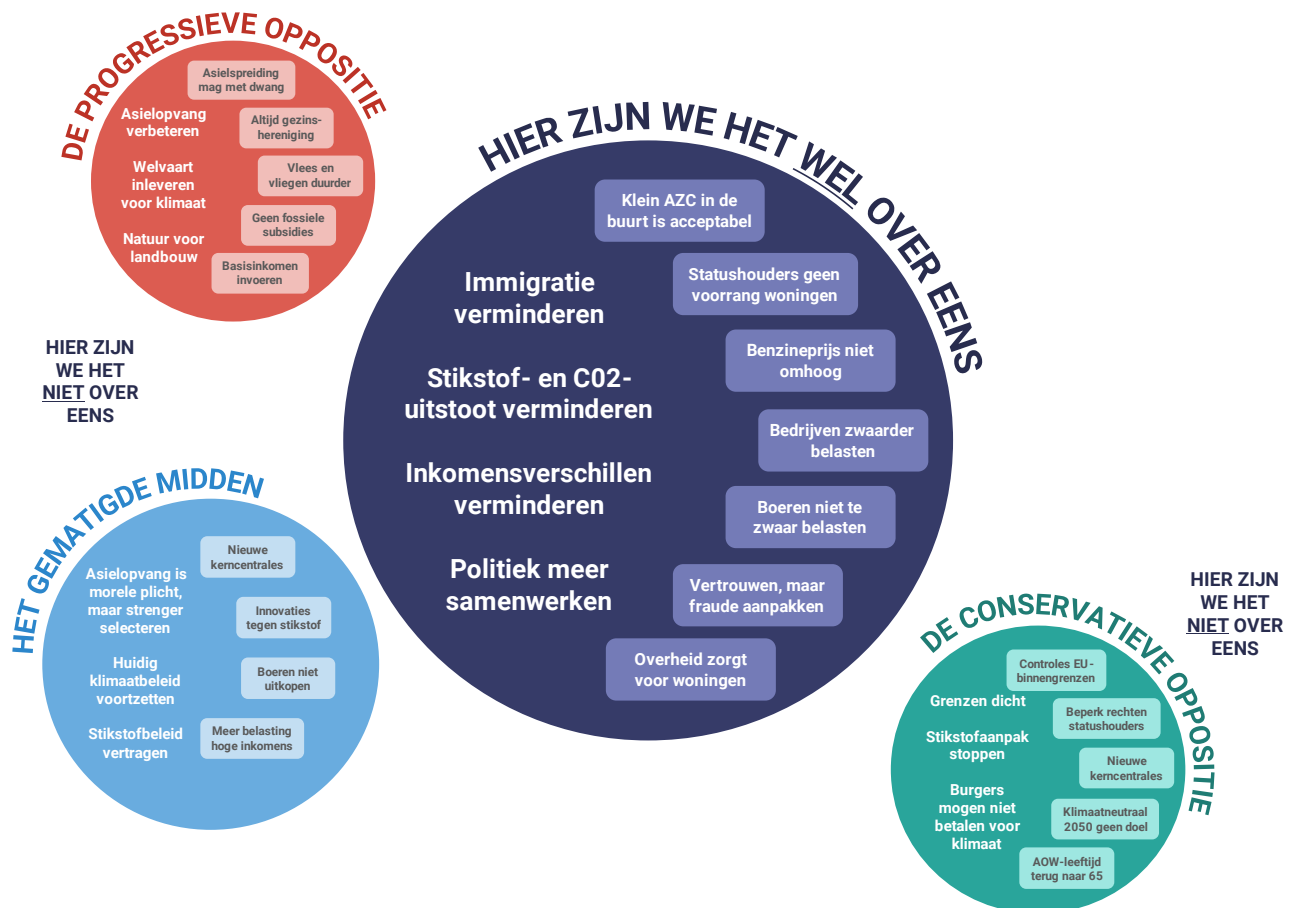
op voor de kosten. Asielzoekers participeren niet of mogen niet. Participeren moet om de kosten te dragen. Misschien hard maar Nederland buigt genoeg. Eigen volk komt niet meer op 1e plaats."

Eén op acht ervaart onvoldoende bestaanszekerheid

Bestaanszekerheid is een belangrijk thema bij deze verkiezingen. De meeste mensen ervaren voldoende bestaanszekerheid, twaalf procent echter niet. De gemiddelde Nederlander denkt bij bestaanszekerheid vooral aan ‘voldoende geld om in leven te blijven’, daarna volgen goede gezondheidszorg, een goede woning en een veilig leven. De 12 procent die onvoldoende bestaanszekerheid ervaart geeft er een iets andere betekenis aan: ze hebben onvoldoende geld om op een prettige manier te kunnen leven én ze zijn niet zeker van goede gezondheidszorg. Bestaansonzekerheid heeft niet alleen met inkomen te maken, niet alle mensen met een beneden-modaal inkomen ervaren onvoldoende bestaansonzekerheid (maar wel meer dan gemiddeld) en niet iedereen met een bovenmodaal inkomen is zeker over zijn bestaan (4 procent van hen ervaart onvoldoende bestaanszekerheid).

Figuur 0.1.2 Waar zijn we het wel over het eens? En waarover niet?

Onderstaande figuur beantwoordt de vraag ‘waar zijn we het dan wel over eens?’, maar ook ‘waar niet?’ De grote blauwe middencirkel toont de *communis opinio*, in de kleinere cirkels zien we de standpunten waar gemiddeld Nederland verdeeld over is, maar die door desbetreffende groep wel worden ondersteund.

Ook maakt een ruime meerderheid zich zorgen over **klimaatverandering**. Weinigen trekken in twijfel dat de mens verantwoordelijk is voor de opwarming van de aarde en driekwart vindt dat het ambitieuze klimaatbeleid van Rutte IV moet worden voortgezet of zelfs geïntensiveerd. Eveneens driekwart vindt dat bedrijven meer moeten betalen voor hun bijdrage aan de CO2-

uitstoot. Echter, bij veel concrete maatregelen trappen Nederlanders op de rem, het mag burgers financieel niet te veel pijn doen. Zo vindt twee derde dat de benzineprijzen niet mogen stijgen en is er sterke verdeeldheid over het verhogen van de prijs van vlees en vliegtickets. Dit is niet alleen een kwestie van 'onwil': onder de laagste inkomens zegt de helft door duurzaamheidsmaatregelen financieel in de knel te komen.

De **uitstoot van stikstof** houdt de gemoederen aanzienlijk minder bezig. Driekwart zegt zich er desgevraagd wel zorgen over te maken, maar de een is bang voor wat stikstof doet met flora en fauna, de ander vindt vooral de gevolgen voor de woningbouw zorgelijk en een derde bekommert zich om de positie van de boeren. De helft vindt weliswaar dat de veestapel moet krimpen (29% vindt van niet), maar dat mag niet gedwongen. Men is van mening dat de veehouderij nu al onevenredig wordt belast. Op de vraag hoe stikstof dan wel kan worden teruggedrongen wordt het vaakst gerekend op innovatieve landbouwtechnieken.

Verdeeldheid over snelheid stikstofbeleid

Desalniettemin zeggen twee op drie Nederlanders het stikstofbeleid van Rutte IV op z'n minst te willen voortzetten. Wel is er grote verdeeldheid over hoe snel de stikstofuitstoot moet worden teruggebracht. In het regeerakkoord van Rutte IV stond dat de stikstofuitstoot rondom gevoelige natuur in 2030 met de helft moest zijn afgenomen. Eén op tien vindt dat het nog sneller moet, 28 procent pleit ervoor vast te houden aan 2030. Maar de grootste groep (35%) vindt dat het ook in 2035 of later gerealiseerd mag worden. Een vijfde vindt dat een volgend kabinet helemaal moet stoppen met het stikstofbeleid.

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

I&O Research en de Volkskrant trekken al langer op als het gaat om electoraal onderzoek. Ook dit jaar, met Tweede Kamerverkiezingen op 22 november. We doen onderzoek voor de krant naar de electorale kant van de verkiezingen, de zetels, het zweef en switchgedrag, welke motieven zitten achter dit stemgedrag, hoe worden de lijsttrekkers gewaardeerd? Daarnaast - en daar heeft deze rapportage betrekking op - is de Volkskrant geïnteresseerd in wat er inhoudelijk ten grondslag ligt aan kiesgedrag. Dat het land gepolariseerd is op een aantal belangrijke thema's is bekend, maar geldt dat voor alles binnen elk thema of zijn er (deel)gebieden te vinden waarin ze elkaar wel vinden?

De centrale vraag voor dit onderzoek was dan ook:

Hoe denken kiezers over belangrijke thema's bij deze verkiezingen? Waarin verschillen ze van mening en waarin vinden de verschillende kampen elkaar wel? Wat verenigt ze?

In dit onderzoek zoomen we inhoudelijk in op de vier grote thema's bij deze verkiezingen:

- 1 Klimaat
- 2 Stikstof
- 3 Immigratie/asiel
- 4 Inkomen, armoede, bestaanszekerheid

In dit rapport gaan we per thema de diepte in (hoofdstukken 3 t/m 6). In hoofdstuk 2 laten we zien hoe dat er van bovenaf uitziet en in hoeverre deze thema's met elkaar samenhangen.

1.2 Verantwoording

Dit onderzoek vond plaats van maandag 2 tot dinsdag 10 oktober 2023.

In totaal werkten 1.959 Nederlanders van 18 jaar of ouder mee aan dit onderzoek. De steekproef is volledig getrokken in het I&O Research Panel. In hoofdstukken 3 t/m 6 worden soms stellingen gerapporteerd die aan de helft van de steekproef zijn voorgelegd (omdat de vragenlijst anders te lang zou worden). Ook deze steekproef is representatief voor de Nederlanders 18+.

I&O Research voerde dit onderzoek uit in opdracht van de Volkskrant.

Weging en marges

De onderzoeksresultaten zijn gewogen op geslacht, leeftijd, regio, opleidingsniveau en stemgedrag bij de Tweede Kamerverkiezingen in maart 2021. De weging is uitgevoerd conform de richtlijnen van de Gouden Standaard (CBS). Hiermee is de steekproef representatief voor de kiesgerechtigde Nederlandse inwoners (18+), voor wat betreft deze achtergrondkenmerken. Bij onderzoek is er sprake van een betrouwbaarheidsinterval en onnauwkeurigheidsmarges. In dit onderzoek gaan we uit van een betrouwbaarheid van 95 procent. Bij een steekproef van n=2.000 en een uitkomst van 50 procent is er sprake van een foutmarge van plus of min 2,2 procent.

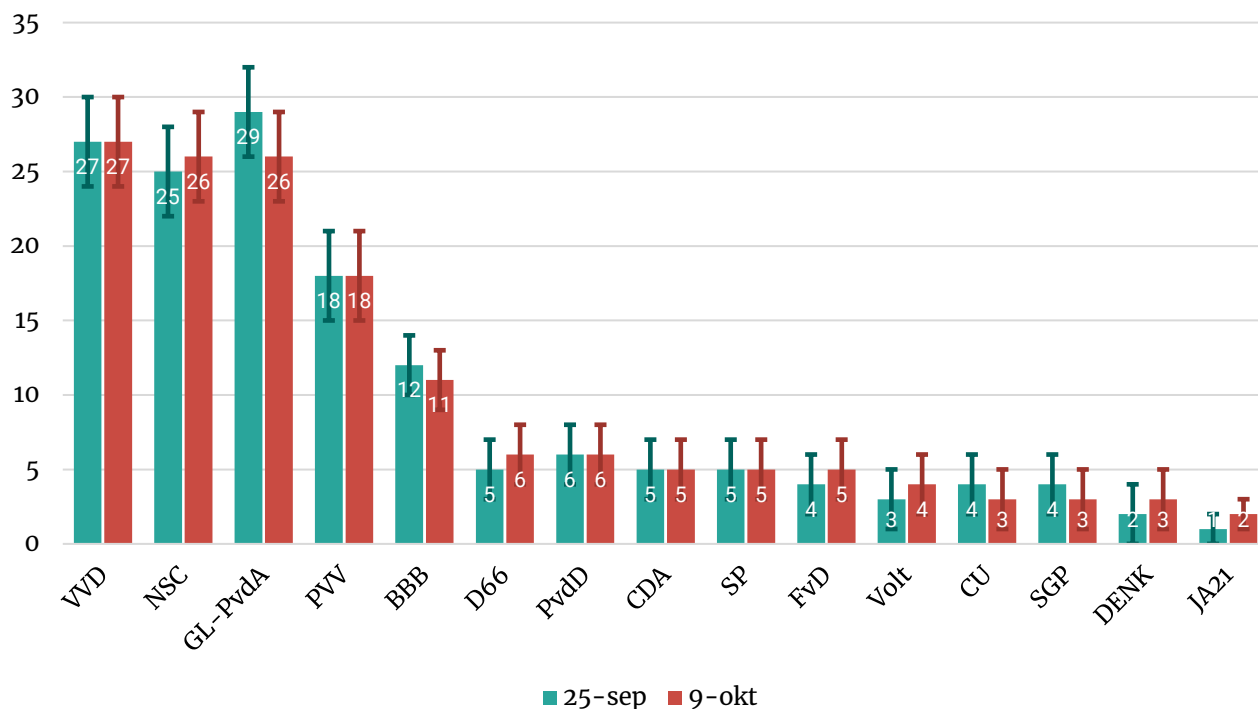

2 Zorgen, prioriteiten en tegenstellingen

2.1 Politieke peiling 9 oktober

Dit onderzoek werd uitgevoerd in de eerste anderhalve week van oktober 2023. Deze zag er toen als volgt uit: VVD (27 zetels), GroenLinks-PvdA (26) en NSC (26) gingen samen aan kop. De drie partijen deden (statistisch) niet voor elkaar onder. PVV (18) en BBB (11) volgden op enige afstand. Daarna zien we een groot peloton van tien partijen met tussen de twee en zes zetels.

Figuur 2.1: Zetelverdeling politieke peiling I&O Research (met marges) – 9 oktober 2023

Bron: I&O Research, 9 oktober 2023

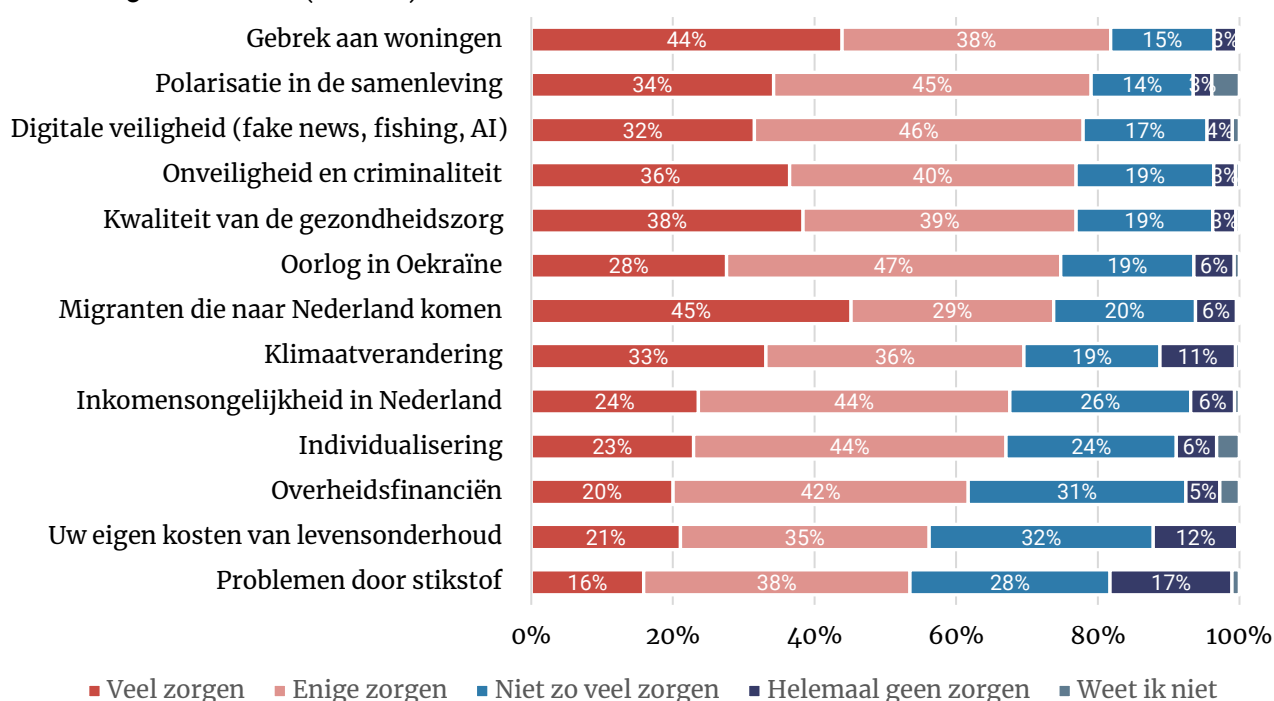
2.2 Zorgen

Aan het begin van de vragenlijst vroegen we voor 13 probleemgebieden in welke mate men zich er zorgen om maakt. In de eerste plaats valt op dat Nederlanders zich over al deze kwesties in ruime mate zorgen maken.

Als we de categorieën veel en enige zorgen samennemen komen vooral gebrek aan woningen (82%), polarisatie in de samenleving (79%), digitale veiligheid (78%), onveiligheid en criminaliteit (77%) en de kwaliteit van de gezondheidszorg (77%) bovendrijven.

Kijken we alleen naar de categorie ‘veel zorgen’ dan zijn migranten die naar Nederland komen (45%) en gebrek aan woningen (44%) de grootste hoofdpijndossiers.

Figuur 2.2: In hoeverre maakt u zich zorgen om de onderstaande zaken en ontwikkelingen in de samenleving? Basis: allen (n=1.959).

In onderstaande tabel 2.1 zien we dat jongeren zich vooral zorgen maken een gebrek aan woningen, op afstand gevolgd door klimaatverandering en polarisatie. Ouderen maken zich überhaupt vaker zorgen: over alles waar de gemiddelde Nederlander zich zorgen om maakt, maar dan meer.

Lager opgeleiden maken zich het meest zorgen om onveiligheid en criminaliteit, gebrek aan woningen, migranten die naar Nederland komen, digitale onveiligheid en de kwaliteit van de gezondheidszorg. Terwijl hoger opgeleiden de meeste zorgen hebben over de polarisatie in de samenleving, woningen en de oorlog in Oekraïne. Hoger opgeleiden maken zich verder wat minder zorgen dan middelbaar en lager opgeleiden.

Tabel 2.1: In hoeverre maakt u zich zorgen om de onderstaande zaken en ontwikkelingen in de samenleving? Naar leeftijd en opleiding. Basis: allen (n=1.959).

% VEEL TOT ENIGE ZORGEN	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Gebrek aan woningen	82%	89%	80%	76%	81%	87%	84%	82%	81%
Polarisatie	79%	72%	76%	75%	79%	88%	77%	76%	83%
Digitale veiligheid	78%	63%	74%	69%	80%	89%	83%	80%	73%
Onveiligheid/criminaliteit	77%	52%	67%	75%	81%	88%	89%	80%	66%
Gezondheidszorg	77%	57%	73%	77%	76%	85%	82%	80%	70%
Oorlog in Oekraïne	75%	66%	60%	69%	78%	89%	78%	72%	76%
Migranten naar NL	74%	54%	64%	74%	76%	84%	86%	78%	62%
Klimaatverandering	70%	72%	69%	64%	68%	77%	67%	64%	77%
Inkomensongelijkheid	68%	58%	68%	67%	65%	72%	67%	70%	65%
Individualisering	67%	52%	63%	62%	68%	77%	68%	64%	69%
Overheidsfinanciën	62%	46%	61%	55%	62%	71%	71%	62%	56%
Eigen levensonderhoud	56%	63%	70%	63%	50%	44%	59%	63%	48%
Problemen door stikstof	53%	56%	49%	49%	51%	63%	49%	47%	63%
n =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

Tabel 2.2: In hoeverre maakt u zich zorgen om de onderstaande zaken en ontwikkelingen in de samenleving? Naar regio. Basis: allen (n=1.959).

% VEEL TOT ENIGE ZORGEN	NL	NOORD		OOST		WEST		ZUID	
	Totaal	Stede- lijk	Platte- land	Stede- lijk	Platte- land	Stede- lijk	Platte- land	Stede- lijk	Platte- land
Gebrek aan woningen	82%	89%	79%	85%	81%	83%	86%	82%	74%
Polarisatie	79%	82%	77%	83%	80%	77%	84%	77%	74%
Digitale veiligheid	78%	77%	80%	83%	74%	77%	77%	78%	76%
Onveiligheid/criminaliteit	77%	73%	90%	74%	74%	74%	73%	74%	86%
Gezondheidszorg	77%	69%	76%	76%	78%	75%	80%	77%	80%
Oorlog in Oekraïne	75%	78%	72%	77%	72%	75%	82%	75%	74%
Migranten naar NL	74%	68%	90%	66%	74%	69%	85%	65%	86%
Klimaatverandering	70%	76%	58%	76%	70%	73%	72%	71%	62%
Inkomensongelijkheid	68%	67%	67%	77%	61%	65%	72%	68%	66%
Individualisering	67%	73%	65%	71%	71%	65%	75%	66%	58%
Overheidsfinanciën	62%	60%	64%	56%	67%	60%	59%	66%	61%
Eigen levensonderhoud	56%	59%	56%	55%	58%	56%	50%	56%	60%
Problemen door stikstof	53%	61%	49%	56%	54%	58%	50%	51%	49%
n =	1.959	58	115	174	203	623	112	216	185

Tabel 2.3: In hoeverre maakt u zich zorgen om de onderstaande zaken en ontwikkelingen in de samenleving? Naar politieke voorkeur. Basis: allen (n=1.959).

% VEEL TOT ENIGE ZORGEN	POLITIEKE VOORKEUR								
	Totaal	VVD	GL/ PvdA	NSC	BBB	SP	PVV	D66*	PvdD
Gebrek aan woningen	82%	75%	83%	85%	85%	99%	79%	92%	65%
Polarisatie	79%	82%	92%	84%	62%	89%	57%	87%	86%
Digitale veiligheid	78%	77%	79%	84%	76%	85%	73%	69%	66%
Onveiligheid/criminaliteit	77%	80%	58%	82%	87%	77%	89%	56%	56%
Gezondheidszorg	77%	64%	77%	81%	87%	94%	86%	55%	64%
Oorlog in Oekraïne	75%	84%	87%	80%	63%	87%	58%	90%	68%
Migranten naar NL	74%	82%	38%	85%	95%	70%	98%	44%	51%
Klimaatverandering	70%	73%	95%	68%	46%	79%	35%	93%	96%
Inkomensongelijkheid	68%	39%	86%	71%	64%	95%	60%	69%	76%
Individualisering	67%	61%	77%	76%	69%	75%	50%	64%	63%
Overheidsfinanciën	62%	60%	43%	67%	70%	61%	68%	49%	41%
Eigen levensonderhoud	56%	42%	42%	58%	68%	75%	69%	36%	53%
Problemen door stikstof	53%	51%	89%	49%	24%	64%	24%	86%	79%
n =	1.959	214	299	232	102	52	109	48	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

Tabel 2.4: In hoeverre maakt u zich zorgen om de onderstaande zaken en ontwikkelingen in de samenleving? Naar politieke voorkeur. Basis: allen (n=1.959).

% VEEL TOT ENIGE ZORGEN	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CDA*	CU*	Volt*	SGP
Gebrek aan woningen	82%	71%	83%	89%	78%
Polarisatie	79%	88%	82%	77%	83%
Digitale veiligheid	78%	86%	75%	79%	78%
Onveiligheid/criminaliteit	77%	86%	69%	54%	85%
Gezondheidszorg	77%	73%	61%	64%	60%
Oorlog in Oekraïne	75%	98%	76%	67%	76%
Migranten naar NL	74%	71%	41%	30%	75%
Klimaatverandering	70%	82%	90%	93%	47%
Inkomensongelijkheid	68%	79%	77%	64%	60%
Individualisering	67%	86%	83%	58%	86%
Overheidsfinanciën	62%	68%	49%	42%	59%
Eigen levensonderhoud	56%	44%	36%	47%	44%
Problemen door stikstof	53%	73%	75%	66%	31%
n =	1.959	38	47	35	43

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

2.3 Prioriteiten

In lijn met waar mensen zich zorgen over maken zien we dat kiezers willen dat de verkiezingen gaan over de woningmarkt (betaalbare woningen/huren; 42%), de gezondheidszorg (38%), Immigratie/asiel (35%), klimaatverandering (30%) en armoede(bestrijding)/sociale voorzieningen (28%).

Verschillen naar leeftijd en opleiding

Jongeren zetten woningen en het klimaat bovenaan, ouderen vinden vooral gezondheidszorg belangrijk. Ook veiligheid vinden ouderen relatief belangrijk.

Immigratie wordt door alle leeftijdsgroepen veel genoemd, behalve door jongeren.

Lager opgeleiden noemen vooral gezondheidszorg en immigratie, gevolgd door de woningmarkt en armoedebestrijding. Hoger opgeleiden vinden dat de verkiezingen vooral moeten gaan over de woningmarkt en klimaatverandering.

Tabel 2.5: Waar zouden de aanstaande verkiezingen vooral over moeten gaan, vindt u?

Drie antwoorden mogelijk. Naar leeftijd en opleiding. Basis: allen (n=1.959).

	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Woningmarkt / betaalbare woningen / huren	42%	54%	52%	43%	39%	34%	33%	45%	45%
Gezondheidszorg	38%	25%	34%	35%	38%	48%	47%	41%	30%
Immigratie / asiel	35%	22%	25%	38%	39%	39%	41%	42%	25%
Klimaatverandering	30%	42%	34%	28%	31%	25%	19%	23%	44%
Armoede(bestrijding) / sociale voorzieningen	28%	29%	28%	30%	26%	31%	33%	28%	26%
Veiligheid / tegengaan criminaliteit	22%	12%	16%	20%	27%	27%	27%	26%	16%
Economie/ overheidsfinanciën	14%	15%	22%	15%	12%	10%	11%	11%	20%
Normen en waarden	12%	3%	6%	11%	13%	17%	16%	12%	9%
Onderwijs	11%	17%	9%	13%	9%	13%	9%	8%	16%
Polarisatie	9%	7%	11%	9%	8%	9%	5%	9%	11%
Inspraak en democratie	6%	2%	6%	4%	6%	6%	7%	5%	5%
Natuur	6%	9%	8%	6%	5%	5%	4%	5%	9%
Europese Unie	6%	11%	8%	6%	4%	4%	4%	6%	7%
Bestuurscultuur	6%	10%	2%	5%	7%	6%	4%	6%	7%
Landbouw	5%	6%	5%	6%	5%	4%	4%	5%	5%
Defensie	5%	2%	4%	6%	5%	5%	5%	5%	5%
Leefbaarheid in de wijken	4%	0%	3%	5%	5%	3%	5%	4%	4%
Ethische zaken (euthanasie, abortus, homohuwelijk, etc.)	4%	3%	7%	3%	3%	3%	3%	4%	4%
Werkgelegenheid	3%	1%	4%	4%	3%	2%	4%	3%	2%
Tegengaan van discriminatie	3%	6%	3%	2%	2%	3%	2%	2%	3%
Anders	3%	5%	3%	2%	3%	1%	1%	2%	4%
Weet ik niet	1%	5%	1%	1%	1%	1%	2%	1%	0%
n =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

Verschillen naar regio

De verschillen naar regio zijn overall wat kleiner dan die naar opleiding of leeftijd. Op het platteland vraagt men vaker om aandacht voor de gezondheidszorg (vooral in het noorden en oosten van het land) en immigratie (vooral in het noorden, westen en zuiden).

In de stedelijke gebieden wil men meer aandacht voor klimaatverandering (in het noorden, oosten en westen) en armoedebestrijding (vooral in het noorden).

Tabel 2.6: Waar zouden de aanstaande verkiezingen vooral over moeten gaan, vindt u?

Drie antwoorden mogelijk. Naar regio en stedelijkheid. Basis: allen (n=1.959).

	NL	NOORD		OOST		WEST		ZUID	
	Totaal	Stede- lijk	Platte- land	Stede- lijk	Platte- land	Stede- lijk	Platte- land	Stede- lijk	Platte- land
Woningmarkt	42%	32%	32%	46%	42%	43%	41%	43%	37%
Gezondheidszorg	38%	28%	52%	28%	47%	32%	40%	41%	44%
Immigratie / asiel	35%	23%	51%	30%	35%	32%	41%	32%	44%
Klimaatverandering	30%	38%	22%	41%	28%	35%	21%	28%	21%
Armoede(bestrijding)	28%	45%	23%	34%	29%	27%	28%	28%	24%
Veiligheid / criminaliteit	22%	25%	22%	17%	20%	21%	22%	29%	28%
Economie/ overheidsfinanciën	14%	19%	9%	11%	14%	16%	9%	11%	13%
Normen en waarden	12%	7%	8%	10%	13%	11%	18%	12%	15%
Onderwijs	11%	14%	13%	13%	6%	12%	11%	13%	12%
Polarisatie	9%	11%	6%	12%	7%	9%	10%	11%	6%
Inspraak en democratie	6%	5%	11%	9%	5%	6%	7%	3%	6%
Natuur	6%	6%	4%	6%	8%	6%	3%	6%	7%
Europese Unie	6%	11%	7%	4%	4%	6%	9%	4%	4%
Bestuurscultuur	6%	10%	3%	10%	5%	6%	5%	3%	4%
Landbouw	5%	0%	12%	5%	8%	4%	6%	2%	6%
Defensie	5%	0%	3%	5%	7%	5%	5%	4%	5%
Leefbaarheid in de wijken	4%	2%	2%	2%	2%	6%	2%	5%	4%
Ethische zaken	4%	4%	4%	5%	6%	2%	5%	4%	6%
Werkgelegenheid	3%	4%	0%	2%	2%	3%	4%	3%	3%
Tegengaan discriminatie	3%	6%	3%	4%	2%	3%	2%	2%	1%
Anders	3%	4%	0%	3%	2%	3%	5%	2%	1%
Weet ik niet	1%	2%	3%	1%	1%	1%	0%	2%	1%
n =	1.959	58	115	174	203	623	112	216	185

Verschillen naar politieke voorkeur

Kiezers van de VVD hechten iets meer dan gemiddeld belang aan immigratie, veiligheid en economie. Verder ook aan wonen en gezondheidszorg.

GL-PvdA-kiezers zetten het klimaat op één, gevolgd door armoede en wonen.

NSC-kiezers lijken qua prioriteiten erg op de gemiddelde kiezer: ze willen aandacht voor de woningmarkt, gezondheidszorg, immigratie en armoedebestrijding. Alleen klimaatverandering vinden ze minder urgent.

PVV-kiezers vinden dat de verkiezingen moeten gaan over immigratie, op ruime afstand gevolgd door armoedebestrijding, de woningmarkt en veiligheid.

Tabel 2.7: Waar zouden de aanstaande verkiezingen vooral over moeten gaan, vindt u?

Drie antwoorden mogelijk. Naar huidige politieke voorkeur. Basis: allen (n=1.959)

	Totaal	POLITIEKE VOORKEUR						
		VVD	GL/ PvdA	NSC	PVV	BBB	D66	PvdD
Woningmarkt / betaalbare woningen / huren	42%	36%	43%	46%	34%	38%	42%	31%
Gezondheidszorg	38%	36%	28%	41%	46%	45%	31%	29%
Immigratie / asiel	35%	44%	9%	42%	80%	50%	3%	13%
Klimaatverandering	30%	22%	72%	19%	3%	7%	57%	69%
Armoede(bestrijding) / sociale voorzieningen	28%	10%	46%	34%	27%	25%	26%	37%
Veiligheid / tegengaan criminaliteit	22%	40%	7%	25%	30%	29%	8%	13%
Economie/ overheidsfinanciën	14%	28%	4%	15%	8%	18%	15%	5%
Normen en waarden	12%	14%	6%	13%	9%	11%	6%	4%
Onderwijs	11%	14%	18%	6%	2%	6%	32%	11%
Polarisatie	9%	10%	13%	7%	4%	4%	9%	7%
Inspraak en democratie	6%	2%	3%	7%	6%	15%	4%	0%
Natuur	6%	3%	14%	3%	4%	1%	5%	35%
Europese Unie	6%	2%	4%	3%	11%	1%	8%	3%
Bestuurscultuur	6%	2%	7%	13%	2%	14%	7%	3%
Landbouw	5%	4%	3%	3%	6%	12%	0%	11%
Defensie	5%	12%	2%	7%	3%	5%	0%	2%
Leefbaarheid in de wijken	4%	6%	2%	5%	6%	5%	4%	0%
Ethische zaken (euthanasie, abortus, homohuwelijk, etc.)	4%	2%	4%	1%	1%	0%	15%	9%
Werkgelegenheid	3%	4%	1%	6%	1%	5%	12%	1%
Tegengaan van discriminatie	3%	3%	6%	1%	1%	0%	0%	1%
Anders	3%	2%	3%	2%	2%	3%	6%	5%
Weet ik niet	1%	0%	0%	0%	1%	0%	0%	0%
n =	1.959	214	299	232	109	102	48	66

Tabel 2.8: Waar zouden de aanstaande verkiezingen vooral over moeten gaan, vindt u?
Drie antwoorden mogelijk. Naar huidige politieke voorkeur. Basis: allen (n=1.959).

	Totaal	POLITIEKE VOORKEUR				
		CDA	SP	CU	SGP	Volt
Woningmarkt / betaalbare woningen / huren	42%	25%	60%	46%	36%	58%
Gezondheidszorg	38%	36%	54%	33%	23%	8%
Immigratie / asiel	35%	15%	20%	10%	40%	2%
Klimaatverandering	30%	27%	27%	31%	9%	71%
Armoede(bestrijding) / sociale voorzieningen	28%	24%	55%	36%	20%	19%
Veiligheid / tegengaan criminaliteit	22%	31%	18%	14%	25%	9%
Economie/ overheidsfinanciën	14%	21%	8%	8%	16%	13%
Normen en waarden	12%	38%	6%	30%	30%	2%
Onderwijs	11%	9%	5%	8%	2%	6%
Polarisatie	9%	14%	9%	19%	11%	18%
Inspraak en democratie	6%	2%	3%	1%	4%	4%
Natuur	6%	2%	2%	5%	5%	7%
Europese Unie	6%	6%	0%	10%	0%	33%
Bestuurscultuur	6%	8%	3%	7%	16%	12%
Landbouw	5%	12%	7%	4%	10%	5%
Defensie	5%	2%	4%	2%	14%	1%
Leefbaarheid in de wijken	4%	8%	2%	3%	0%	4%
Ethische zaken (euthanasie, abortus, homohuwelijk, etc.)	4%	1%	1%	7%	36%	6%
Werkgelegenheid	3%	5%	0%	1%	0%	4%
Tegengaan van discriminatie	3%	9%	5%	1%	0%	8%
Anders	3%	0%	2%	3%	0%	0%
Weet ik niet	1%	0%	2%	5%	0%	0%
<i>n =</i>	1.959	38	52	47	43	35

2.4 Tegenstellingen en compromissen

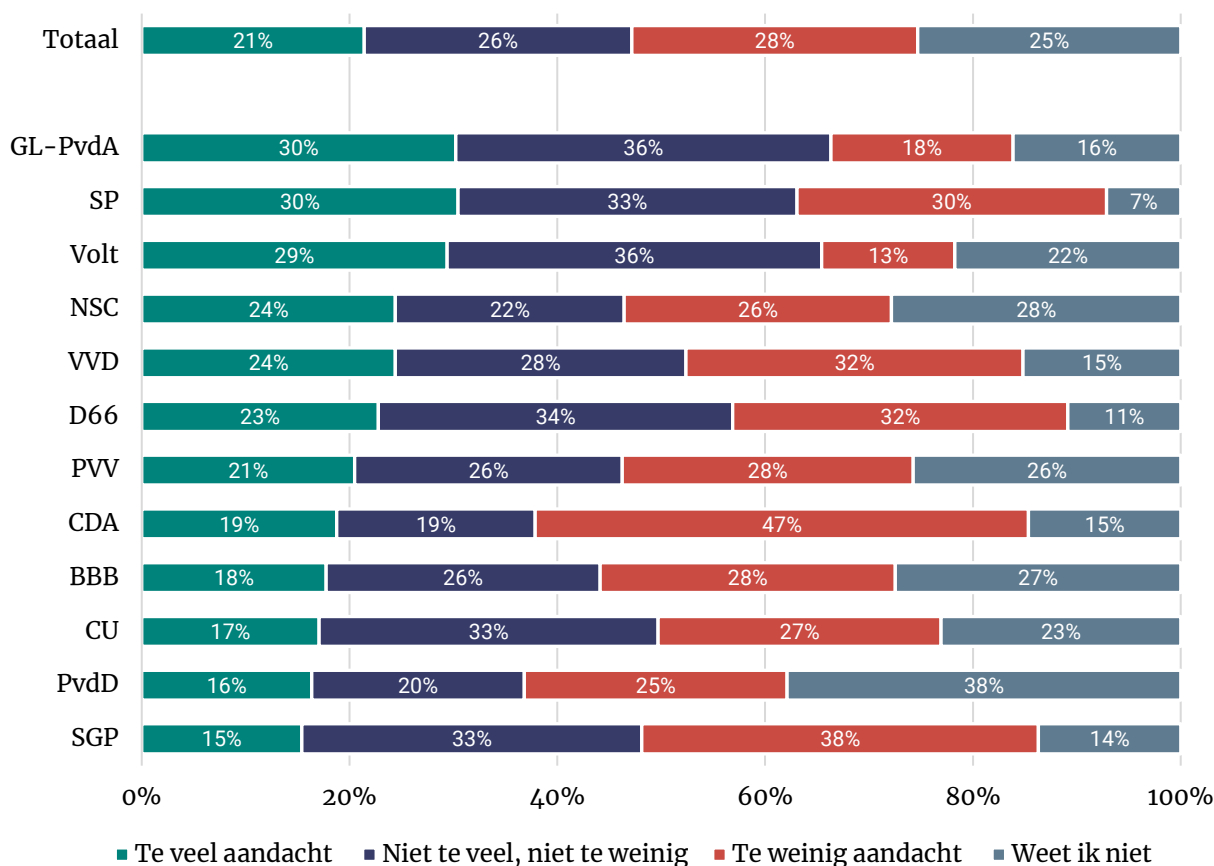
Aan het einde van de vragenlijst, dus nadat de inhoudelijke vragen over klimaat, stikstof, immigratie/asiel en inkomen, armoede en bestaanszekerheid zijn gesteld (hoofdstukken 3 t/m 6), legden we vragen voor over de verkiezingen en tegenstellingen.

Waar we eerder zagen dat maar liefst 79 procent zich zorgen maakt over *polarisatie in de samenleving*, zien we bij de vraag ‘wordt er in de verkiezingscampagne te veel of te weinig aandacht besteed aan de verschillen tussen politieke partijen?’ een zeer verdeeld beeld: ruim een kwart (28%) vindt dat er te weinig aandacht is voor de verschillen, een vijfde (21%) vindt het juist te veel. Een kwart neemt een tussenpositie in en nog een kwart weet het niet. Kiezers van de links-progressieve partijen (GL-PvdA en Volt) vinden het – per saldo – vaker *te veel*, kiezers van rechtse en flankpartijen (VVD, CDA, PVV, BBB, SGP, PvdD) vinden het vaker *te weinig*. En kiezers van NSC en SP zijn perfect verdeeld over te veel en te weinig.

Jongeren (18-24 jaar) vinden het eerder te veel dan te weinig, ouderen (65+) eerder te weinig dan te veel. Ook lager opgeleiden zouden de verschillen graag meer uitgelicht zien (zie Tabel 2.9).

Figuur 2.3: Wat vindt u, wordt er in de verkiezingscampagne te veel of te weinig aandacht besteed aan de verschillen tussen politieke partijen?

Basis: allen (n=1.959).

Tabel 2.9: Wat vindt u, wordt er in de verkiezingscampagne te veel of te weinig aandacht besteed aan de verschillen tussen politieke partijen? Naar leeftijd en opleiding. Basis: allen (n = 1.959).

	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Te veel	21%	27%	23%	20%	22%	20%	17%	20%	25%
Niet te veel, ook niet te weinig	26%	33%	22%	27%	26%	26%	23%	24%	30%
Te weinig	28%	13%	27%	23%	29%	34%	30%	29%	25%
Weet ik niet	25%	28%	28%	30%	23%	21%	30%	27%	21%

Media benadrukken de verschillen te veel. En te weinig

Gevraagd naar ‘waar dat aan ligt’ blijkt maar weer eens dat de media het hoe dan ook verkeerd doen. Van degenen die vinden dat er te veel aandacht is voor de verschillen zegt 64 procent: *de media leggen te veel nadruk op de verschillen*. Maar van de kiezers die te weinig aandacht voor de verschillen ervaren zegt 48 procent: *de media laten de verschillen onvoldoende zien*.

Ook vindt de helft van beide groepen dat *sommige politieke partijen of lijsttrekkers niet eerlijk laten zien wat ze echt vinden*. Respectievelijk 49 en 54 procent.

Dat het aan de inhoudelijke positionering van de partijen zelf ligt (*Politieke partijen verschillen te weinig van elkaar*) ziet een minderheid als de oorzaak: respectievelijk 15 en 34 procent.

Wel vindt 54 procent van degenen die te weinig nadruk op de verschillen ervaart dat dit komt doordat *politieke partijen de verschillen onvoldoende duidelijk maken*.

Tabel 2.10: Waarom te veel / te weinig?

Te veel aandacht aan voor verschillen. Waar ligt dat aan? (n=426)		Te weinig aandacht aan voor verschillen. Waar ligt dat aan? (n = 525)	
Media leggen te veel nadruk op de verschillen	64%	Sommige politieke partijen / lijsttrekkers laten niet eerlijk zien wat ze echt vinden	54%
Politieke partijen / lijsttrekkers leggen te veel nadruk op de verschillen	61%	Politieke partijen maken de verschillen onvoldoende duidelijk	54%
Sommige politieke partijen / lijsttrekkers laten niet eerlijk zien wat ze echt vinden	49%	Media laten de verschillen onvoldoende zien	48%
Politieke partijen verschillen te weinig van elkaar	15%	Politieke partijen verschillen te weinig van elkaar	34%
Anders	6%	Anders	6%
Weet ik niet	2%	Weet ik niet	1%

2.5 Tegenstellingen overbruggen

We legden kiezers de volgende tekst voor:

“Over een aantal thema’s bestaan grote tegenstellingen tussen politieke partijen. We zien dit vooral bij de thema’s klimaat, stikstof, migratie en verschillen tussen arm en rijk. Hoe meer punten u geeft, hoe belangrijker u het vindt dat problemen op dit onderwerp door de politieke partijen gezamenlijk worden opgelost. Als u 100 punten mag verdelen over deze vier thema’s, wilt u dan aangeven hoe belangrijk het is dat op deze onderwerpen tegenstellingen worden overbrugd?”

We zien dat het meeste belang wordt toegedicht aan migratie. Gemiddeld krijgt dit thema 30 punten. Jongeren tot en met 24 jaar noemen vaker klimaat, datzelfde geldt voor hoger opgeleiden. De leeftijdsgroep 25-34 noemt het vaakst verschillen tussen arm en rijk. Bij de andere opleidings- en leeftijdsgroepen komt migratie het duidelijkst naar voren.

Tabel 2.11: Als u 100 punten mag verdelen over deze vier thema’s, wilt u dan aangeven hoe belangrijk het is dat op deze onderwerpen tegenstellingen worden overbrugd?

Basis: allen (n=962). Getoond in figuur: gemiddelden.

	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Klimaat	23,0	28,6	25,8	22,5	21,5	22,0	19,0	19,8	28,2
Stikstof	15,0	20,3	15,5	14,3	13,6	16,0	13,1	13,1	18,0
Migratie	30,4	21,2	25,1	31,4	34,2	30,4	32,7	33,7	26,0
Verschillen tussen arm en rijk	24,0	20,8	27,3	25,8	21,7	23,8	24,1	25,1	23,0
Aanpak niet nodig/weet niet	7,6	9,1	6,3	6,1	8,9	7,7	11,1	8,4	4,8

2.6 Bestuurscultuur, problemen oplossen en samenwerken

In onze politieke peiling uit oktober komt naar voren dat het vertrouwen in de overheid nog steeds erg laag is (33% heeft enig tot veel vertrouwen, 65% weinig tot geen).

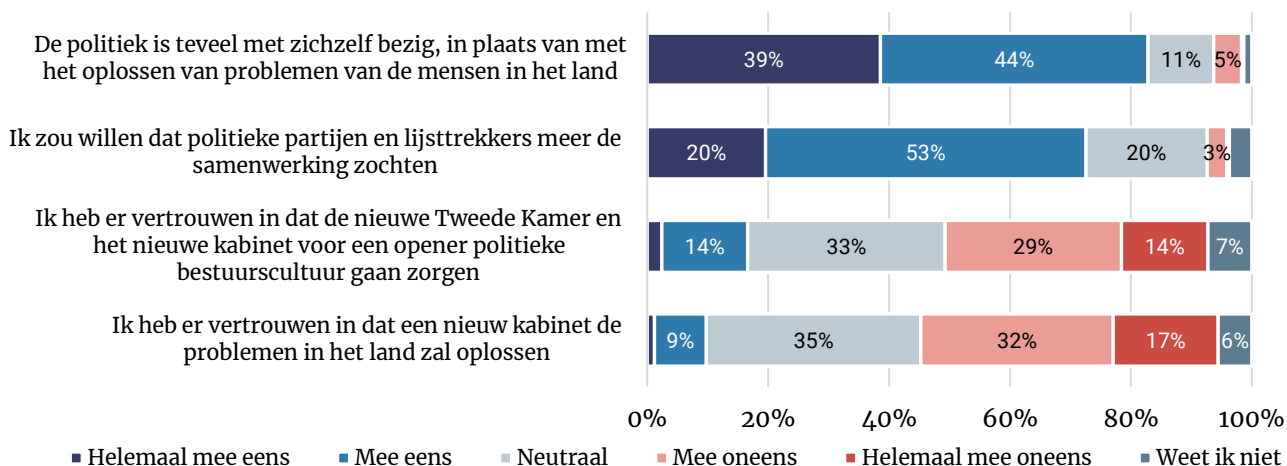
In dit onderzoek zien we dat ook de verwachtingen ten aanzien van de politiek laag zijn. Slechts 10 procent heeft er *vertrouwen in dat een nieuw kabinet de problemen in het land zal oplossen* en maar 17 procent verwacht *dat de nieuwe Tweede Kamer en het nieuwe kabinet voor een opener politieke bestuurscultuur gaan zorgen*. In mei 2021 (zie ook figuur 2.5) was dit 27 procent. Ook al laag, maar nu dus nog verder gedaald.

Maar liefst 83 procent vindt dat de *politiek teveel met zichzelf bezig is, in plaats van met het oplossen van problemen van de mensen in het land*. Ook in mei 2021 lag dit aandeel hoog (80%), in januari 2022 was het iets gedaald (68%), maar nu is het dus gestegen naar 83 procent.

Bijna driekwart (73%) zegt: *Ik zou willen dat politieke partijen en lijsttrekkers meer de samenwerking zochten*.

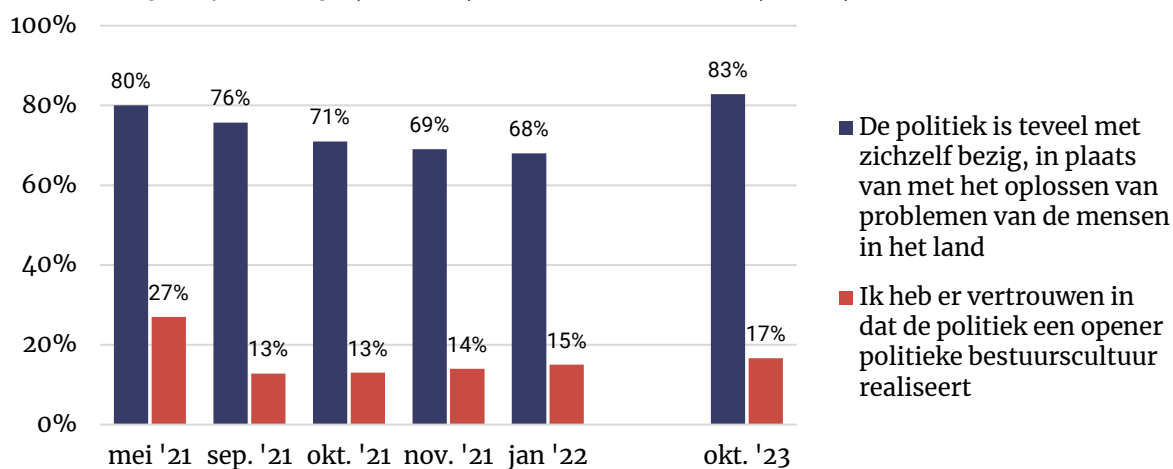
Figuur 2.4: In hoeverre bent u het eens of oneens met de onderstaande stellingen?

Basis: allen (n= 962).

Figuur 2.5: In hoeverre bent u het eens of oneens met de onderstaande stellingen?

Getoond in figuur: percentage (helemaal) mee eens. Basis: allen (n= 962).

Wantrouwen en lage verwachtingen over de hele linie

Het is opvallend hoe weinig de bevolkingsgroepen van elkaar verschillen als het gaat om deze oordelen en verwachtingen. Van jong tot oud, van lager tot hoger opgeleid: een ruime meerderheid vindt dat de politiek teveel met zichzelf bezig is en verwacht niet dat ze in staat is de grote problemen op te lossen.

Tabel 2.12: In hoeverre bent u het eens of oneens met de onderstaande stellingen?

Getoond in tabel: percentage (helemaal) mee eens. Basis: allen (n= 962).

	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
De politiek is teveel met zichzelf bezig, in plaats van met het oplossen van problemen van de mensen in het land	83%	81%	75%	80%	87%	87%	84%	87%	78%
Ik zou willen dat politieke partijen en lijsttrekkers meer de samenwerking zochten	73%	63%	68%	68%	75%	79%	74%	70%	74%
Ik heb er vertrouwen in dat de nieuwe Tweede Kamer en het nieuwe kabinet voor een opener politieke bestuurscultuur gaan zorgen	17%	8%	17%	17%	16%	18%	20%	17%	15%
Ik heb er vertrouwen in dat een nieuw kabinet de problemen in het land zal oplossen	10%	10%	10%	11%	9%	9%	13%	9%	9%
n =	962	32	125	184	311	310	236	326	400

Tabel 2.13: In hoeverre bent u het eens of oneens met de onderstaande stellingen?

Getoond in tabel: percentage (helemaal) mee eens. Basis: allen (n= 962).

	Totaal	POLITIEKE VOORKEUR				
		VVD	PVV	GL-PvdA	BBB*	NSC
De politiek is teveel met zichzelf bezig, in plaats van met het oplossen van problemen van de mensen in het land	83%	79%	97%	72%	93%	89%
Ik zou willen dat politieke partijen en lijsttrekkers meer de samenwerking zochten	73%	79%	62%	80%	63%	69%
Ik heb er vertrouwen in dat de nieuwe Tweede Kamer en het nieuwe kabinet voor een opener politieke bestuurscultuur gaan zorgen	17%	11%	13%	20%	33%	26%
Ik heb er vertrouwen in dat een nieuw kabinet de problemen in het land zal oplossen	10%	8%	9%	14%	16%	10%
n =	962	98	56	144	48	113

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

Tegelijkertijd benadrukken anderen dat de rol van Nederlandse burgers beperkt is. Zij vinden dat klimaatverandering een probleem is dat door en in samenwerking met andere landen aangepakt moet worden. Ook de verantwoordelijkheid van bedrijven, de industrie en 'grote vervuilers' om hun uitstoot te verminderen komt vaak terug.

"Ik denk dat Nederland al heel veel doet. Klimaatverandering kent geen landsgrenzen." - Zou nu VVD stemmen

"Ik denk dat Nederland grote stappen kan maken op klimaatgebied, maar vraag mij af in hoeverre dat invloed heeft op mondiaal niveau" - Zou nu Volt stemmen

"Grotere vervuilers in de industrie aanpakken." - Zou nu GL-PvdA stemmen

Een deel vindt dat de aanpak van klimaatverandering te ver gaat. Zij haken zelf af of zien andere afhaken vanwege te vergaande maatregelen. Sommigen vinden dat klimaatverandering niet tegengaan moet worden, maar dat Nederland zich vooral moet leren aanpassen aan een nieuw klimaat.

"Het klimaat is altijd aan veranderingen onderhevig geweest. De mens en natuur zal zich daar ook aan aanpassen. EVOLUTIE! Iedereen moet een beetje opletten met wat hij doet wat slecht is en de klimaatsverandering kan versnellen. Maar je moet ook nog een beetje gewoon kunnen leven." - Zou nu SP stemmen.

"Het probleem is dat een kleine koplopersgroep te ver vooruitloopt. Het is van belang dat de massa aangehaakt blijft. Er is nu onbegrip tussen de groepen." - Zou nu VVD stemmen

"Ik ben het alarmisme helemaal zat. Zet in op haalbare en betaalbare oplossingen." - Weet nog niet wat te stemmen

"Grootste geldverspilling van deze tijd. We kunnen dit niet tegenhouden, besteed geld aan voorbereiding van gevolgen." - Zou nu BBB stemmen

Driekwart wil klimaatbeleid handhaven of intensiveren

Ruim vier op de tien Nederlanders (44%) vinden dat een volgend kabinet *meer* moet doen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen dan het huidige kabinet-Rutte IV doet in haar plannen en beleid. Dat is meer dan het aandeel dat vindt dat een volgend kabinet *minder* moet doen (22%). Drie op tien zien het liefst dat het klimaatbeleid gelijk is aan de plannen en het beleid van het kabinet-Rutte IV m.b.t. het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen. Bij elkaar opgeteld wil driekwart (74%) het huidige klimaatbeleid dus handhaven of intensiveren.

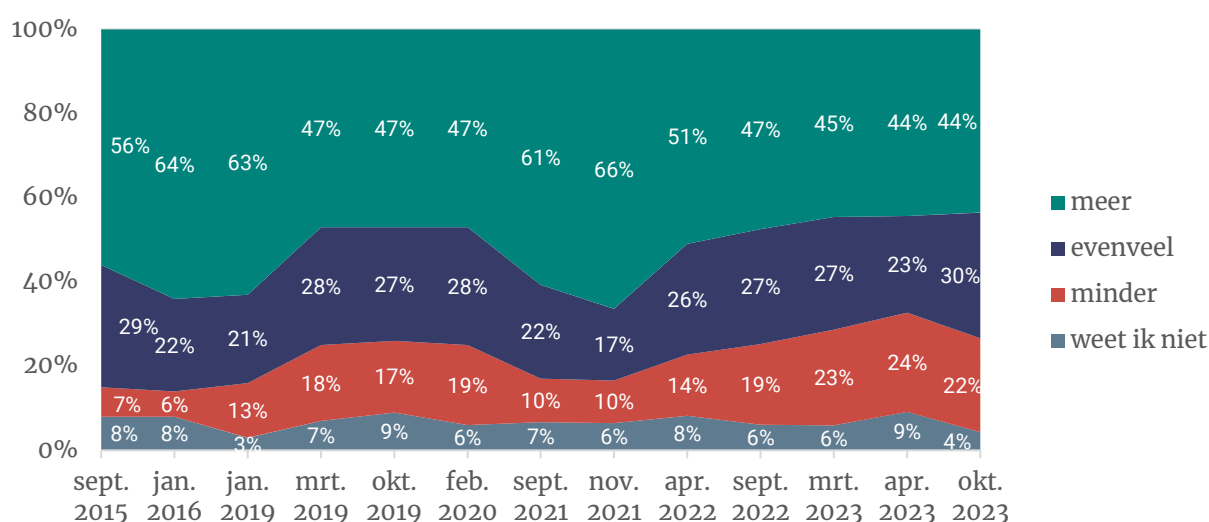
In 2021 en 2022 lag de steun voor ambitieuzer beleid op de reductie van broeikasgassen hoger dan nu. In november 2021 was de steun voor meer inzet van het kabinet het hoogst: twee derde wilde meer inzet, 17 procent vond dat er genoeg gedaan werd en 10 procent wilde minder inzet. Destijds werd er nog geformeerd en was er nog weinig bekend over het beleid van het aankomende kabinetsbeleid.

In januari 2022 trad kabinet-Rutte IV aan, waarna we in april 2022 zagen dat het aandeel Nederlanders dat vond dat er meer gedaan moest worden aan CO₂-reductie flink omlaag ging (van 66% in november 2021 naar 51%). In het coalitieakkoord van Rutte IV werd afgesproken dat Nederland in 2050 klimaatneutraal moet zijn, met een beoogde CO₂-reductie van minstens 55 procent in 2030. Om dat te halen presenteerde het kabinet afgelopen april onder andere een pakket extra maatregelen,¹ waarbij onder meer extra geld beschikbaar werd gesteld voor fossielvrije stroomvoorziening en de prijs van benzine omhoog moet.

Gedurende de regeerperiode van Rutte IV is de steun voor ambitieuzer beleid afgenomen tot de huidige 44 procent, en nam het aandeel dat minder inzet wilde toe (14 naar 22%) – hoewel deze groep nog steeds een minderheid vormt.

Figuur 3.2: Vindt u dat een volgend kabinet meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen? (Met 'evenveel' bedoelen we de plannen en het beleid van het kabinet-Rutte IV m.b.t. het verminderen van de uitstoot van broeikasgassen)

Basis: allen (n = 1.959).

¹ Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/klimaatverandering/nieuws/2023/04/26/extra-pakket-maatregelen-dichtgat-tot-klimaatdoel-2030>

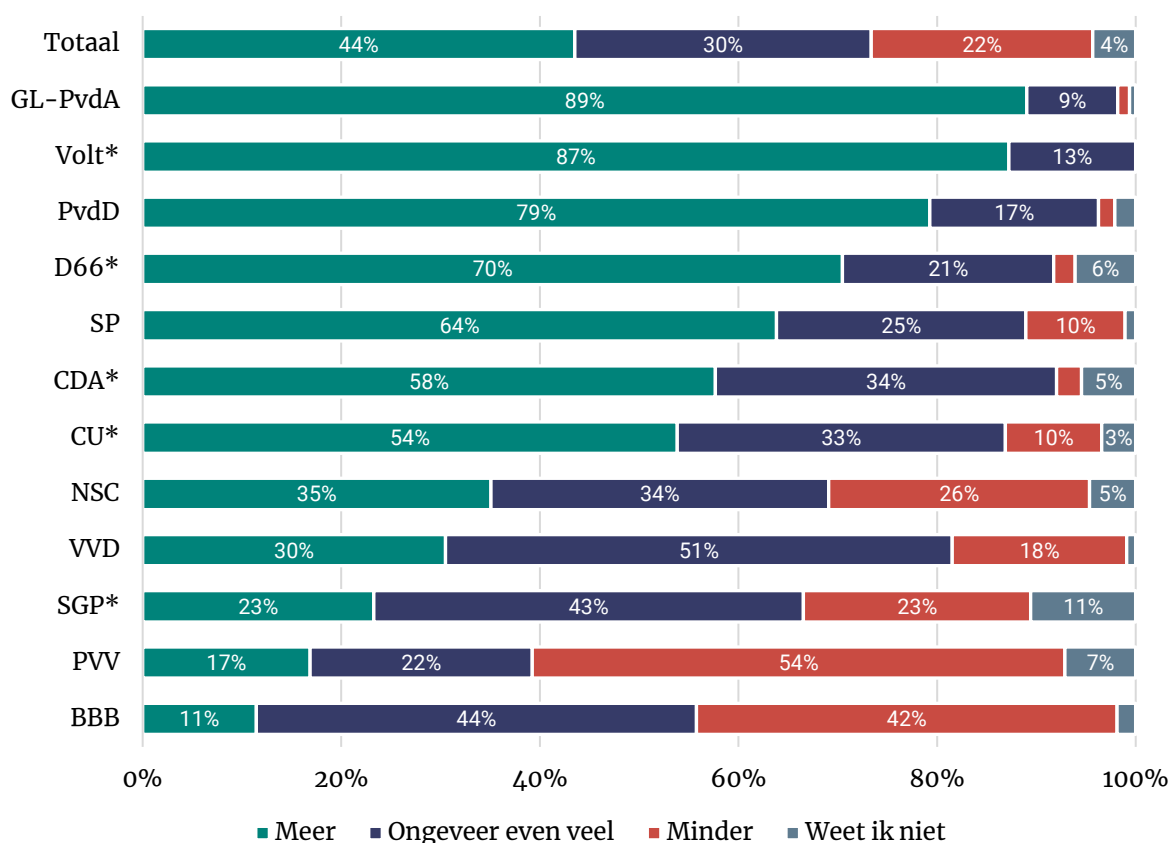
Breed draagvlak om huidig beleid op CO2-reductie ten minste te behouden

Voor bijna alle kiezersgroepen geldt dat kiezers in meerderheid willen dat het volgende kabinet *evenveel of meer* gaat doen aan de reductie van broeikasgassen. Kiezers van linkse en/of progressieve partijen (GL-PvdA, Volt, PvdD, D66, SP) zijn in (ruime) meerderheid voor ambitieuzer beleid. Ook bij CDA- en CU-kiezers is daar een meerderheid voor te vinden. VVD-kiezers willen het liefst evenveel blijven doen (51%), of anders meer (30%).

Alleen bij de PVV vindt meer dan de helft van de kiezers (54%) dat een volgend kabinet *minder* moet doen. Bij de BBB gaat het ook om een substantiële minderheid (42%), maar een groter aandeel van deze kiezers wil liever hetzelfde of meer doen.

Figuur 3.3: Vindt u dat een volgend kabinet meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen?

Naar politieke voorkeur. Basis: allen (n = 1.959).

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

Vooraf jongeren van 18 tot 24 jaar vinden dat er veel meer (29%, gem. 18%) of meer (33%, gem. 25%) moet gebeuren om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen. Ook vinden hoger opgeleiden dat vaker (56% wil meer) dan lager (36%) en middelbaar opgeleiden (37%).

De volledige uitsplitsingen naar leeftijd, opleiding en politieke voorkeur zijn te vinden in Bijlage A.

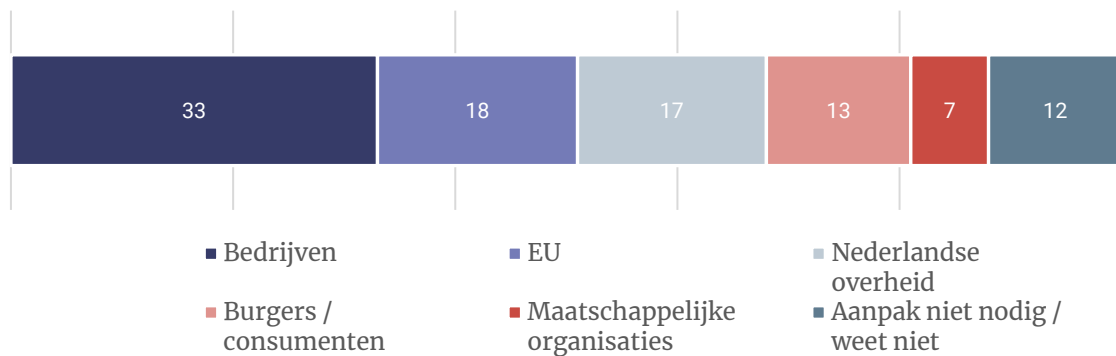
'Bedrijven moeten grootste bijdrage tegen klimaatverandering leveren'

We legden respondenten vijf groepen of soorten organisaties voor die een rol kunnen spelen bij het aanpakken van klimaatverandering en vroegen hen met een puntenverdeling aan te geven hoeveel ieder aan deze aanpak moet bijdragen. De zesde optie was 'ik vind de aanpak van klimaatverandering niet nodig of weet het niet'. In totaal konden 100 punten verdeeld worden: hoe meer punten, hoe groter de beoogde bijdrage.

Nederlanders verwachten van **bedrijven** de grootste bijdrage aan het tegengaan van klimaatverandering. Gemiddeld krijgen zij 33 punten. Daarna volgen de **Europese Unie** (gem. 18 punten) en de **Nederlandse overheid** (17), voor wie de beoogde bijdrage vergelijkbaar is. De kleinste rol wordt toebedeeld aan **maatschappelijke organisaties** (gem. 7 punten). Van zichzelf (als **burgers/consumenten**) verwachten Nederlanders ook een relatief kleine bijdrage (13).

Figuur 3.4: Welke groep moet hoeveel bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering?

Basis: allen (n = 987).

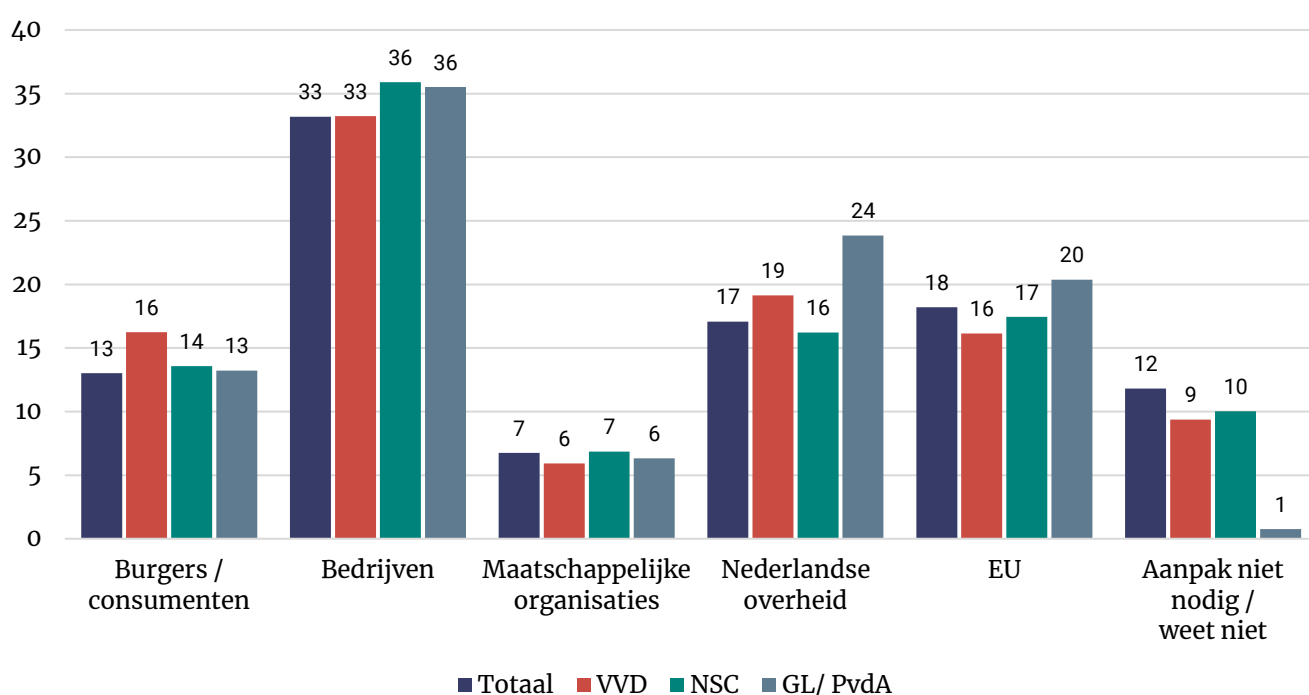
Kiezers VVD, NSC en GL-PVDA willen alle drie grootste bijdrage van bedrijven

Kiezers van de drie partijen die momenteel de meeste zetels behalen in de peiling – VVD, NSC en GL-PvdA – verdelen de verantwoordelijkheid voor de aanpak van klimaatverandering in grote lijnen op dezelfde wijze. Alle drie de kiezersgroepen willen de grootste bijdrage van bedrijven, de groep 'burgers/consumenten' staat bij allen op de vierde plaats.

Wel zijn er een aantal (kleine) onderlinge verschillen. NSC- en GL-PvdA-kiezers kijken wat vaker naar het bedrijfsleven dan VVD-kiezers. GL-PvdA-kiezers zeggen vrijwel nooit dat de aanpak van klimaatverandering niet nodig is. Ook beogen deze kiezers een wat grotere bijdrage van de Nederlandse overheid en de EU dan VVD- en NSC-kiezers doen.

Figuur 3.5: Welke groep moet hoeveel bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering?

Getoond in figuur: gemiddeld aantal punten toegekend, naar politieke voorkeur (VVD, NSC, GL-PvdA).

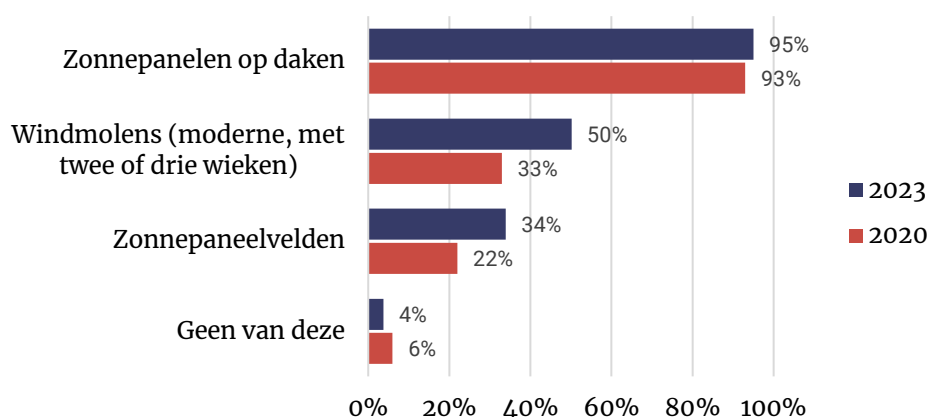
3.2 Duurzame energie

Duurzame energie alom aanwezig in de buurt

Aan duurzame energiebronnen in de buurt kan bijna geen enkele Nederlander meer ontsnappen. Vrijwel iedereen zegt in zijn of haar omgeving zonnepanelen op daken tegen te komen, vrijwel onveranderd ten opzichte van drie jaar geleden. De helft komt nu (ook) windmolens tegen, in 2020 was dat nog 33 procent.

Voor een derde geldt dat er naar eigen zeggen zonnepaneelvelden in de buurt zijn, dit aandeel lag in 2020 ook nog duidelijk lager (22%).

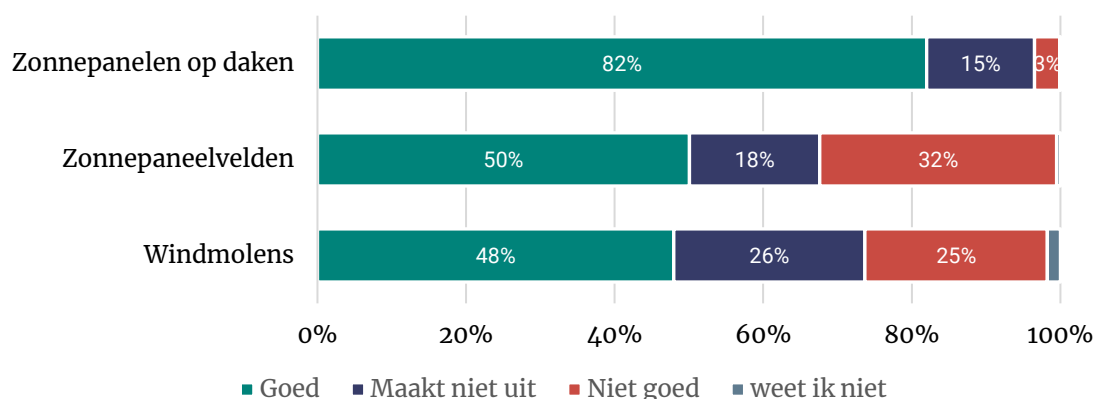
Figuur 3.6: Stel dat u een rondje fietst of wandelt in uw buurt. Welke van onderstaande energiebronnen komt u dan tegen? Basis: allen (n = 1.959)

'Liever zonnepanelen op daken dan in velden'

De zonnepanelen die op zoveel daken liggen roepen weinig weerstand op. Dat geldt wel in sterke mate voor windmolens en zonnepaneelvelden: respectievelijk 25 en 32 procent vindt het 'niet goed' dat deze bij hen in de buurt zijn.

Figuur 3.7: Wat vindt u ervan dat er zonnepanelen op daken / windmolens / zonnepaneelvelden bij u in de buurt zijn? Basis: allen (n = 1.959)

3.3 Attituden

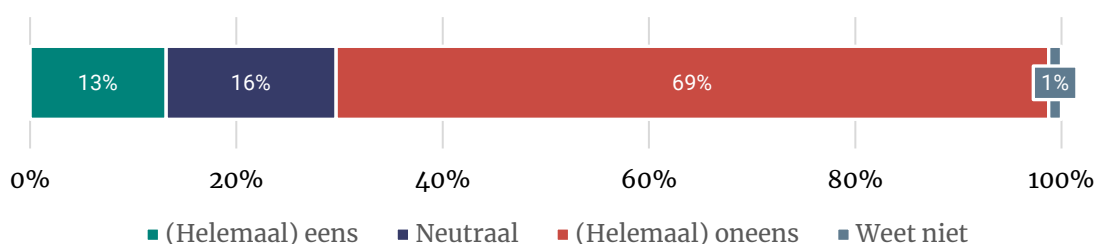
We legden respondenten een aantal stellingen over klimaatverandering en mogelijk beleid voor.

Ruime meerderheid erkent verantwoordelijkheid mens bij opwarming van de aarde

Bijna zeven op de tien Nederlanders zijn het oneens met de stelling 'De mens is niet verantwoordelijk voor de opwarming van de aarde'. Een klein deel (13%) is het hier wel mee eens, de rest staat er neutraal tegenover (16%) of weet het niet (1%). Anders gezegd: een ruime meerderheid erkent de verantwoordelijkheid van e mens bij opwarming van de aarde.

Figuur 3.8: 'De mens is niet verantwoordelijk voor de opwarming van de aarde'

Basis: allen (n = 987).

Daarmee is het aandeel Nederlanders dat niet gelooft in de menselijke invloed op de opwarming van de aarde stabiel en niet verder afgenomen sinds vorig jaar. In 2019 was circa één op zes het eens met de stelling, dat daalde naar bijna één op acht in 2022.

Tabel 3.1: 'De mens is niet verantwoordelijk voor de opwarming van de aarde' (percentage eens)

Basis: allen (n = 987).

% (HELEMAAL) EENS	jan '19	okt '19	apr '22	okt'23
De mens is niet verantwoordelijk voor de opwarming van de aarde	16%	17%	13%	13%

Onder alle kiezersgroepen zien we dat het aandeel dat denkt dat de mens *niet* verantwoordelijk is voor de opwarming van de aarde in de minderheid is. PVV-kiezers leeft deze overtuiging nog het meest (26%), het minst bij kiezers van GL-PvdA (2%).²

² De meerderheid van de FvD-kiezers in dit onderzoek vindt niet dat de mens verantwoordelijk is voor de opwarming van de aarde (69%), maar deze groep is te klein (n = 12) om uitspraken over de hele kiezersgroep te doen.

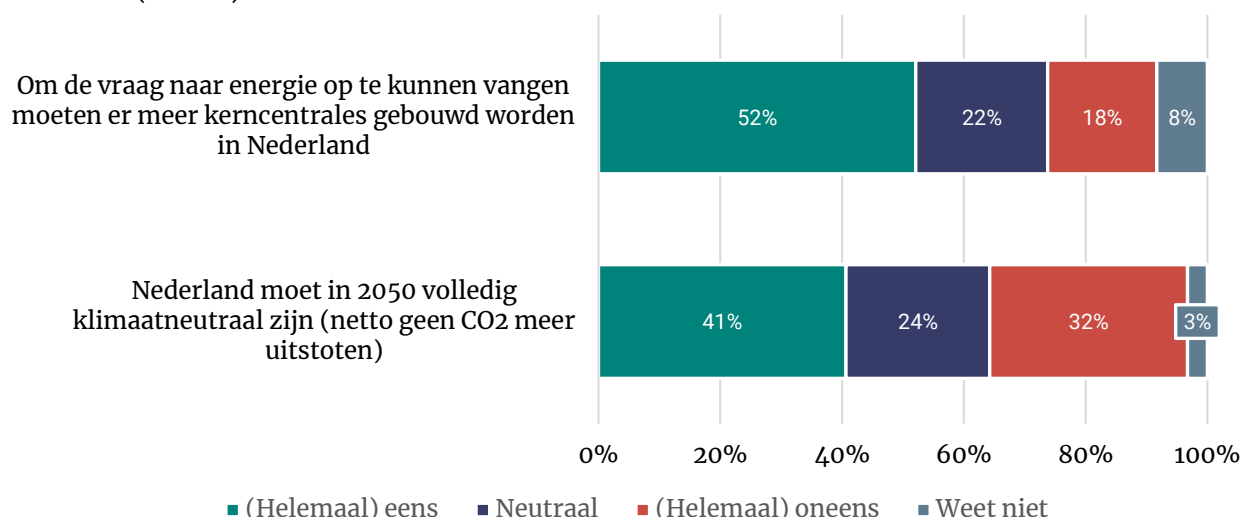
Steun voor kernenergie neemt toe

De helft van de Nederlanders (52%) vindt dat er meer kerncentrales moeten worden gebouwd in Nederland om de vraag naar energie op te kunnen vangen (Figuur 3.9). Circa één op vijf vindt dat niet, een vergelijkbaar aandeel (22%) staat er neutraal tegenover.

Daarmee is de steun voor nieuwe kerncentrales in Nederland de afgelopen jaren flink toegenomen. In 2020 was nog 37 procent voor de bouw van nieuwe centrales.

Figuur 3.9: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 987).

Tabel 3.2 - In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 987).

% (HELEMAAL) EENS	2016	2020	2023
Nederland moet in 2050 volledig zijn omgeschakeld op duurzame energie (wind, zon, water, etc.)	60%	48%	*
Nederland moet in 2050 volledig klimaatneutraal zijn (netto geen CO2 meer uitstoten)	*	*	41%
Om de vraag naar energie op te kunnen vangen moeten er meer kerncentrales gebouwd worden in Nederland	*	37%	52%

Verdeeldheid 'klimaatneutraal in 2050'

Hoewel de grote meerderheid de betrokkenheid van de mens bij de opwarming van de aarde dus niet ontkent, is er meer verdeeldheid over de conclusies die daaraan verbonden kunnen worden.

Zoals eerder genoemd heeft kabinet Rutte-IV in haar coalitieakkoord afgesproken dat Nederland in 2050 klimaatneutraal moet zijn, d.w.z., netto geen CO2 meer moet uitstoten. Vier op de tien Nederlanders (41%) zijn het eens met dat doel (Figuur 3.9), een derde is het daarmee oneens. Een kwart staat er neutraal tegenover.

In eerder onderzoek uit 2016 en 2020 legden we respondenten de stelling 'Nederland moet in 2050 volledig overgeschakeld zijn op duurzame energie' voor (Tabel 3.2). Daar zagen we dat de steun afnam: in 2016 was 60 procent het hiermee eens (11% oneens), in 2020 ging het om 48 procent (en 23% oneens).

Met name kiezers van GL-PvdA staan achter dit doel (84% eens), kiezers van regeringspartij VVD kunnen zich er beduidend minder vaak in vinden (36%). NSC-kiezers zijn gemiddeld (42%), onder PVV- (11%) en BBB- kiezers (12%) is de steun laag.

Tabel 3.3: 'Nederland moet in 2050 volledig klimaatneutraal zijn (netto geen CO2 meer uitstoten)'

Basis: allen (n = 987).

	Totaal	GL-PvdA	NSC	VVD	BBB	PVV
(Helemaal) mee eens	41%	84%	42%	36%	12%	11%
Neutraal	24%	13%	29%	32%	22%	23%
(Helemaal) mee oneens	32%	2%	28%	31%	65%	62%
Weet ik niet	3%	0%	1%	1%	2%	4%

Ook meerderheid BBB- en NSC-kiezers wil kerncentrales

De steun is vooral toegenomen onder kiezers van partijen die destijds ook al relatief vaak voorstander waren. Zo nam onder VVD-kiezers de steun toe van 48 naar 72 procent en bij PVV-kiezers van 52 naar 65 procent. Ook bij relatieve nieuwkomers BBB en NSC zien we dat de meerderheid voor de bouw van nieuwe centrales is.

Tabel 3.4: 'Om de vraag naar energie op te kunnen vangen moeten er meer kerncentrales gebouwd worden in Nederland', naar jaar en politieke voorkeur

Basis: allen (n = 987).

	Totaal	VVD	PVV	BBB	NSC	GL-PvdA	GL	PvdA
2023	52%	72%	65%	60%	65%	27%	*	*
2020	37%	48%	52%	*	*	*	20%	29%

Meerderheid wil grote bedrijven zwaarder belasten op CO2-uitstoot

We zagen dat Nederlanders de grootste bijdrage in de aanpak van klimaatverandering verlangen van bedrijven (Figuur 3.4). Figuur 3.10 toont dat de helft (54%) vindt dat hun eigen acties niet uitmaken, zolang bedrijven hun CO2-uitstoot niet terugdringen. Een kwart is het daar niet mee eens.

In april 2022 vond nog 62 procent dat de eigen klimaatinzet niet uitmaakte zonder de inzet van grote bedrijven. Nu is dit aandeel wat lager, weer vergelijkbaar met het niveau in 2019.

Tabel 3.5: 'Zolang grote bedrijven hun CO2-uitstoot niet terugdringen, maken mijn acties niet uit', naar jaar

Basis: allen (n = 987).

% (HELEMAAL) EENS	jan '19	okt '19	apr '22	okt'23
Zolang grote bedrijven hun CO2-uitstoot niet terugdringen, maken mijn acties niet uit	59%	50%	62%	54%

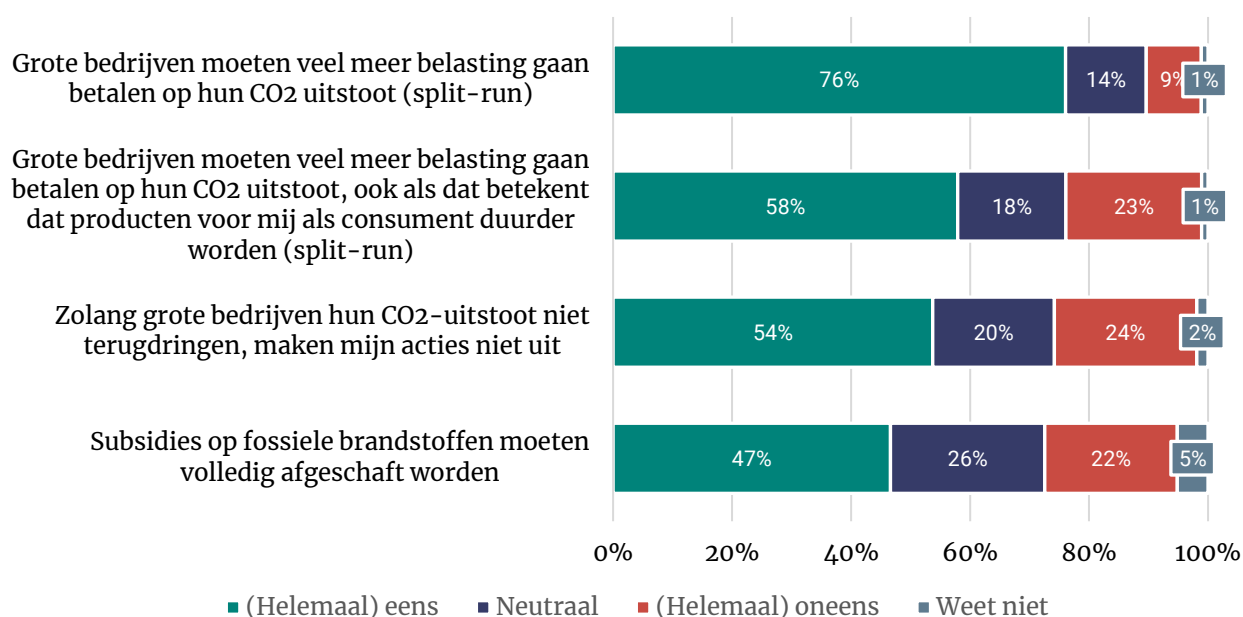
Hoe moet die bijdrage van bedrijven invulling krijgen? Een meerderheid ziet heil in het verhogen van belastingen op CO₂-uitstoot. We legden respondenten door middel van een *split-run* methode twee versies van dezelfde stelling voor, waarbij de helft van de respondenten een stelling met mogelijke negatieve consequentie kreeg.

Met de eerste versie, 'Grote bedrijven moeten veel meer belasting gaan betalen op hun CO₂-uitstoot', is driekwart het eens. Slechts 9 procent kan zich hier niet in vinden.

Bij de tweede versie, 'Grote bedrijven moeten veel meer belasting gaan betalen op hun CO₂-uitstoot, ook als dat betekent dat producten voor mij als consument duurder worden' is de steun kleiner: 58 procent is het eens, 23 procent is het oneens. Toch is ook dan nog steeds een meerderheid van de Nederlanders bereid om belastingen voor bedrijven te verhogen.

Figuur 3.10: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 987). Eerste twee stellingen d.m.v. split-run voorgelegd.

Helpt wil fossiele subsidies afschaffen

De afgelopen weken was veel te doen om de wegblokkades van Extinction Rebellion, die dagelijks de A12 in Den Haag blokkeerden met het doel fossiele subsidies – financiële voordelen waarmee het gebruik van fossiele grondstoffen voordeliger wordt gemaakt – af te schaffen. De acties werden opgeschort nadat de Tweede Kamer op 10 oktober een motie aannam die het kabinet vroeg om scenario's voor de afbouw van fossiele subsidies op te stellen.³

Het afschaffen van fossiele subsidies kan op de steun van circa de helft van de Nederlanders rekenen (47%). Een op vijf is niet eens met de afschaf, een kwart staat er neutraal tegenover.

³ Zie: <https://www.tweedekamer.nl/kamerstukken/moties/detail?id=2023Z16703&did=2023D40605>

Rechtse kiezers minder enthousiast over belasting bedrijven,

Met de algemene stelling dat 'grote bedrijven veel meer belasting moeten betalen op hun CO₂-uitstoot' is ook onder de minst enthousiaste kiezersgroep - PVV-kiezers - nog de meerderheid het eens (59%). GL-PvdA-kiezers zijn het vrijwel allemaal hiermee eens.

Onder GL-PvdA-kiezers blijft die steun hoog als de kwalificatie '*...ook als dat betekent dat producten voor mij als consument duurder worden*', bij de andere partijen wordt de steun beduidend lager. Het verschil is het grootst bij VVD-kiezers (van 67% naar 43% 'eens').

De afschaf van fossiele subsidies kan eveneens vooral op steun van GL-PvdA-kiezers rekenen (83% eens). Bij de rechtse partijen zijn circa drie op tien voor de afschaf, NSC-kiezers zitten ertussenin (54%).

Tabel 3.6: Stellingen over klimaat en bedrijven, naar politieke voorkeur

Basis: allen (n = 987).

% (HELEMAAL) EENS	Totaal	GL-PvdA	NSC	VVD	BBB	PVV
Grote bedrijven moeten veel meer belasting gaan betalen op hun CO ₂ uitstoot	76%	99%	78%	67%	66%	59%
Grote bedrijven moeten veel meer belasting gaan betalen op hun CO ₂ uitstoot, ook als dat betekent dat producten voor mij als consument duurder worden	58%	93%	60%	43%	47%	43%
Zolang grote bedrijven hun CO ₂ -uitstoot niet terugdringen, maken mijn acties niet uit	54%	39%	64%	49%	73%	70%
Subsidies op fossiele brandstoffen moeten volledig afgeschaft worden	47%	83%	54%	30%	30%	28%

Verdeeldheid over willen en kunnen dragen van financiële lasten klimaatbeleid

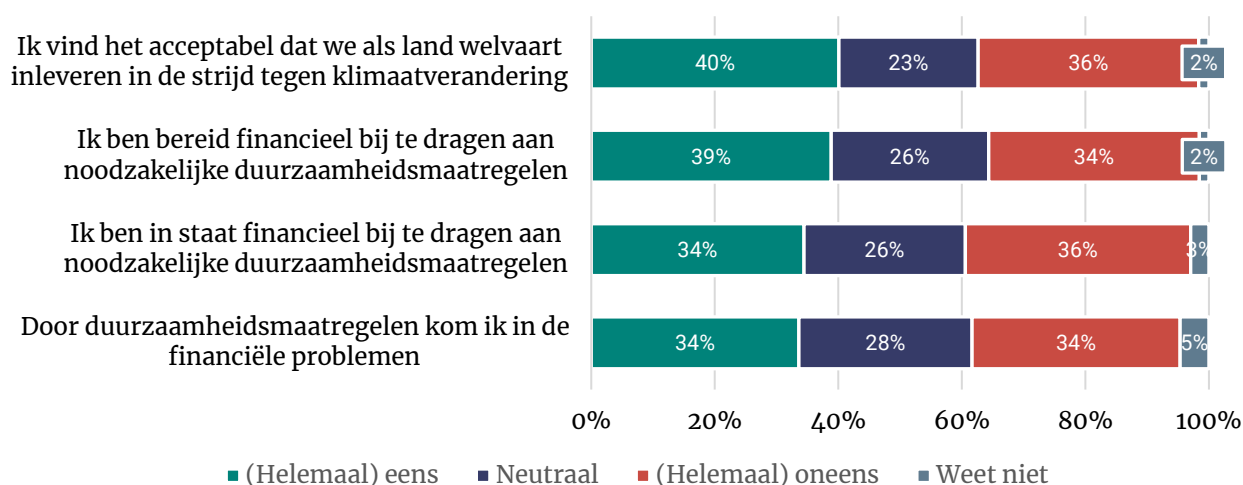
De afnemende steun voor het zwaarder belasten van de CO₂-uitstoot van grote bedrijven als consumenten dat ook in hun portemonnee merken (Figuur 3.10) suggereert dat Nederlandse kiezers niet staan te springen om de financiële lasten van het klimaatbeleid te dragen. Dat zien we ook als we respondenten een aantal stellingen over financieel bijdragen aan duurzaamheid voorleggen.

Nederlanders zijn verdeeld over dit vraagstuk, zowel vanuit macro- als microperspectief. Vier op de tien vinden het acceptabel om als land welvaart in te leveren in de strijd tegen klimaatverandering, een vergelijkbaar aandeel vindt dat niet (26%). Een kwart staat hier neutraal tegenover.

Dezelfde verdeling zien we op meer individueel niveau: vier op tien zijn *bereid* zelf financieel bij te dragen, ruim drie op tien zijn dat niet. Datzelfde geldt voor de vraag of iemand *in staat* is financieel bij te dragen: een derde kan dat naar eigen zeggen wel, ruim een derde niet. Een derde zegt in de financiële problemen te komen door duurzaamheidsmaatregelen, voor een derde geldt dat niet (ruim een kwart kiest hierin een neutrale positie).

Figuur 3.11: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 987).

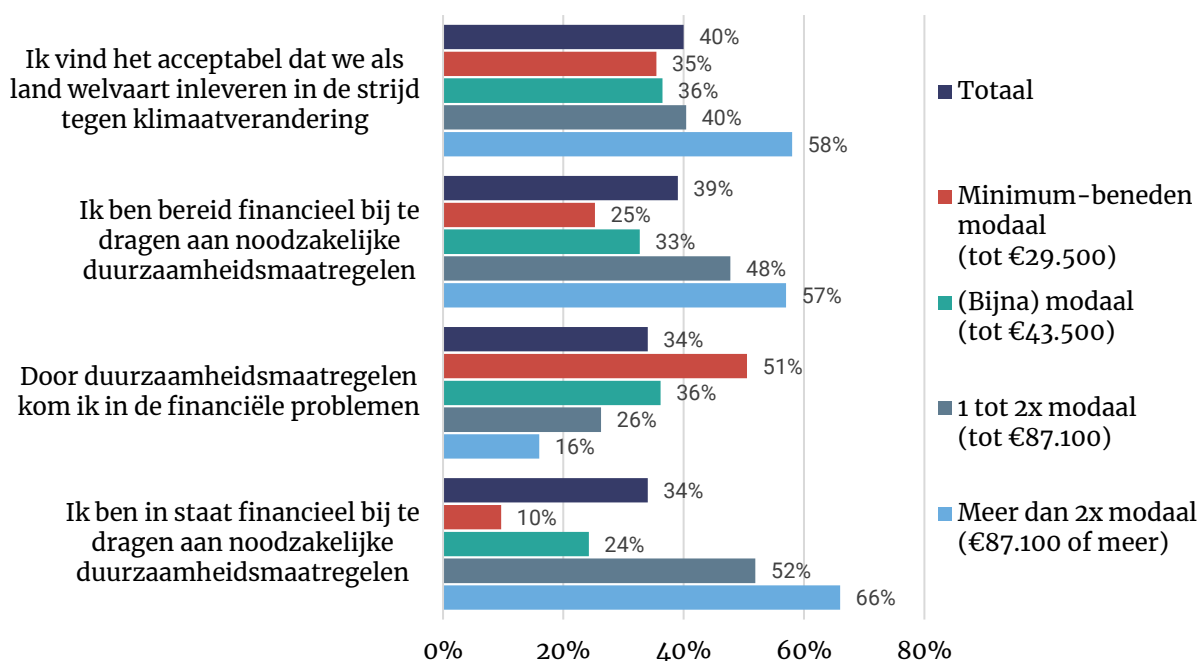
Lage inkomens kunnen (en willen) niet bijdragen

Niet iedereen kan en wil financieel bijdragen aan duurzaamheidsmaatregelen. Naar inkomen zien we flinke verschillen: Nederlanders met een inkomen dat minimaal twee keer modaal bedraagt zijn in meerderheid zowel in staat (66%) als bereid (57%) om zelf bij te dragen, en vinden ook dat we als land welvaart in mogen leveren (58%). Volgens het CBS heeft in Nederland slechts circa 2 procent van de huishoudens minstens een dubbelmodaal inkomen.⁴

Voor de andere groepen geldt: hoe lager het inkomen, hoe kleiner zowel de mogelijkheden als de bereidheid. Slechts 10 procent van de Nederlanders met een minimum inkomen zegt financieel in staat te zijn om bij te dragen, de helft van deze groep ervaart door duurzaamheidsmaatregelen financieel in de knel te komen.

Figuur 3.12: Stellingen over financiële lasten klimaatbeleid, naar inkomen

'In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?' Basis: allen (n = 987).

⁴ Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/visualisaties/inkomensverdeling>

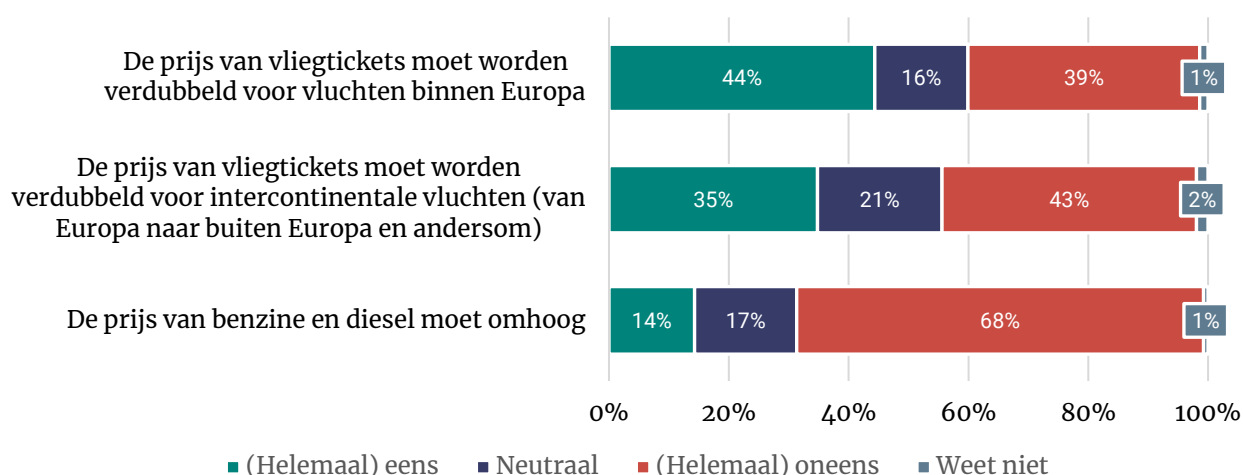
Liever duurdere vliegtickets dan benzineprijs omhoog

Over een aantal concrete klimaatregelen die burgers financieel (kunnen) raken zien we dan ook weinig enthousiasme.

Het meeste steun is er nog voor het verdubbelen van de prijs van vliegtickets voor vluchten binnen Europa (44%). Bovendien is die steun de afgelopen jaren toegenomen (van 33% in 2019). Slechts 14 procent vindt dat de prijs van benzine en diesel omhoog moet, twee derde ziet dat liever niet gebeuren.

Figuur 3.13: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 987).

Mensen die zelf regelmatig in een personenauto rijden zijn het nog iets vaker dan gemiddeld oneens (76%) dat de prijs van benzine en diesel omhoog moet.

Figuur 3.14: Stellingen over prijs vliegtickets, door de jaren heen

Getoond in de tabel: percentage (helemaal) mee eens. Basis: allen (n = 987).

% (HELEMAAL) EENS	jan '19	mrt '19	okt '19	apr '22	okt '23
De prijs van vliegtickets moet worden verdubbeld voor vluchten binnen Europa	33%	*	38%	49%	44%
De prijs van vliegtickets moet worden verdubbeld voor intercontinentale vluchten	*	36%	*	38%	35%

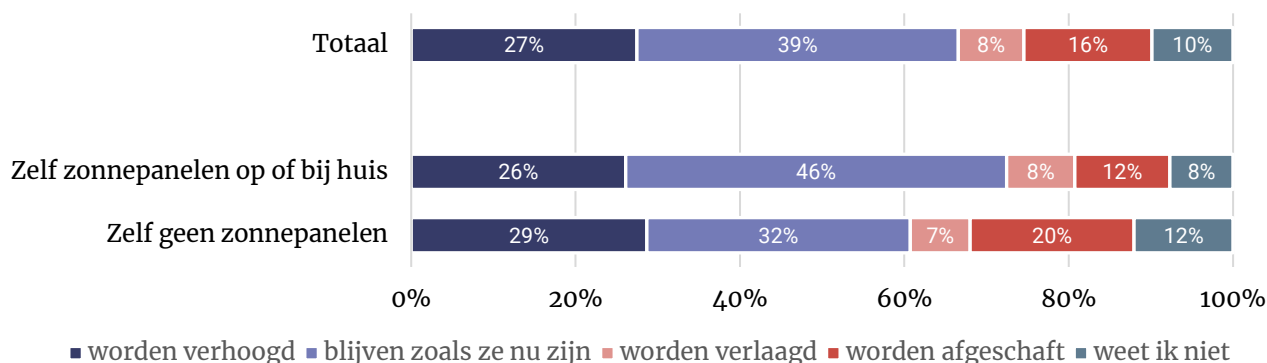
Steun voor behoud duurzaamheidssubsidies, ook onder niet-ontvangers

Twee derde van de Nederlanders wil graag de huidige subsidieregelingen voor bijvoorbeeld zonnepanelen of elektrische auto's behouden (39%) of verhogen (27%). Circa een kwart ziet liever dat de subsidies worden verlaagd (8%) of helemaal afgeschaft (20%).

Onder Nederlanders die zelf zonnepanelen bezitten, en daarmee mogelijke subsidieontvanger zijn, is de steun voor het behoud van de subsidies wat hoger (46%) dan gemiddeld (39%) - de subsidies hoeven van hen doorgaans niet nóg hoger te worden. Maar ook van de mensen die zelf geen zonnepanelen hebben wil de meerderheid deze subsidies graag behouden of verhogen.

Figuur 3.15: Er zijn subsidieregelingen voor bijvoorbeeld zonnepanelen of elektrische auto's. Wat vindt u dat er moet gebeuren met deze subsidies? Deze moeten...

Naar bezit van zonnepanelen. Basis: allen (n = 987).

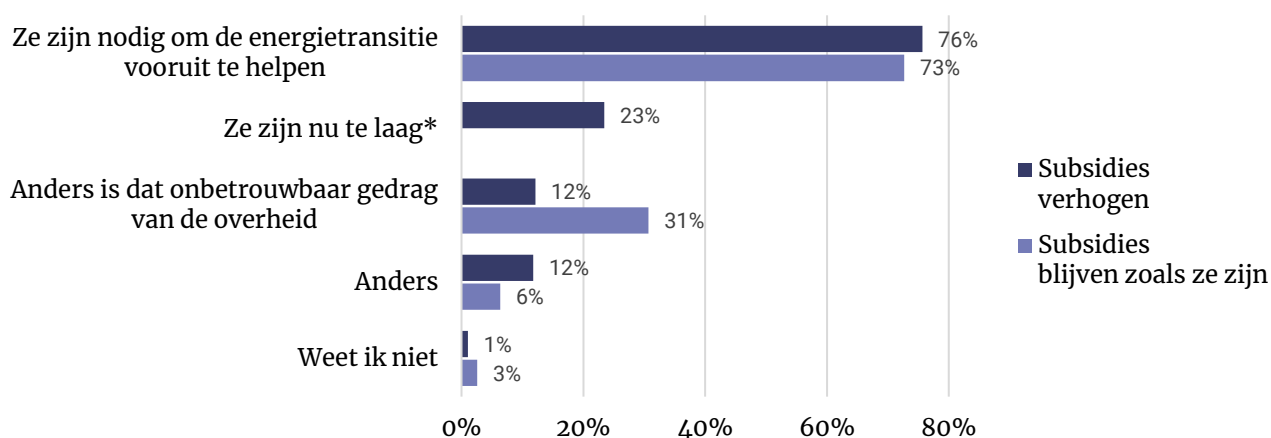

Voorstanders van het behoud of verhogen van de duurzaamheidssubsidies (66% van allen) vinden dat vooral omdat ze de subsidies nodig achten in de energietransitie. Daarnaast is het argument 'anders is het onbetrouwbaar gedrag van de overheid' voor een derde een reden om de subsidies te behouden.

Respondenten die een 'andere reden' geven om de subsidies te verhogen, zeggen vaak de subsidies daarmee een groter bereik zouden krijgen (ook voor lage inkomens); zij vinden dat de subsidies nu nog niet opwegen tegen de kosten van veel duurzaamheidsmaatregelen, zoals zonnepanelen.

Figuur 3.16: Waarom vindt u dat deze subsidies moeten worden verhoogd / blijven zoals ze zijn?

Basis: vindt dat subsidies moeten worden verhoogd (n = 262) of blijven zoals ze zijn (n = 384)

*Alleen voorgelegd aan respondenten die vinden dat subsidies verhoogd moeten worden.

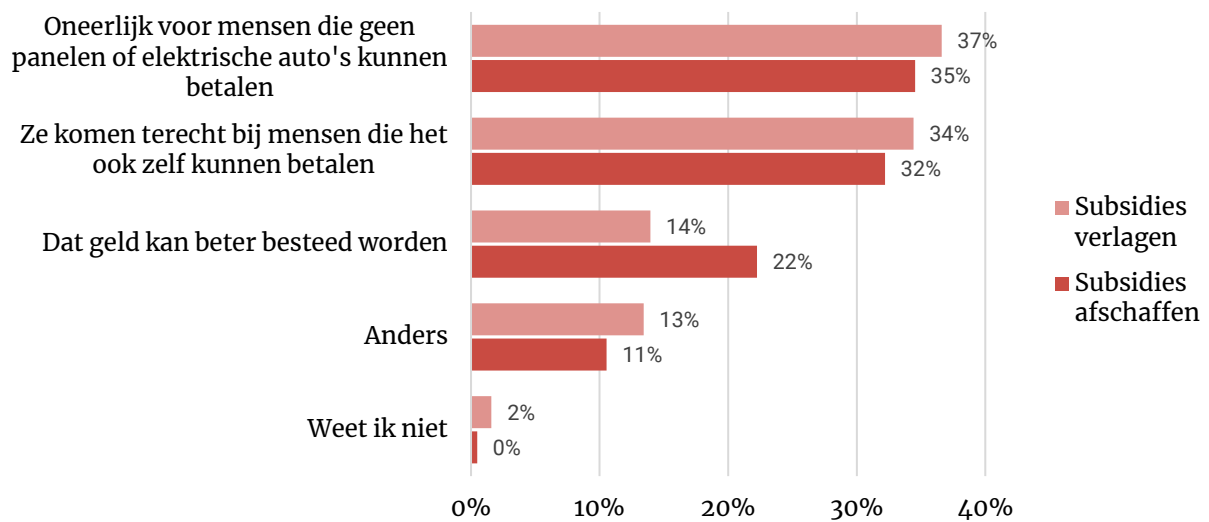

Nederlanders die de subsidies liever verlaagd of afgeschaft zien (24% van allen) zijn minder eensgezind over de reden daarachter. De argumenten dat het 'oneerlijk is voor mensen die geen panelen of elektrische auto's kunnen betalen' en dat de subsidies 'terecht komen bij mensen die het zelf ook kunnen betalen' worden beide door circa een derde gekozen.

Onder 'andere redenen' die respondenten zelf noemen om de subsidies te verlagen, komt meermaals terug dat zij elektrische auto's niet voldoende (bewezen) duurzaam vinden. Mensen die de subsidies willen afschaffen vinden onder meer dat de overheid in bredere zin te veel subsidieert en dat er niet voldoende is nagedacht over mogelijke negatieve (bij)effecten, zoals netcongestie.

Figuur 3.17: Waarom vindt u dat deze subsidies moeten worden verlaagd / afgeschaft?

Basis: vindt dat subsidies moeten worden verlaagd (n = 77) of afgeschaft (n = 143)

3.4 Analyse: wie wil wat? Wie kan wat?

Dat klimaatverandering een probleem is dat door de mens veroorzaakt is en dat aangepakt moet worden, daar zijn de meeste Nederlanders het over eens. Dat de grootste bijdrage daarvoor bij bedrijven moet liggen – en burgers een relatief kleine verantwoordelijkheid dragen – wordt ook breed gedragen en kan ook onder rechtse kiezers op steun rekenen.

Alleen hoogste inkomens kunnen en willen bijdragen

Concrete maatregelen mogen burgers financieel niet te veel pijn doen: de benzineprijzen mogen niet stijgen, subsidies voor verduurzaming (zoals zonnepanelen) moeten juist worden behouden of zelfs worden opgehoogd.

Dit is niet alleen een kwestie van 'onwil': onder de laagste inkomens zegt de helft door duurzaamheidsmaatregelen financieel in de knel te komen. Alleen onder de minstens dubbelmodale inkomens (goed voor circa 2 procent van de Nederlandse huishoudens) is de meerderheid zowel in staat als bereid om zelf welvaart in te leveren in de strijd tegen klimaatverandering.

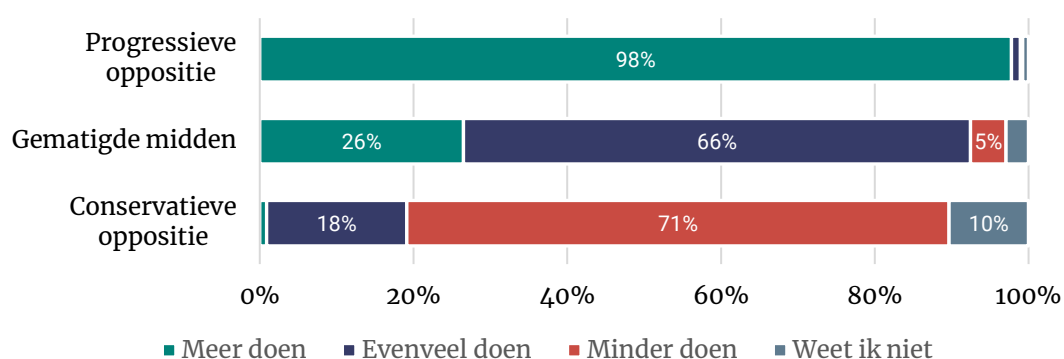
Ambitie ligt vooral bij jongeren, hoger opgeleiden en links-progressieven

Voorbij inkomen zien we dat met name jonge, hoger opgeleide en link-progressieve kiezers zich in (grote) meerderheid achter een ambitieuzer klimaatbeleid scharen én over het algemeen ook bereid zijn om daarvoor in te leveren. In de drie kiezersgroepen die we onderscheiden (zie samenvatting) vertegenwoordigt deze groep de Progressieve Voorhoede.

Onder de Conservatieve oppositie – kiezers die met name PVV, BBB, FvD en deels ook NSC overwegen – leeft het meeste weerstand. Het Gematigde Midden staat niet in meerderheid te trappelen voor klimaatmaatregelen, maar toch is een flinke minderheid van hen wel bereid om (zelf of als land) in te leveren voor noodzakelijke verduurzaming (circa 35 tot 40%). Het liefst houden zij vast aan het klimaatbeleid dat er al ligt.

Figuur 3.18: Vindt u dat een volgend kabinet meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen?

Naar drie persona's. Basis: allen (n = 1.959).

Rechtse kiezers willen wél graag kernenergie

De enige maatregel waar kiezers in het Gematigde Midden en de Conservatieve Oppositie wél enthousiast over zijn (en over de jaren enthousiaster over zijn geworden), is kernenergie – iets waar de Progressieve Oppositie juist niet warm voor loopt.

4 Stikstof

4.1 Zorgen en prioriteiten

Als we kiezers vragen naar hun eigen opvattingen over de stikstofproblematiek en mogelijke oplossingen zien we grof gezegd drie richtingen: Ten eerste, is er een groep kiezers die snel actie wil tegen de uitstoot van stikstof en vooral wijzen naar de landbouw als verantwoordelijke. Zij vrezen dat de natuur schade oploopt als de uitstoot niet wordt teruggedrongen. De meest genoemde oplossing onder deze groep is het fors inkrimpen van de veestapel.

“Bedreiging voor de natuur. Landbouw moet inkrimpen en onze vleesconsumptie omlaag.”

“Stikstof is een van de veroorzakers van ecocide (i.e. verlies van natuurlijke habitats), maar nu ligt hier (en op CO₂) de nadruk terwijl met name de algehele verslechtering van ons leefmilieu (ook) aandacht behoeft.”

“De stikstofuitstoot moet worden teruggedrongen. Voornamelijk door vermindering van de veestapel. Het probleem is te lang vooruitgeschoven, nu is het tijd voor maatregelen.”

Diametraal tegenover deze kiezers staan degenen die stikstof niet erkennen als probleem. Deze kiezers geloven niet in de schadelijke invloed van stikstof. Zij pleiten ervoor dat alle beleidsmaatregelen onmiddellijk worden ingetrokken.

“De stikstof crisis is compleet verzonnen om boeren weg te kunnen pesten.”

“Dikke onzin. Kijk is naar de buurlanden in Europa. Wij in Nederland zijn daar een doperwt bij. DAARNAAST ZIJN WE BOEREN NODIG!”

“Stikstof is een verzonnen probleem, een hoax. Stoppen met daarop sturen. Daarbij is Nederland het braafste jongetje van de klas. In ons omringende landen gelden er andere normen en eisen. Op mondiale schaal is Nederland niet meer dan een speldenknop.

Veruit de meeste kiezers hebben een visie die hier tussenin ligt. Ze erkennen dat er een stikstofprobleem is en vinden dat de uitstoot moet worden teruggedrongen. Tegelijkertijd vinden ze dat de verantwoordelijkheid nu te eenzijdig bij de boeren wordt gelegd. Andere sectoren (en andere landen) zouden ook de uitstoot moeten verminderen. Ook vindt men dat de overheid niet te star moet vasthouden aan de voorgenomen doelen.

Figuur 4.1: Kunt u in uw eigen woorden omschrijven hoe u denkt over stikstof en de eventuele problemen die dat met zich meebrengt en welke oplossingen u ziet? Basis: allen (n = 962).

“Er is veel onduidelijk, er wordt maar wat geroepen, niemand weet hoe t allemaal precies zit. En de echte grote vervuilers (wereldwijd) gaan gewoon hun gang.”

“Stikstof is natuurlijk slecht voor het milieu, maar de bedrijven en bv Schiphol moeten veel meer doen om hun uit stoot te verminderen en niet alleen de boeren.”

“Er is veel onduidelijk, er wordt maar wat geroepen, niemand weet hoe t allemaal precies zit. En de echte grote vervuilers (wereldwijd) gaan gewoon hun gang.”

“Stikstof moet niet alle bouwplannen tegenhouden, we zijn daar te star in.”

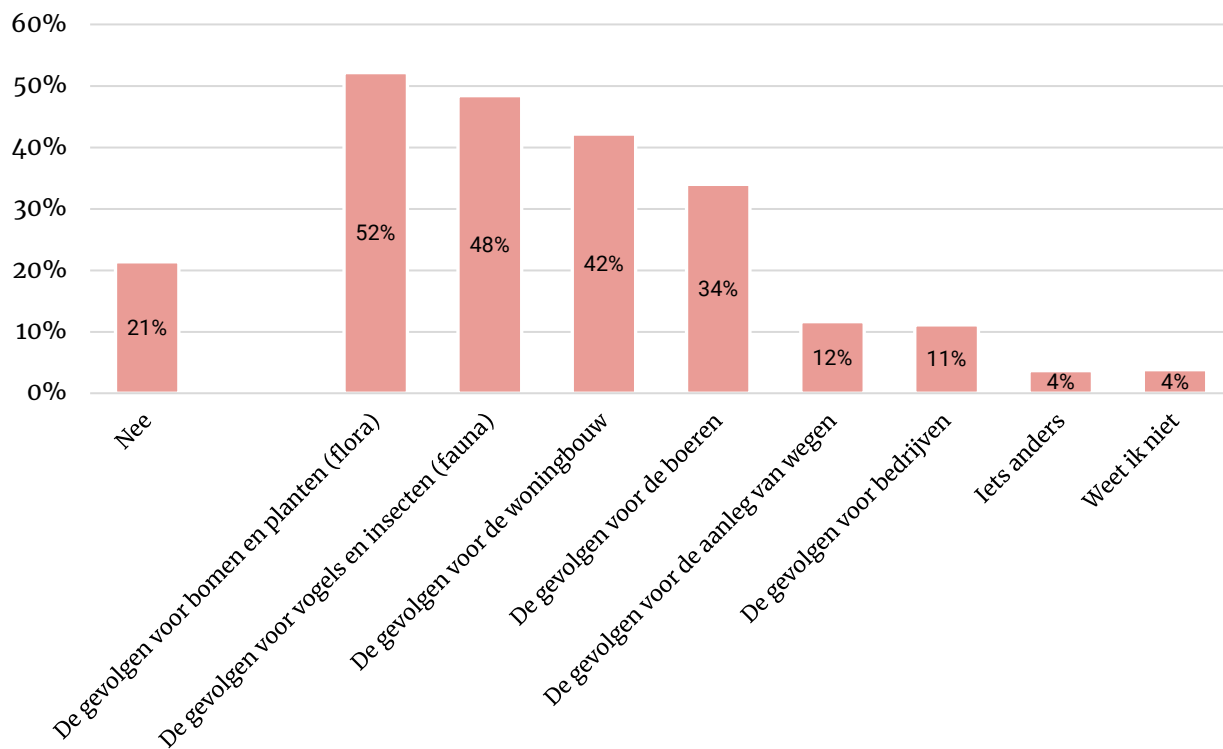

Meeste zorgen over gevolgen stikstof voor natuur

Een op vijf Nederlanders maakt zich helemaal geen zorgen over stikstof. Driekwart doet dat wel, maar waar deze zorgen naar uitgaan loopt uiteen. De helft van de Nederlanders zegt zich zorgen te maken om de gevolgen voor flora (52%) en fauna (48%). De gevolgen voor de woningbouw volgen daarna pas (42%). Een derde zegt zich zorgen te maken om de positie van de boeren. Wegen (12%) en andere bedrijven (11%) worden veel minder vaak genoemd.

Figuur 4.2: Maakt u zich zorgen om de gevolgen van (een teveel aan) stikstof? Zo ja, waar maakt u zich dan zorgen om?

Meerdere antwoorden mogelijk. Basis: allen (n = 1.959)

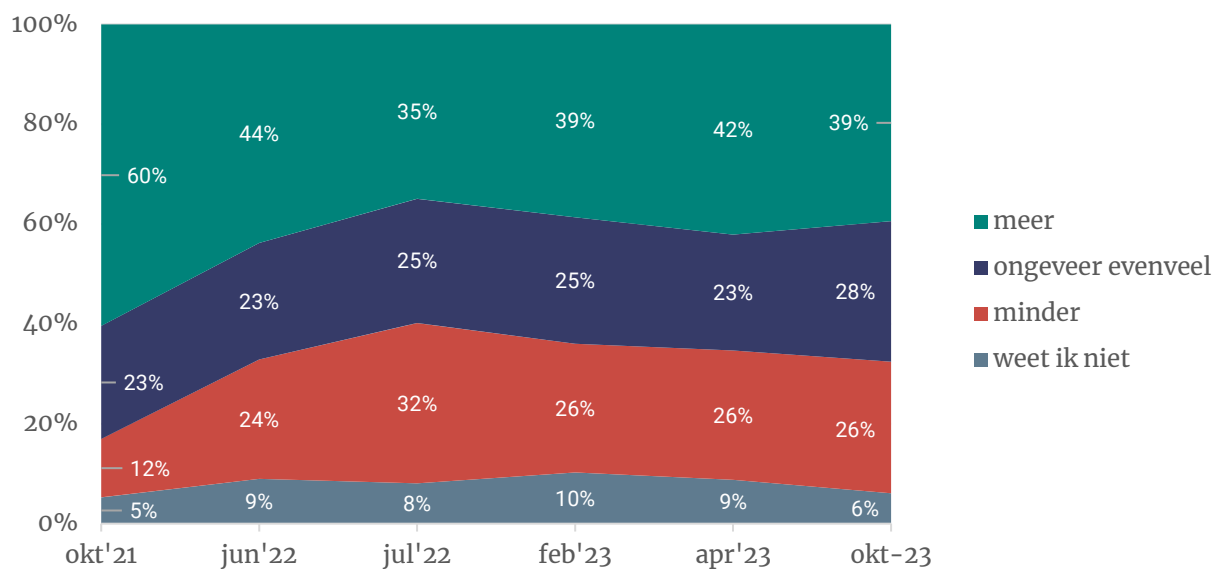
Twee derde wil huidig stikstofbeleid minstens behouden

Vier op tien Nederlanders vinden dat een volgend kabinet meer moet om de uitstoot van stikstof te verminderen, bijna drie op tien willen ongeveer evenveel als het huidige kabinet blijven doen. Een kwart (26%) vindt juist dat er minder inspanningen moeten worden gedaan. Het aandeel dat meer actie wil zien is sinds juli vorig jaar redelijk stabiel.

Destijds had de overheid ook nog nauwelijks beleid aangekondigd om de uitstoot te verlagen.

Figuur 4.3: Vindt u dat een volgend kabinet meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de uitstoot van stikstof te verminderen?

Basis: allen (n = 1.959).

	To-taal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP	PvdA/GL	PvdD	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
Meer	39%	26%	69%	11%	39%	58%	85%	81%	47%	74%	30%	10%	36%
Even-veel	28%	49%	27%	23%	45%	27%	10%	14%	32%	21%	23%	26%	29%
Minder	26%	23%	2%	63%	12%	5%	2%	3%	12%	5%	36%	55%	31%
Weet niet	6%	2%	1%	4%	4%	10%	3%	2%	10%		10%	9%	4%

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

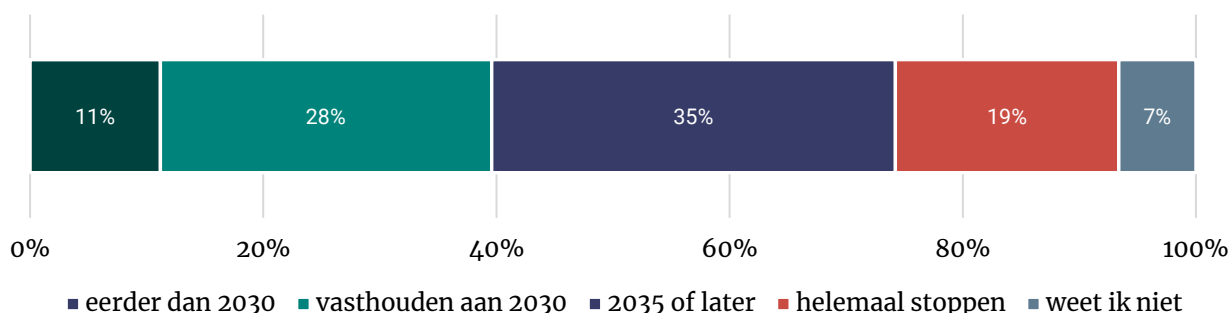
Verdeeldheid over versnellen of vertragen

In het regeerakkoord van Rutte IV stond dat de stikstofuitstoot rondom gevoelige natuur in 2030 met de helft moet zijn afgenomen. Een kleine groep (11%) vindt dat het volgende kabinet deze ambitie moet opschroeven, terwijl 28 procent ervoor pleit dat men vasthoudt aan dit doel. De grootste groep (35%) stelt dat de uitstoot pas in 2035 of later gehalveerd moet worden. Een vijfde (19%) denkt dat het kabinet helemaal moet stoppen met beleid om de uitstoot te verminderen.

Figuur 4.4: Wat vindt u dat een volgend kabinet moet doen?

Het kabinet moet 1) doelen eerder dan 2030 halen 2) vasthouden aan 2030 3) doelen in 2035 of later halen 4) helemaal stoppen met stikstofbeleid 5) weet ik niet

Basis: allen (n = 1.959).

In onderstaande tabel is de vraag wat het kabinet uitgesplitst naar windrichting en stedelijkheid. Duidelijk wordt dat men in stedelijke gebieden vaker wil versnellen of vasthouden aan 2030 en dat men buiten de stad relatief vaak de voorkeur geeft aan stoppen of vertragen. Toch valt ook op dat de meningen niet heel ver uit elkaar lopen. Het meest kritisch t.o.v. het stikstofbeleid zijn niet-stedelingen uit het noorden (Groningen, Drenthe en Friesland).

Tabel 4.1: Wat vindt u dat een volgend kabinet moet doen? Naar regio en stedelijkheid

	NL	Noord		Oost		West		Zuid	
		Stad	Geen stad	Stad	Geen stad	Stad	Geen stad	Stad	Geen stad
	%	%	%	%	%	%	%	%	%
stikstofbeleid versnellen (doelen eerder dan 2030 halen)	11	7	9	16	7	14	5	12	12
vasthouden aan dit stikstofbeleid (doelen in 2030 halen)	28	38	12	32	29	32	29	29	22
stikstofbeleid minder snel doorvoeren (doelen in 2035 of later halen)	35	39	42	31	35	31	35	34	36
helemaal stoppen met stikstofbeleid	19	3	35	17	21	16	26	16	26
weet ik niet	7	12	2	4	8	7	5	9	4

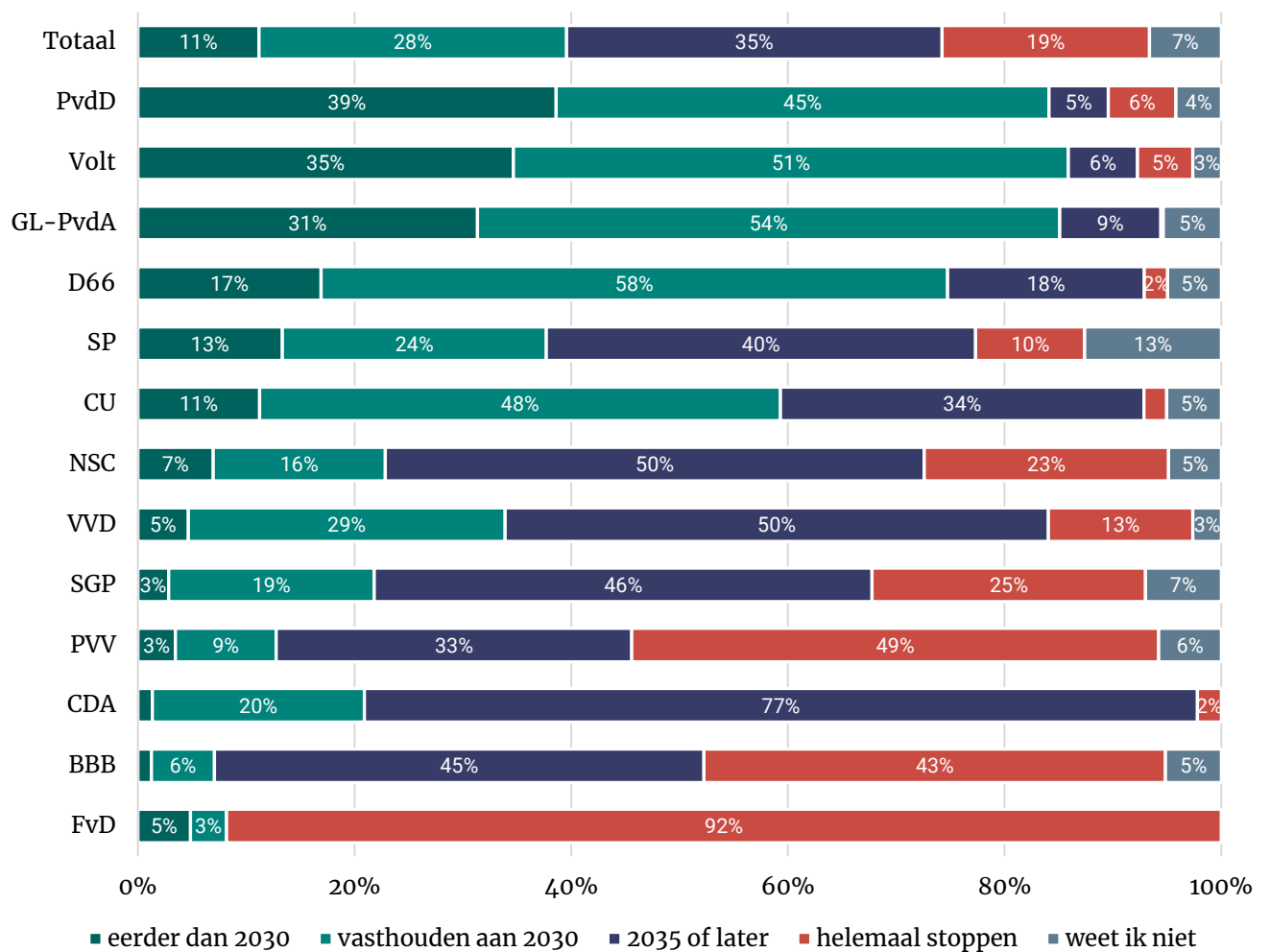

Kiezers van links-progressieve partijen zetten redelijk vaak in op een versnelling. Van de Partij voor de Dieren-kiezers is 39 procent hier voor, bij Volt 35 procent en onder kiezers van GroenLinks-PvdA 31 procent. Nog vaker pleiten deze kiezersgroepen er voor om vast te houden aan het beleid. Ook voor kiezers van D66 en ChristenUnie is vasthouden aan het huidige beleid de meest aantrekkelijke optie.

Kiezers van centrumrechtse partijen (NSC 50%, VVD 50%, CDA 77%, SGP 46%) en SP (40%) vinden doorgaans dat vertragen de beste optie is. Kiezers van PVV (49%) en FvD (92%) vinden juist dat het kabinet helemaal moet stoppen met stikstofbeleid.

Kiezers van BBB nemen een interessante positie in. Zes procent pleit voor vasthouden, 45 procent voor vertragen en 43 procent wil het gehele stikstofbeleid overboord gooien. In april 2023 waren er duidelijk meer BBB'ers voor vertragen (61%) dan helemaal stoppen (30%). De partij is sindsdien gehalveerd in de peilingen. Het is daarom aannemelijk dat de kiezers met een 'radicaler' standpunt t.o.v. stikstof en landbouw over zijn gebleven.

Figuur 4.5: Wat vindt u dat een volgend kabinet moet doen? Naar partijvoorkeur
 Basis: allen (n = 1.959).

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

Grootste bijdrage tegengaan stikstofproblematiek verwacht van bedrijven

We legden respondenten het volgende voor:

"Verschillende groepen of organisaties kunnen een rol spelen bij het aanpakken van de stikstofproblematiek. Hieronder worden er vijf genoemd.

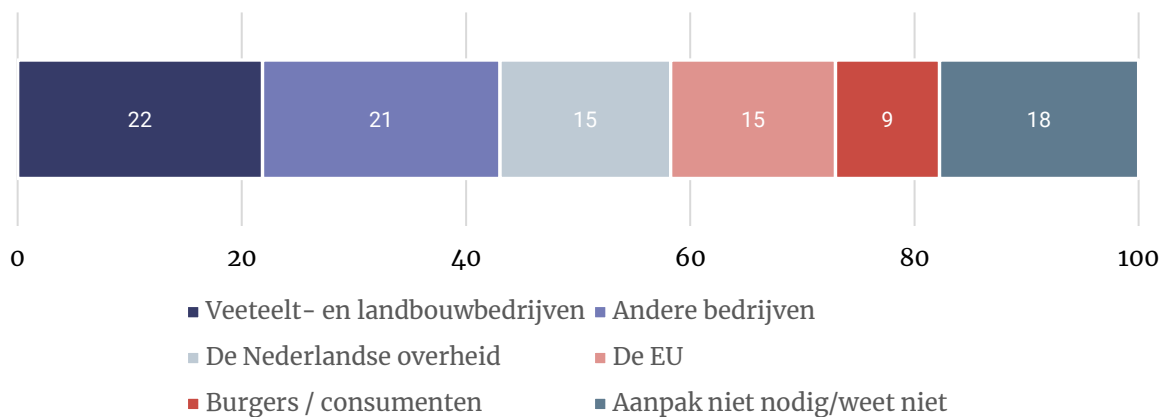
Welke groep moet hoeveel bijdragen aan het tegengaan van de stikstofproblematiek? Om te bepalen hoe belangrijk u de bijdrage van elke groep vindt, willen we u vragen 100 punten over deze groepen te verdelen.

Als u de aanpak van de stikstofproblematiek niet nodig vindt, of u het niet weet, kunt u de vraag overslaan.

U geeft de meeste punten aan de groep die volgens u de belangrijkste rol speelt of zou moeten spelen en zo verder. Als u helemaal geen rol ziet voor een of meer groepen geeft u nul punten. Het moet optellen tot 100."

Figuur 4.6: Welke groep moet hoeveel bijdragen aan het tegengaan van de stikstofproblematiek?

Basis: allen (n = 1.959).

4.2 Attituden

'Boeren te zwaar belast', maar veestapel moet krimpen

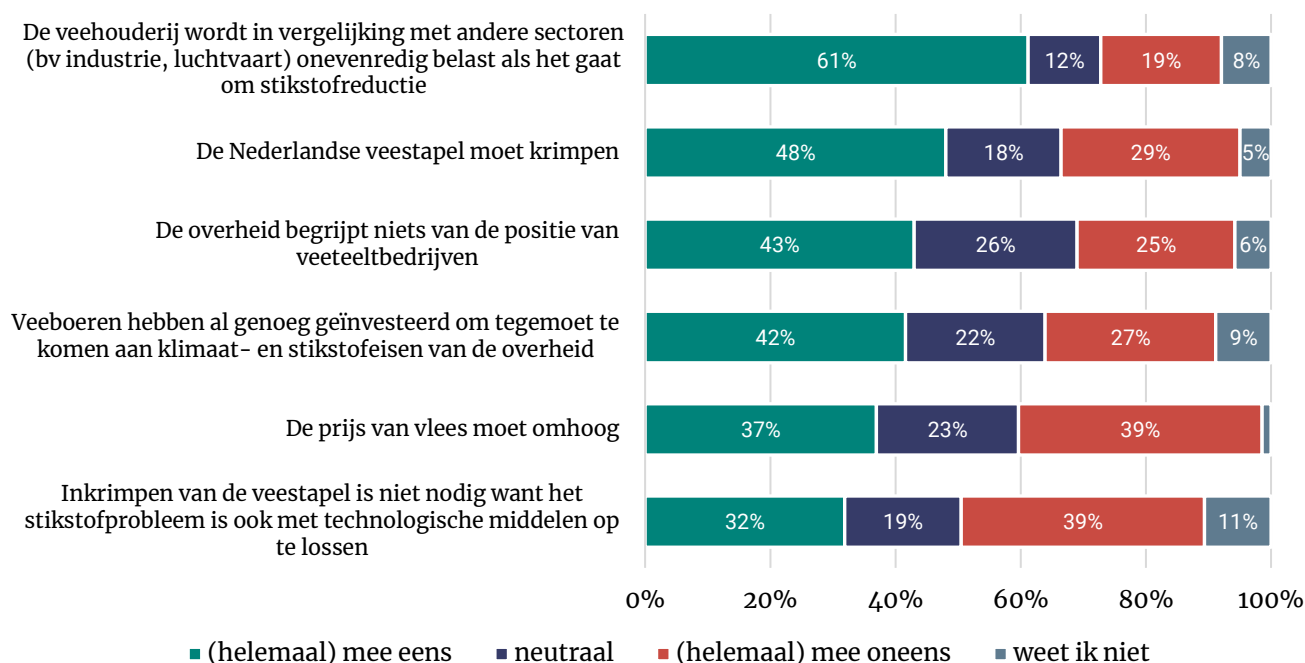
Uit onderstaande Figuur 4.7 blijkt dat veel Nederlanders van mening zijn dat veeboeren op een onrechtvaardige manier worden behandeld in het stikstofdossier. Zo zegt 61 procent dat de veehouderij onevenredig wordt belast in vergelijking met andere sectoren (20% oneens), vindt 43 procent dat de overheid niets begrijpt van veeteeltbedrijven (25% oneens) en zegt 42 procent dat veeboeren al genoeg hebben geïnvesteerd op dit dossier (27% oneens).

Tegelijkertijd vinden velen ook dat de Nederlandse veestapel moet krimpen (48% eens, 29% oneens). Op al deze punten is de publieke opinie de afgelopen jaren nauwelijks verschoven. + 1 zin over stelling over innovatie i.p.v. krimpen?

Nederlanders zijn wel van mening veranderd over de beprijzing van vlees. Nu vindt 37 procent dat de prijs voor vlees omhoog moet en is 39 procent het daarmee oneens. Anderhalf jaar geleden vond 22 procent dat vlees duurder mocht worden. Nederlanders die elke dag vis of vlees eten zijn hier meestal niet voor (16% voor; 60% tegen), maar flexitariërs (mensen die minstens eens per week geen vlees eten, 42% van de bevolking) zijn in 53 procent van de gevallen wel voor duurder vlees.

Figuur 4.7: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: allen (n = 962).

Nederlanders willen niet kiezen tussen boeren, woningen en natuur

Als het gaat om woningen en stikstof lijken Nederlanders het niet eens over een mogelijke oplossingsrichting. Zo vindt 33 procent dat het terugdringen van stikstof in de veeteelt ten goede moet komen aan de woningbouw en niet aan andere boeren, maar vinden net zoveel mensen van niet (32%).

Ruim de helft (53%) is tegen gedwongen uitkoop van boeren om het land van het stikstofsot te halen (25% is voor). Ook vinden de meesten (55%) dat de bouw van woningen niet ten koste mag gaan van de natuur (20% vindt van wel). Tot slot vindt 16 procent dat bouwprojecten pas door mogen gaan als er een oplossing is voor de stikstofproblematiek. Zestig procent is het hier mee oneens.

Kortom, Nederlanders willen veel. Ze willen dat er meer wordt gebouwd, maar vinden niet dat de natuur of veehouders hiervoor moeten wijken.

Figuur 4.8: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

Basis: allen (n = 962).

'Stikstofprobleem bij voorkeur oplossen met innovatie'

Al die wensen (meer woningen, boeren moeten kunnen blijven boeren, natuur moet worden behouden) leiden tot de vraag hoe stikstof dan wél moet worden teruggedrongen. De meest genoemde oplossing is *innovatie*. Een kwart (26%) ziet dit als de beste optie. Voor nog eens 35 procent is dit de tweede of derde keuze.

Ook wordt vaak genoemd dat andere sectoren dan de landbouw hun uitstoot moeten verlagen (in totaal 58%). Ongeveer een derde heeft een van de volgende oplossingen in zijn of haar top-3: veeboeren gaan andere landbouwactiviteit doen (35%), grootste uitstoters stoppen met veeteelt (34%) en veeboeren moeten minder vee gaan houden (31%).

Weinig Nederlanders (6%) ziet het uitkopen van alle veeboeren als een van de beste oplossingen voor het terugdringen van stikstof.

Tabel 4.2: Welke optie vindt u de beste optie om stikstof terug te dringen? En welke daarna?

Basis: allen (n = 1.959)

Oplossing	Beste optie	2e optie	3e optie	Totaal
Stikstof terugdringen met innovatieve technieken	26%	21%	14%	61%
Stikstof-uitstoot van andere sectoren dan landbouw terugdringen	18%	24%	16%	58%
Alle veeboeren moeten fors minder vee gaan houden	14%	10%	7%	31%
Alleen de veeboeren die het meest stikstof uitstoten laten stoppen met veeteelt	9%	11%	14%	34%
Veeboeren ander soort (landbouw)activiteit laten doen (geen veeteelt)	7%	13%	15%	35%
Veeboeren in de buurt van kwetsbare natuur laten verhuizen en elders door laten gaan met veeteelt	4%	10%	13%	27%
Alle veeboeren moeten worden uitgekocht (geen vee meer)	2%	1%	3%	6%
Geen van deze	14%	6%	15%	35%
Weet ik niet	7%	3%	3%	13%

Zodra er in Nederland daadwerkelijk stikstofruimte is vrijgekomen vindt de meerderheid dat dat voor woningbouw (37%) of natuurherstel (32%) moet worden gebruikt.

Tabel 4.3: Waar moet de vrijgekomen stikstofruimte wat u betreft als eerste voor worden gebruikt? En welke daarna?

Basis: allen (n = 1.959).

Ruimte gebruiken voor...	Beste optie	2e optie	3e optie	Totaal
Woningbouw	37%	22%	13%	72%
Herstel van de natuur	32%	22%	16%	70%
Duurzame energie (bijvoorbeeld windmolens)	8%	19%	23%	50%
Andere vormen van landbouw (anders dan veeteelt)	5%	12%	17%	34%
Aanleg van wegen	2%	6%	6%	14%
Veeteelt op andere locaties	2%	6%	9%	17%
Andere productie / industrie	1%	5%	10%	16%
Anders	4%	1%	1%	6%
Weet ik niet	9%	7%	6%	22%

4.3 Analyse: wie wil wat? Wie kan wat?

De meeste Nederlanders zien stikstofuitstoot als een probleem en willen actie vanuit de overheid. Waar men zich precies druk over maakt in relatie met stikstof verschilt wel. Een deel is bezorgd over het effect op flora en fauna, anderen maken zich zorgen over de woningbouw die nu stil ligt terwijl er ook een groep is die vooral vreest dat de boeren onevenredig hard geraakt worden door de plannen om de uitstoot te verminderen.

Progressieven willen actie, conservatief Nederland wil vertragen of helemaal geen stikstofbeleid

Stikstof is een onderwerp dat duidelijk is gepolariseerd. Kiezers van progressieve partijen willen doorgaans vasthouden aan 2030 als jaartal waarop de uitstoot gehalveerd moet zijn of willen zelfs dat dit jaartal naar voren wordt gehaald. Kiezers van midden- en centrumrechtse partijen (CDA, NSC, VVD) zeggen doorgaans dat het doel kan worden verlaat naar 2035. Conservatieve kiezers (PVV, BBB, FvD) zeggen relatief vaak helemaal te willen stoppen met stikstofbeleid.

Niet-agrarische bedrijven moeten steentje bijdragen

De meerderheid van de Nederlanders (61%) vinden dat veehouderijen te zwaar worden belast als het gaat om het terugdringen van de stikstofuitstoot. Ook andere bedrijven (luchtvaart en industrie) moeten hun steentje bijdragen vindt men. Deze mening is vrij breed gedragen onder de Nederlandse bevolking al zien we iets lagere steun onder hoger opgeleiden en inwoners van de grote steden.

Flexitariërs vaak voor duurder vlees

Meer dan een derde (37%) van de Nederlanders vindt dat de prijs van vlees mag worden verhoogd. Anderhalf jaar geleden vond 22 procent dat vlees duurder mocht worden. Nederlanders die elke dag vis of vlees eten zijn hier meestal niet voor (16% voor; 60% tegen), maar flexitariërs (mensen die minstens eens per week geen vlees eten, 42% van de bevolking) zijn in 53 procent van de gevallen wel voor duurder vlees. Op dit thema zien we een duidelijke opleidingskloof. Hoger opgeleiden zijn vaak voor (52%) terwijl dit bij lager en middelbaar opgeleiden circa een kwart (24 à 29%) betreft. Verschillende inkomensgroepen verschillen niet van mening over de kwestie.

5 Immigratie & asiel

5.1 Zorgen en prioriteiten

In de open vraag over hoe Nederlanders denken over immigratie en asiel komen een aantal punten vaak naar voren:

- Nederlanders willen het liefst alleen 'échte vluchtelingen' opvangen;
- Kwaliteit van de opvang moet beter en eerlijker verspreid over Nederland;
- Beoordelingsprocedures moeten sneller;
- Voor een deel is de oplossing: grenzen dicht;
- (Arbeids)migratie is ook nodig, bijvoorbeeld vanwege vergrijzing.

Vaak wordt genoemd dat Nederland een klein land is, dat (te) vol is - dit wordt onder meer gerelateerd aan het woningtekort. 'Echte vluchtelingen' passen daar nog bij, maar voor economische vluchtelingen ('gelukszoekers', 'veiligelanders') is geen ruimte. Sommigen noemen specifiek oorlogsvluchtelingen, maar velen specificeren niet expliciet wie zij verstaan onder 'echte' vluchtelingen.

Figuur 5.1: Kunt u in uw eigen woorden omschrijven hoe u denkt over immigratie en asiel, eventuele problemen die dat met zich meebrengt en welke oplossingen u ziet? Basis: allen (n = 1.959).

"Ik zou graag iedereen in nood willen opvangen, maar Nederland is een klein landje en het is te vol"
- Partijvoorkeur onbekend

"Alleen de mensen doorlaten die echt asiel nodig hebben en die beslist niet terug kunnen naar hun eigenland. Een beter en scherper toezicht om de degene die asiel nodig hebben goed te kunnen selecteren." - Zou nu NSC stemmen

"Gelukszoekers uit niet-oorlogsgebied sneller terugsturen en moeilijker binnen laten komen. Ruimhartiger omgaan met verblijfsvergunningen voor mensen uit conflictgebieden. Sneller besluiten over al dan niet verblijfsvergunning (jarenlang wachten is niet acceptabel)." - Zou nu VVD stemmen

"Ben er klaar mee, niemand meer binnen laten. Wij betalen extra zorgkosten daardoor, onze kinderen krijgen geen huis." - Zou nu BBB stemmen

Enkelen benoemen dat de kwaliteit van de opvang van nieuwkomers beter moet, maar dit onderwerp komt beduidend minder aan bod dan de instroom van immigranten.

"Ik vind dat we menswaardiger moeten opvangen en ieder mens een eerlijk proces moeten bieden om asiel te krijgen. Meer geld naar de sociaal advocaten die deze procedures kunnen begeleiden" - Weet nog niet wat te stemmen

"Immigratie is goed, mits binnen een bepaalde grens. We moeten de mensen goed kunnen blijven opvangen, anders integreren ze niet goed." - Zou nu Volt stemmen

Voor een deel van de respondenten is de oplossing voor problemen rondom migratie het helemaal dichtgooien van de grenzen. Veelgenoemd is ook het versnellen van procedures: migranten moeten sneller duidelijkheid krijgen over of zij in Nederland mogen blijven en zo niet, moeten ook sneller kunnen vertrekken.

"De beoordeling van verzoeken duurt veeel te lang." - Zou nu GL-PvdA stemmen

"Economische vluchtelingen met harde hand uitzetten, alle overige vluchtelingen sneller en beter helpen." - Zou nu VVD stemmen

Daarnaast wordt de Spreidingswet genoemd als oplossing voor een eerlijkere verdeling van de opvang in Nederland - en op Europees niveau zou gekeken moeten worden naar een eerlijker verdeling tussen Europese landen. Ook betere opvang in de regio wordt genoemd als oplossing.

"Ik ben van mening dat alle mensen evenveel recht hebben op een veilig thuis en voldoende eten/drinken. Wel denk ik dat immigratie verdeeld moet worden over Europa, zodat levenskwaliteit niet achteruit gaat door overbevolking." - Zou nu GL-PvdA stemmen

"De immigratie moet flink teruggebracht worden. In de eigen moet opvang geregeld worden. Vraag jezelf af waarom Arabische landen weinig vluchtelingen opnemen. Daarnaast moeten veiligelanders gewoon een enkeltje retour krijgen." - Zou nu BVNL stemmen

"Ik vind dat iedereen die vlucht voor zijn leven een opvangplek verdiend. Maar ik vind wel dat ze evenredig moeten worden opgevangen. De spreidingswet moet door de eerste kamer worden goedgekeurd zodat er ook asielzoekers in rijkere gebieden worden opgevangen. (Geen not in my backyard meer). Ook moet de Europese Unie landen dwingen om meer asielzoekers aan te nemen en anders gaan korten op subsidies. De Tunesiëdeal is onmenselijk en moet worden gestopt." - Zou nu SP stemmen

"Echte vluchtelingen opvangen in alle gemeentes met de spreidingswet." - Zou nu VVD stemmen

Ten slotte benoemt een deel van de respondenten dat migratie ook positief en nodig is, met name in relatie tot arbeidsmigratie en vergrijzing in Nederland.

"Arbeidsmigratie lijkt noodzakelijk voor het werk waarvoor geen mensen nu beschikbaar zijn. Asiel moet verleend worden aan mensen die vluchten voor oorlog en achtervolging. Het moet snel duidelijk zijn wanneer mensen wel of niet asiel krijgen." - Weet nog niet wat te stemmen

"Ik vind dat het overdreven is. Wij hebben mensen nodig vanwege vergrijzing." - Zou nu GL-PvdA stemmen

"Als de integratie en spreiding niet goed gaat geeft dat onrust en onzekerheid bij de migranten, dat is niet goed. Migranten zijn nuttig om onze vergrijzing tegen te gaan." - Zou nu Volt stemmen

Twee derde wil dat kabinet meer doet om immigratie te verminderen

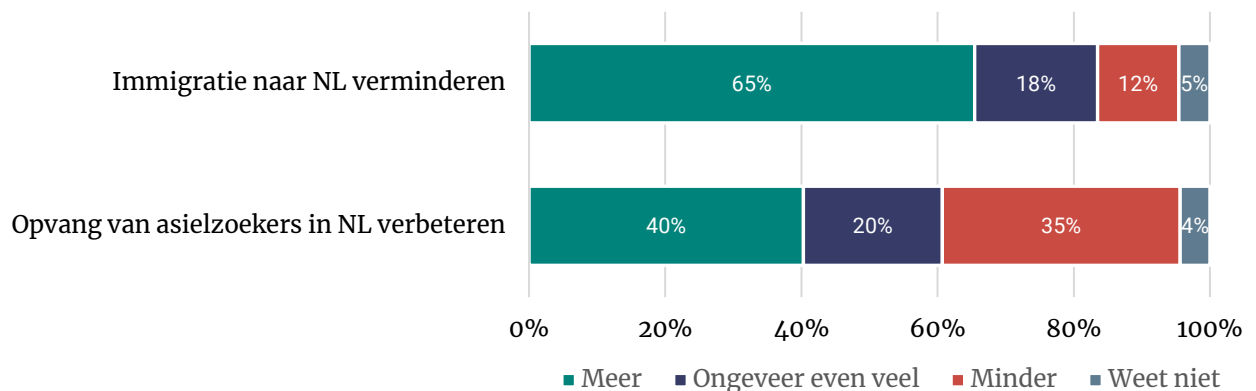
Een ruime meerderheid van de Nederlanders wil dat een volgend kabinet *meer* doet om de immigratie naar Nederland in te perken. Slechts 12 procent wil dat een volgend kabinet hier minder aan doet.

Over het verbeteren van de opvang van asielzoekers in Nederland is meer verdeeldheid: vier op tien willen dat een volgend kabinet daar meer aan doet, 35 procent ziet liever minder inzet op dit gebied.

Figuur 5.2: Vindt u dat een volgend kabinet meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de immigratie naar Nederland te verminderen? / de opvang van asielzoekers in Nederland te verbeteren?

(Met 'even veel' bedoelen we de plannen en het beleid van het kabinet-Rutte IV m.b.t. het verminderen van de immigratie' / ... m.b.t. de opvang van asielzoekers).

Basis: allen (n = 1.959).

Lager opgeleiden vinden vaker dat een volgend kabinet meer moet doen om immigratie te verminderen (59%) dan hoger opgeleiden (31%). Ook vinden ouderen (65+: 52%) dat vaker dan jongeren (31%). De volledige uitsplitsingen naar leeftijd en opleiding zijn te vinden in Bijlage C.

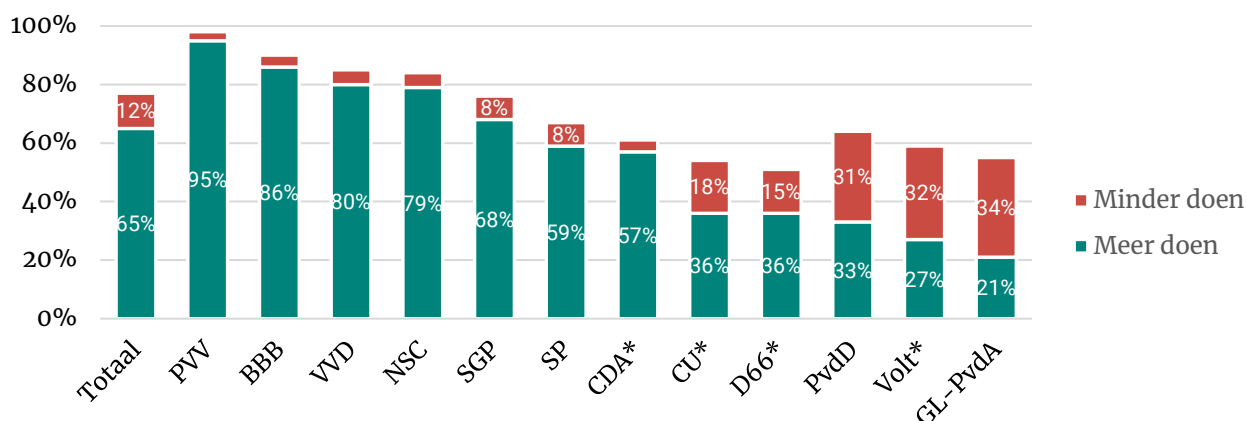
VVD-, NSC- en BBB-kiezers bijna net zo streng op migratie als PVV-kiezers

Met name centrumrechtse en rechts-conservatieve kiezers willen dat het kabinet meer doet om *immigratie in te dammen*: bijna alle PVV-kiezers (95%) willen meer doen, gevolgd door kiezers van de BBB (86%) en VVD (80%).⁵ Ook onder NSC-kiezers is brede steun voor grotere inzet. Onder kiezers van links-progressieve partijen is weinig steun om meer te doen, maar ook géén meerderheid om *minder te doen* aan het inperken van immigratie (dat geldt nog het meest voor kiezers van GL-PvdA: 34% wil minder doen).

Meer inzet voor goede opvang kan juist vooral op steun van linkse kiezers rekenen, circa twee derde van hen wil dat. Dat geldt ook voor kiezers van CDA (59% wil meer doen) en ChristenUnie (68%), maar niet voor kiezers van NSC (slechts 37% wil meer doen, 34% wil minder).

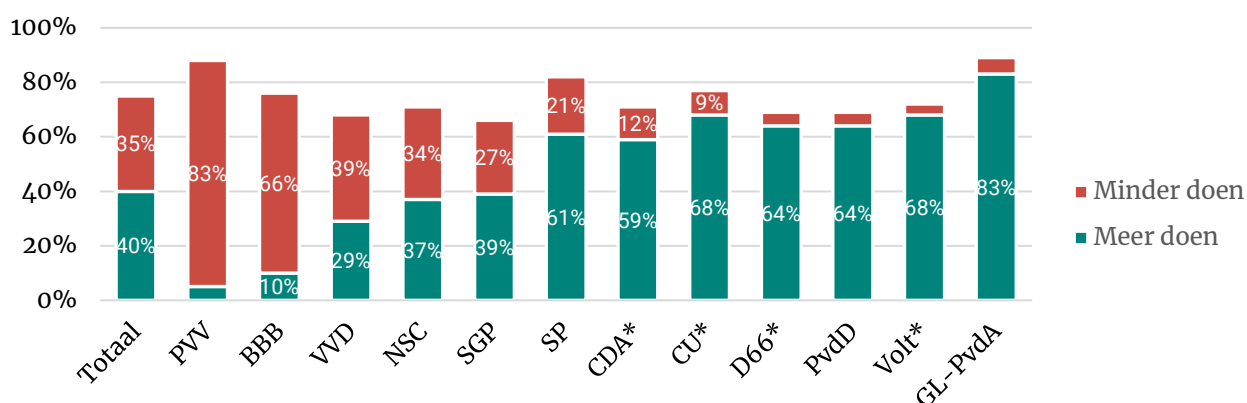
Figuur 5.3: Vindt u dat een volgend kabinet meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de immigratie naar Nederland te verminderen?

Naar politieke voorkeur. Getoond in figuur: percentage minder doen en meer doen. Basis: allen (n = 1.959).

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

Figuur 5.4: Vindt u dat een volgend kabinet meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de opvang van asielzoekers in Nederland te verbeteren? Naar politieke voorkeur. Getoond in figuur: percentage minder doen en meer doen. Basis: allen (n = 1.959)

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

⁵ Dat geldt ook voor kiezers van FvD, maar deze groep is te klein (n = 16) om betrouwbare uitspraken over te doen.

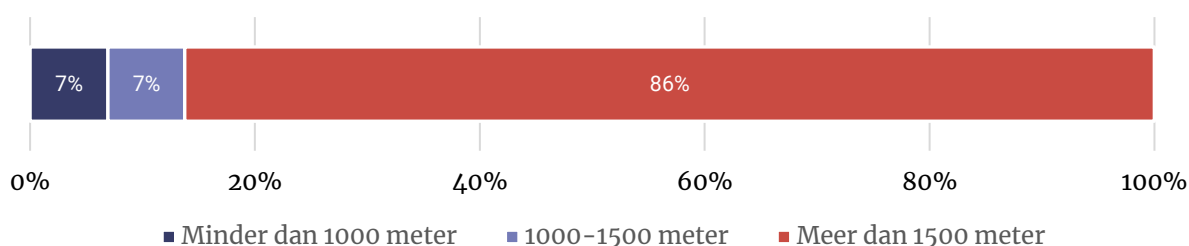
5.2 Houding t.a.v. azc's

Men denkt vaker in de buurt van azc te wonen dan werkelijk het geval is

Voor dit onderzoek deelde het Centraal Orgaan opvang Asielzoekers (COA) data over waar in Nederland opvanglocaties voor asielzoekers zijn. Onder deze opvanglocaties vallen zowel (verschillende soorten⁶) asielzoekerscentra (azc's) als tijdelijke noodopvanglocaties. De adressen van de opvanglocaties konden we koppelen aan de adresgegevens van respondenten in dit onderzoek. Daaruit volgt dat 14 procent van de respondenten in ons onderzoek woont binnen een straal van anderhalve kilometer van een opvanglocatie.

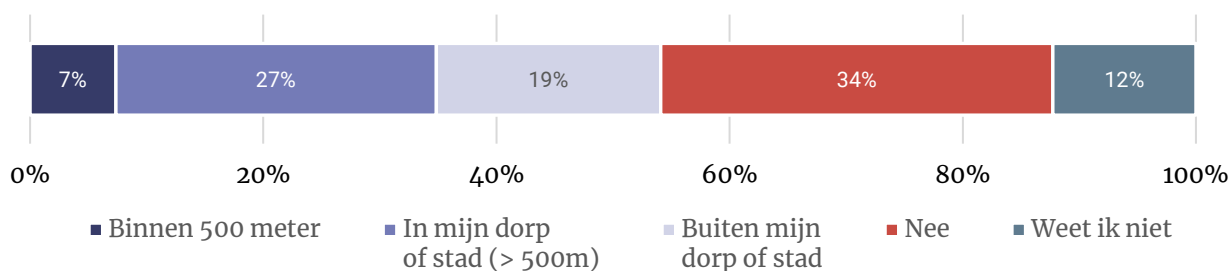
Figuur 5.5: Afstand tussen woonlocatie en azc (o.b.v. COA-postcodedata)

Basis: allen (n = 1.959)

We vroegen respondenten ook zelf aan te geven of zij in de buurt van een azc (denken) te wonen. Dat aandeel ligt een stuk hoger dan we op basis van de postcodedata zien: in totaal zegt 62 procent in de buurt van een azc te wonen – binnen 500 meter (7%), binnen eigen dorp of stad (27%) of net daarbuiten (19%).

Figuur 5.6: Is er een asielzoekerscentrum (AZC) in de omgeving van waar u woont? Zo ja, wat is ongeveer de afstand? Basis: allen (n = 1.959)

⁶ Voor een overzicht van verschillende soorten asielzoekerscentra, zie: <https://www.coa.nl/nl/opvang-verschillende-soorten-asielzoekerscentra>

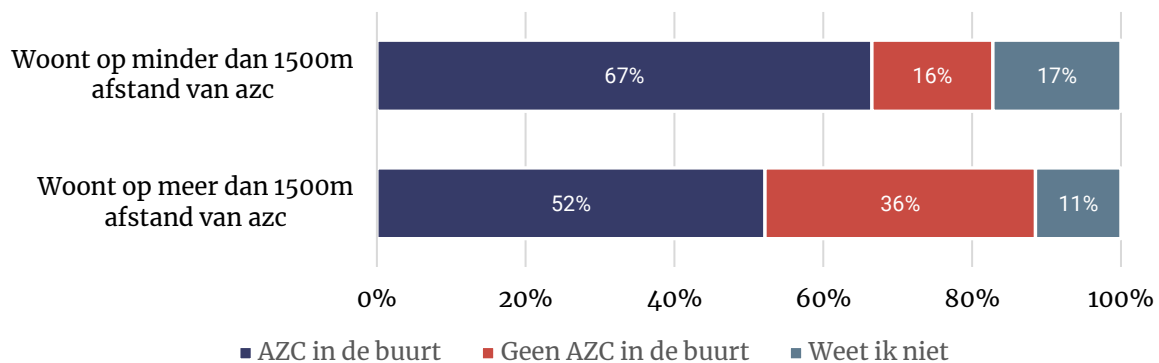

Als we de postcodedata (Figuur 5.5) kruisen met de eigen inschatting (Figuur 5.6), zien we dat Nederlanders die binnen een straal van anderhalve kilometer van een COA-opvanglocatie wonen, dat veelal ook weten: twee derde van hen woont naar eigen zeggen in de buurt van een azc. Zestien procent zegt 'onterecht' dat er geen azc in de buurt is, een vergelijkbaar aandeel weet niet of er een azc in hun woonomgeving.

Opvallend is dat ook onder de groep Nederlanders die *verder* dan anderhalve kilometer van een azc af woont, nog de helft (52%) zegt dat er wel een azc bij hen in de buurt is. Slechts circa een derde (36%) zegt dat er geen azc in de buurt is (11% weet het niet). Daarmee lijken Nederlanders dus vaak onterecht te concluderen dat zij dichtbij een azc wonen.

Figuur 5.7: Is er een asielzoekerscentrum (AZC) in de omgeving van waar u woont? Zo ja, wat is ongeveer de afstand?

Naar werkelijke afstand opvanglocatie tot woonadres. Basis: allen (n = 1.959).

NB: de categorieën in de postcodedata (< 1000 meter - 1000 tot 1500 meter - meer dan 1500 van een azc) en antwoordcategorieën in de vragenlijst (binnen 500m - in dorp of stad - buiten dorp of stad - niet in de buurt) komen niet een-op-een overeen met elkaar.

Het zou daarom kunnen dat iemand o.b.v. de postcodedata op meer dan 1500 meter van een opvanglocatie woont (dus 'niet in de buurt van een azc'), maar dat diegene wel terecht zegt dat er een azc in zijn of haar stad is.

Ook is het voor de gemiddelde Nederlander niet altijd duidelijk wat precies een azc of opvanglocatie is (of dat ze bijvoorbeeld in de buurt van huisvesting voor statushouders wonen, wat wij hier niet onder opvanglocaties scharen).

Het grote verschil tussen zelfrapportage (62% 'heeft azc in de buurt') en de postcodedata (14% woont binnen anderhalve kilometer van een azc) laat echter wel in brede zin zien dat Nederlanders vaker denken dichtbij een asielopvanglocatie te wonen dan het geval is.

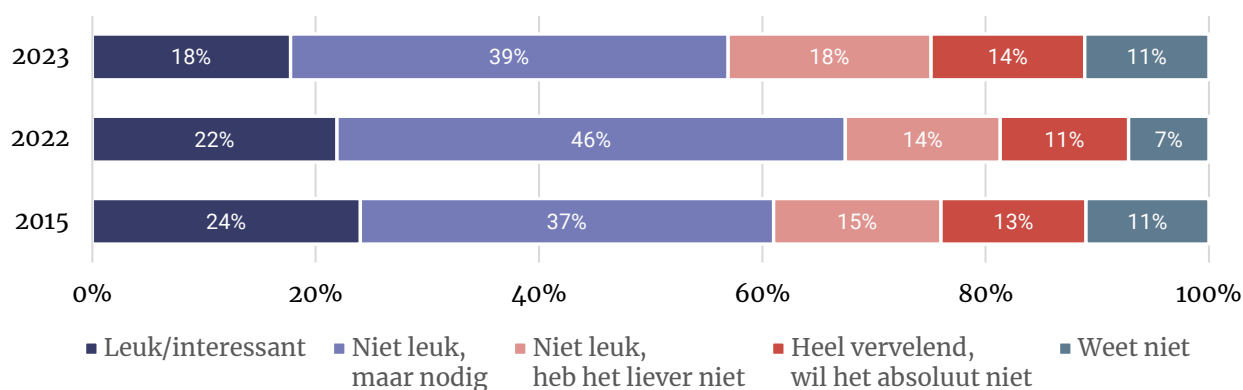
Nederlanders die dicht bij een azc wonen kijken daar positiever naar

Wat vinden mensen die in de buurt wonen van een azc daarvan? Deze vraag kregen alle respondenten die zelf aangaven bij een azc in de buurt te wonen voorgelegd. Het grootste deel van hen vindt het niet leuk, maar snapt wel dat het nodig is (39%). Bijna één op vijf vindt het leuk en/of interessant (18%) dat er een azc in de buurt is, hetzelfde deel vindt het niet leuk en heeft het liever niet. Een op zeven (14%) vindt het 'heel vervelend', en wil ook absoluut niet dat het azc in de buurt gevestigd is.

De groep Nederlanders die het 'leuk en/of interessant' vindt dat er bij hen in de buurt een azc is gevestigd nam de afgelopen jaren iets af. Ook het aandeel dat het niet leuk vindt, maar er wel de noodzaak van inziet lag vorig jaar hoger. Het aandeel dat het niet leuk vindt (en er geen begrip voor heeft) of zelfs vervelend vindt, nam navenant toe: van 25 procent in 2022 naar 32 procent.

Figuur 5.8: Wat vindt u ervan dat er een azc bij u in de buurt is gevestigd?

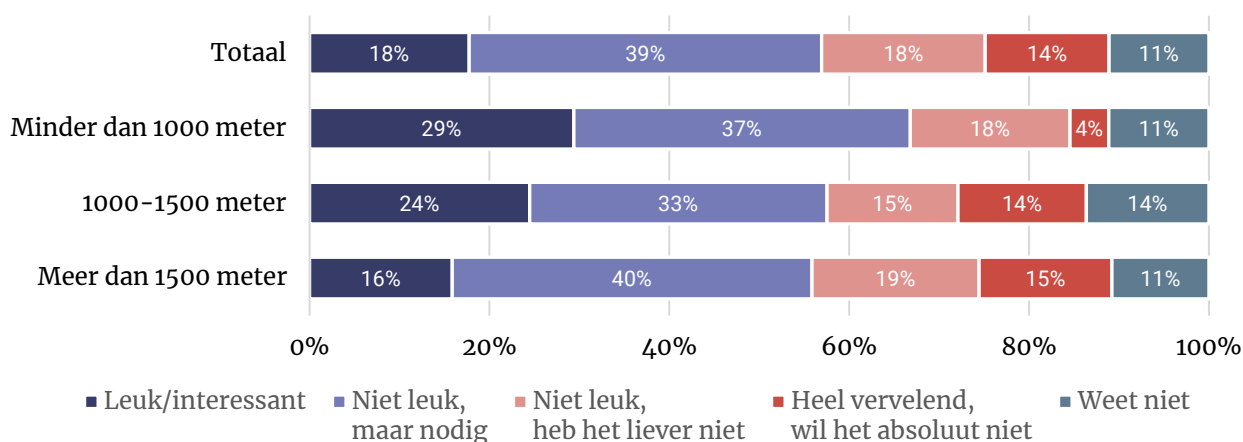
Naar jaar. Basis: heeft (naar eigen zeggen) een azc in de buurt (n = 1.045).

Opvallend is wel dat mensen die het dichtst bij een azc wonen vinden dat vaker 'leuk en/of interessant' of 'niet leuk maar nodig' (samen 66%) en minder vaak 'heel vervelend' (4%) dan degenen die verder weg wonen.

Figuur 5.9: Wat vindt u ervan dat er een azc bij u in de buurt is gevestigd?

Naar werkelijke afstand opvanglocatie tot woonadres. Basis: heeft (naar eigen zeggen) een azc in de buurt (n = 1.045).

Leuk/interessant: verrijking van culturen

Nederlanders die naar eigen zeggen in de buurt van een azc wonen en dat 'leuk/interessant' vinden, vroegen we toe te lichten waarom zij dat vinden. Zij zeggen dat zij nieuwe culturen en ideeën die inwoners van het azc meenemen verrijkend vinden. Anderen zeggen dat zij het niet zozeer leuk vinden, maar dat zij neutraal tegen de opvang aankijken: ze merken er weinig van of ervaren in ieder geval geen negatieve gevolgen. Ze vinden dat opvang (hard) nodig is en zijn blij hier een bijdrage aan te leveren.

"Andere culturen geven interessante input. Fijn om vluchtelingen een veilige basis en toekomst te geven en onze welvaart mee te kunnen delen."

"Eigenlijk vind ik leuk/interessant geen correct antwoord. Ik vind het wel een maatschappelijke verantwoordelijkheid, medemenselijkheid."

"Er is ruimte in ons dorp en ik vind het goed dat de opvang hier plaats vindt."

"Goed voor diversiteit in dorp, fijn om te kunnen helpen."

"Het is nodig en stoort me niet, ik heb er geen last van."

Niet leuk maar nodig: voelt als verplichting

Respondenten met een azc in de buurt die dat 'niet leuk' vinden, maar wel 'snappen' dat het nodig is', zeggen ook dat goede opvang nodig is. Maar zij omschrijven het vaker als een verplichting dan een verrijking voor omgeving en plaatsen er vaak de kanttkening bij dat zij overlast van asielzoekers ervaren.

"De asielzoekers vervelen zich en gaan door de wijk zwerven, dat geeft soms een onveilig gevoel. Maar voor de rest heb ik er geen problemen mee."

"Als we deze migratie toelaten moeten we ook zorgen voor goede opvang, simpel!"

"Deze mensen zullen bizar veel hebben mee gemaakt en zij zullen wellicht psychische hulp nodig hebben. Ook zijn er cultuur verschillen die botsen en gaan ze een ander leven tegemoet dan gewend zijn en hierdoor ongewenst gedrag "kan" uitvloeien. Ongewenst gedrag vind ik niet fijn"

"Gelet op het aantal vluchtelingen zal iedereen zijn steentje bij moeten dragen dus ook mijn gemeente."

"Het is jammer dat het nodig is, maar voor "echte" asielzoekers moet er plaats zijn."

Niet leuk: overlast en drukte op de woningmarkt

Mensen die in de buurt van een azc wonen en die dat 'niet leuk' of 'heel vervelend' vinden, zeggen dat zij last hebben van criminaliteit, intimidatie, grotere druk op de woningmarkt. Ook zeggen zij dat asielzoekers bij hen in de buurt onvoldoende geïntegreerd zijn, bijvoorbeeld omdat zij geen Nederlands spreken of 'andere normen en waarden hebben'. Sommigen maken hier het onderscheid tussen 'echte' (bijvoorbeeld oorlogs-)vluchtelingen of en 'veiligelanders', die volgens hen het meeste overlast veroorzaken.

"Grote aantallen migranten maken de samenleving complexer. Er zijn minder woningen beschikbaar voor jonge starters op de huurmarkt vanwege toewijzing aan statushouders. Er is veel hulp en begeleiding nodig door vrijwilligers die ook anders gebruikt had kunnen worden, het is een belasting voor het onderwijs, het verhoogt de vraag naar gezondheidszorg."

"Het levert problemen en onveilige situaties op."

"Je ziet asielzoekers zich ontzettend vervelen wat ik goed kan begrijpen. Het perspectief is er niet. Ze hangen overal rond en dwarrelen wat af."

"Sterke stijging van gevoel voor onveiligheid, diefstal en overlast. 's Avonds niet meer naar buiten e.d. Beïnvloedt de leefomgeving en vrijheid in negatieve zin."

"Andere normen en waarden. Als vrouw ben je niet veilig en veel criminaliteit. Ook nemen ze veel woningen in beslag met hun massa families."

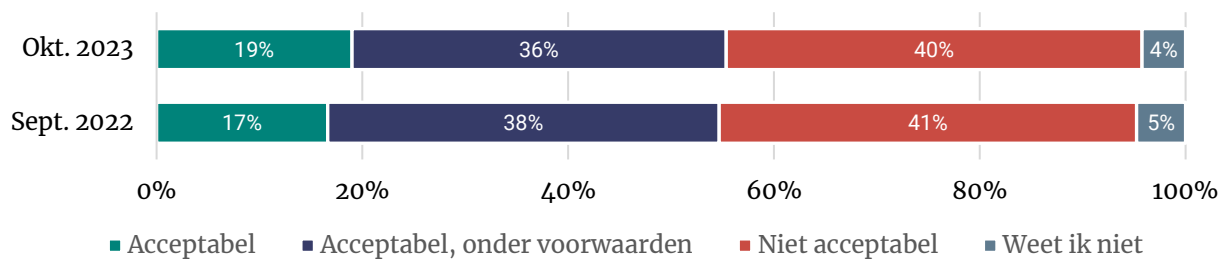
Helpt Nederlanders staat open voor azc (met 100 asielzoekers) in de buurt

Op de vraag wat men ervan vindt als er een azc met honderd asielzoekers in de buurt komt (in een straal van 500 meter) zegt 19 procent dat acceptabel te vinden (zonder voorwaarden) en 36 acceptabel onder voorwaarden (samen vindt 55% net dus acceptabel). Vier op de tien Nederlanders vinden het hoe dan ook niet acceptabel.

Daarmee is het beeld vrijwel onveranderd ten opzichte van een jaar geleden.

Figuur 5.10: Wat zou u ervan vinden als er een azc met circa 100 asielzoekers bij u in de buurt komt (in een straal van 500 meter)?

Basis: allen (n = 1.959)

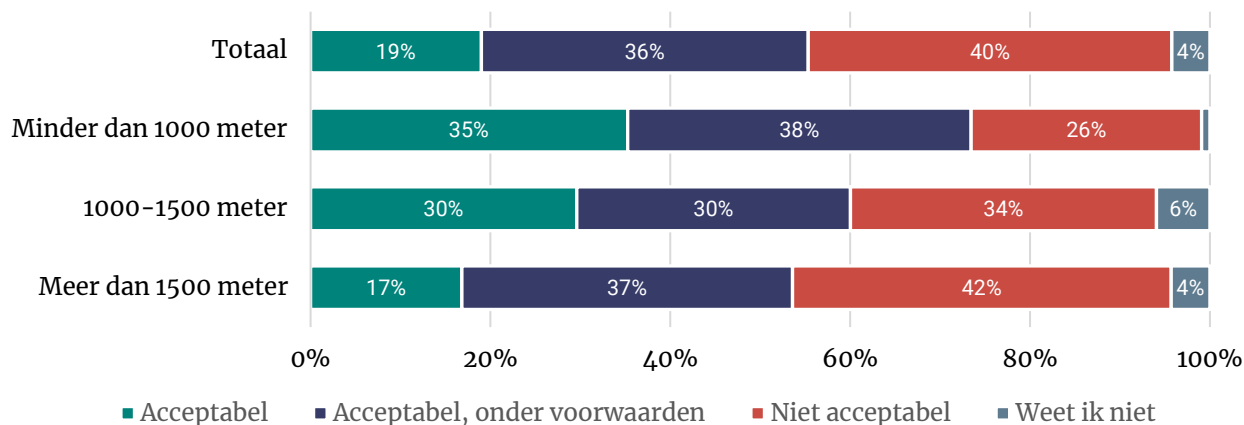

Buren van azc staan vaker open voor (nieuw) azc

Mensen die zelf een al een azc in hun woonomgeving hebben staan vaker (zonder voorwaarden te stellen) open voor een nieuw azc met ca. 100 asielzoekers in hun buurt. Juist degenen die meer dan 1500 meter van een opvanglocatie wonen – dus niet in de buurt van een azc wonen – zouden een nieuw azc relatief vaak niet acceptabel vinden.

Figuur 5.11: Wat zou u ervan vinden als er een azc met circa 100 asielzoekers bij u in de buurt komt (in een straal van 500 meter)?

Basis: allen (n = 1.959)

Lager opgeleiden zeggen vaker (53%) dan hoger opgeleiden (25%) dat zij het niet acceptabel zouden vinden als er een azc (met ca. 100 bewoners) in de buurt zou komen.

Azc niet acceptabel voor BBB- en PVV-kiezers

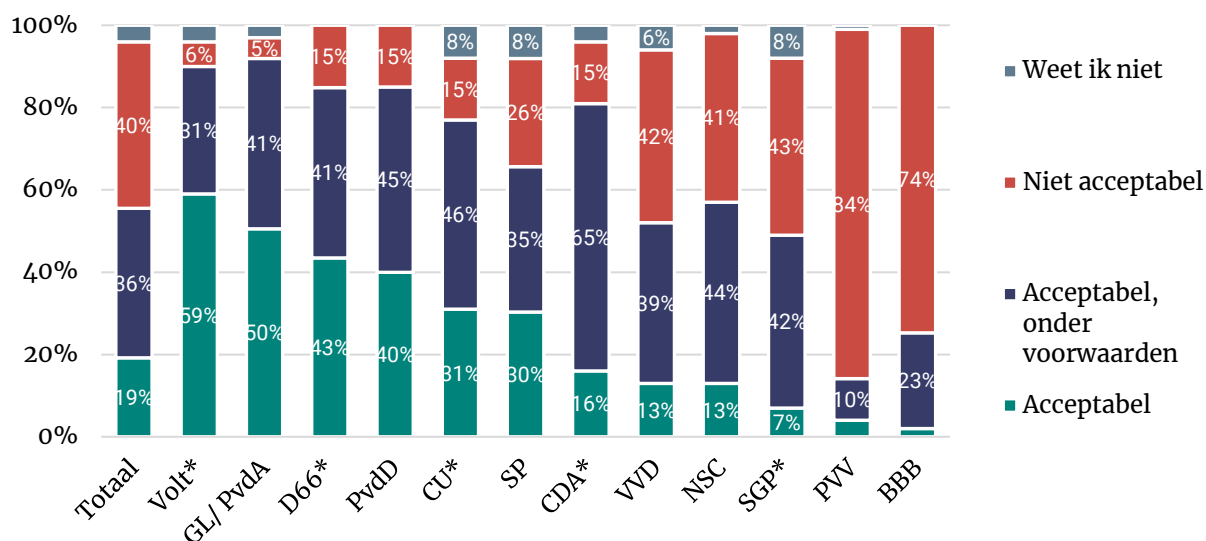
Kiezers van zowel links-progressieve als centrumrechtse partijen vinden het in meerderheid acceptabel of onder voorwaarden acceptabel als er bij hen in de buurt een nieuw azc zou komen. Kiezers van Volt en GL-PvdA vinden dat het vaakst 'acceptabel' zonder verdere voorwaarden te stellen (resp. 59% en 50% van hen).

Hoewel kiezers van de VVD en NSC in het algemeen redelijk strikt tegenover migratie staat – een grote meerderheid wil meer doen om immigratie verminderen, slechts circa drie op tien willen de opvang verbeteren (zie Figuur 5.3 en 5.4) – zou iets meer dan de helft van hen een azc in eigen omgeving wel (onder voorwaarden) acceptabel vinden.

Alleen voor de (grote) meerderheid van BBB- en PVV-kiezers is een nieuw azc in de buurt onacceptabel (voor resp. 74% en 84% van hen).⁷

Figuur 5.12: Wat zou u ervan vinden als er een azc met circa 100 asielzoekers bij u in de buurt komt (in een straal van 500 meter)?

Naar politieke voorkeur. Basis: allen (n = 1.959)

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

Voorwaarden voor azc in de buurt: voldoende voorzieningen en toezicht op overlast

Degenen die een azc met 100 inwoners in de buurt 'onder voorwaarden acceptabel' vinden, zeggen dat op zo'n opvanglocatie voldoende ruimte, begeleiding en voorzieningen voor werk en recreatie (voldoende dagbesteding) moet zijn. Er moet goed toezicht op het voorkomen van overlast zijn en voldoende aandacht voor inburgering en integratie (leren kennen van en aanpassen aan de Nederlandse taal en cultuur). Sommigen willen alleen specifieke groepen opvangen: vaak wordt het brede 'allen echte vluchtelingen' genoemd, anderen willen alleen oorlogsvluchtelingen, statushouders of gezinnen – en geen veiligelanders.

⁷ FvD-kiezers in dit onderzoek vinden het ook vrijwel allemaal 'niet acceptabel', maar deze groep is te klein (n = 16) om betrouwbare uitspraken over te doen.

Tegenstanders: opvang in de regio, strengere selectie, meer spreiden en/of sneller terugsturen Nederlanders die het niet acceptabel vinden als er een azc bij hen in de buurt zou komen vroegen we wat er volgens hen dan wel moet gebeuren met deze asielzoekers. Een flink deel van hen wil een strengere selectie bij het toewijzen van verblijfsvergunningen en sneller (uitgeprocedeerde) asielzoekers, bijvoorbeeld degenen die geen oorlogsvluchteling zijn, laten terugkeren naar het land van herkomst. Of zien opvang 'in de regio' als oplossing. Anderen willen een betere spreiding over Nederland, met kleinere opvanglocaties waarbij ook rekening gehouden wordt met het aantal inwoners in een gemeente. Ook suggereren sommigen om opvanglocaties meer buiten de bebouwde kom te plaatsen, terwijl enkelen juist benadrukken dat opvang georganiseerd moet worden op plekken met voldoende voorzieningen zoals openbaar vervoer.

5.3 Attituden

We legden respondenten de volgende tekst over de beginselen van het asielbeleid voor:

"Het Nederlandse asielbeleid is gebaseerd op internationale verdragen en Europees recht. Hierdoor moet Nederland mensen de kans te geven hier asiel aan te vragen. Mensen die vluchten voor oorlog en geweld moeten volgens de wet bescherming krijgen.

Ook mensen die met reden bang zijn dat zij vervolgd worden in hun land van herkomst moeten asiel kunnen aanvragen.

Bijvoorbeeld omdat zij vervolgd worden vanwege hun geloof, politieke ideeën, ras of nationaliteit.

Asielzoekers uit landen die Nederland veilig vindt krijgen geen asiel."

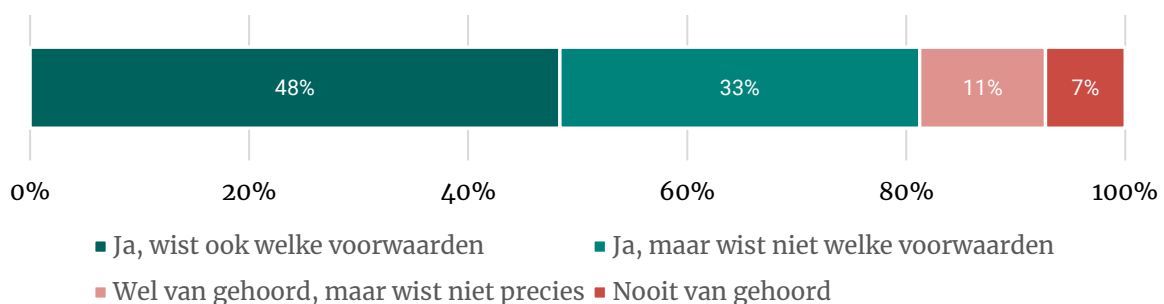
Vervolgens vroegen we hen of zij bekend zijn met dit uitgangspunt en of zij hierachter staan.

Basis voor asielbeleid bij meeste Nederlanders bekend

De helft zegt bekend te zijn met deze basis onder het Nederlandse asielbeleid en de voorwaarden die gelden om iemand als vluchteling te erkennen, nog eens een derde is naar eigen zeggen wel bekend met de uitgangspunten maar wist niet precies welke voorwaarden er gelden. Slechts 7 procent had er nog nooit van gehoord.

Figuur 5.13: Wist u dat het Nederlandse asielbeleid hierop is gebaseerd?

Basis: allen (n = 1.959).

Hoger opgeleiden zeggen vaker bekend te zijn met de beginselen van het asielbeleid en de precieze voorwaarden om iemand als vluchteling te erkennen (58%) dan lager opgeleiden (35%).

Verklaring van termen

Het [COA](#) definieert de termen asielzoeker, vluchteling en statushouder als volgt:

"Een asielzoeker is iemand die om uiteenlopende redenen zijn of haar herkomstland heeft verlaten om in een ander land bescherming te zoeken door asiel aan te vragen. Wanneer iemand asiel aanvraagt, wil diegene erkend worden als vluchteling."

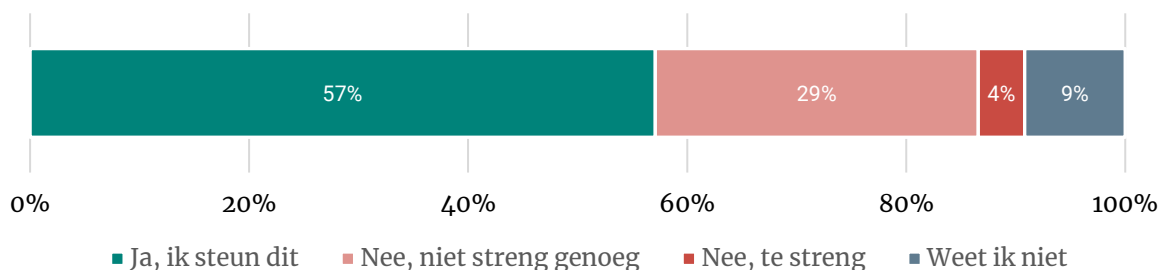
"Zodra een asielzoeker als vluchteling erkend is en in Nederland mag blijven, krijgt diegene een tijdelijke verblijfsvergunning voor een periode van vijf jaar. Een vluchteling met een verblijfsvergunning wordt een 'statushouder' of 'vergunninghouder' genoemd."

Meerderheid staat achter internationale verdragen asielbeleid

Ruim de helft van de Nederlanders steunt het beschreven uitgangspunt voor het Nederlandse asielbeleid. Een derde steunt het niet: veelal omdat zij het uitgangspunt niet streng genoeg vinden (29%), een klein deel vindt het juist te streng (4%).

Figuur 5.14: Steunt u het hierboven beschreven uitgangspunt?

Basis: allen (n = 1.959).

In 2022 legden we in een vergelijkbare vraag de basis voor het asielbeleid voor, met een iets andere formulering. Voor deze editie van het onderzoek is de toelichting versimpeld.⁸ Het beeld is echter vergelijkbaar: destijds gaven zes op de tien Nederlanders aan achter het beschreven uitgangspunt te staan, 22 procent vond het niet streng genoeg en 6 procent juist té streng.

⁸ In 2022 luidde de toelichting: "De basis van het Nederlandse asielbeleid is gebaseerd op internationale verdragen en Europees recht. Hierdoor heeft Nederland de plicht om mensen de kans te geven hier asiel aan te vragen. Mensen die vluchten voor oorlog en geweld horen volgens de wet bescherming te krijgen. Dit geldt ook voor iemand die zijn of haar land van herkomst ontvlucht vanwege gegronde vrees voor vervolging. Redenen voor vervolging kunnen zijn: ras of nationaliteit, godsdienst, politieke overtuiging of het behoren tot een bepaalde sociale groep. Asielzoekers uit landen die door Nederland als veilig zijn aangemerkt krijgen doorgaans geen asielverlening."

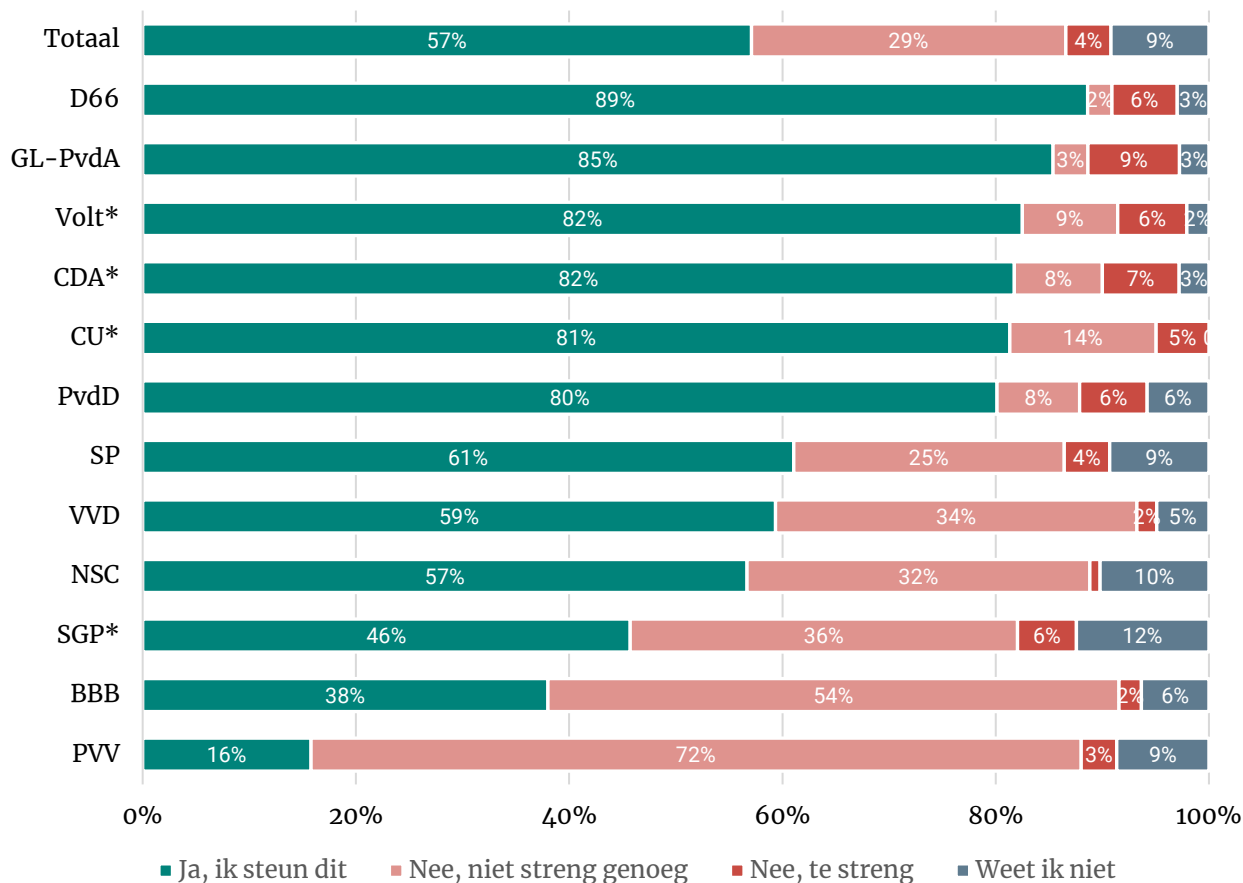

Kiezers meeste partijen staan achter basis asielbeleid (niet: PVV, BBB)

De uitgangspunten van het Nederlandse asielbeleid kunnen met name bij kiezers van links-progressieve partijen op steun rekenen: ruim acht op de tien staan hierachter, alleen bij SP ligt dit aandeel iets lager (61%). Ook voor de rechtse en middenpartijen VVD, NSC en SGP geldt dat hun kiezers het uitgangspunt voor het asielbeleid vaker wél dan niet steunen. Alleen kiezers van de BBB (54%) en PVV (72%) vinden in meerderheid dat het uitgangspunt niet streng genoeg is.

Figuur 5.15: Steunt u het hierboven beschreven uitgangspunt?

Naar politieke voorkeur. Basis: allen (n = 1.959).

Helpt vindt opvang asielzoekers morele plicht; derde wil grenzen dicht

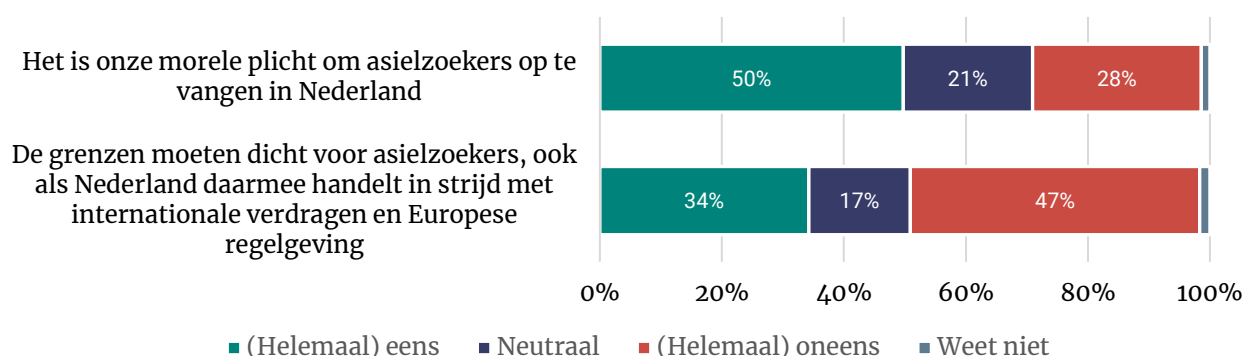
De helft van de Nederlanders ziet het als onze morele plicht om asielzoekers op te vangen in Nederland. Ruim een kwart is het daar niet mee eens.

In eerder onderzoek legden we de stelling 'Het is onze morele plicht om asielzoekers *fatsoenlijk* op te vangen in Nederland' voor. Daar was destijds een iets groter aandeel (2015: 65%, 2022: 60%) het mee eens.

Een derde van de Nederlanders zou het liefst zien dat de grenzen dichtgaan voor asielzoekers, ook als Nederland daarmee handelt in strijd met internationale verdragen en Europese regelgeving.

Figuur 5.16: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

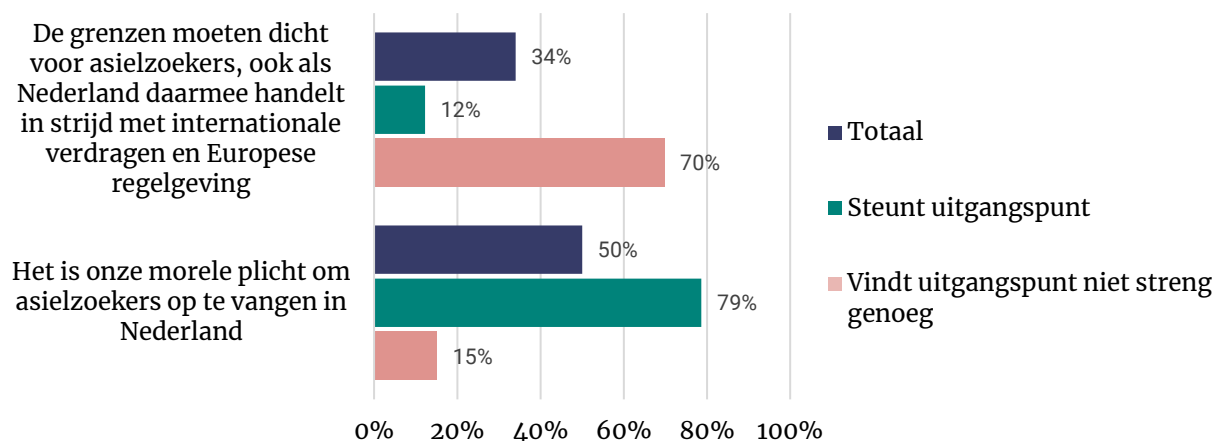
Basis: allen (n = 997).

Degenen die het uitgangspunt achter het Nederlandse asielbeleid steunen (zie figuur 5.14) vinden ook beduidend vaker dat Nederland een morele plicht heeft om asielzoekers op te vangen (79%) dan degenen die het uitgangspunt niet streng genoeg vinden (15%). Nederlanders die het uitgangspunt *niet* steunen zijn juist beduidend vaker voor het sluiten van de grenzen, ook als dat in strijd is met internationale verdragen.

Figuur 5.17: Stellingen over migratie, naar steun voor beginselen asielbeleid

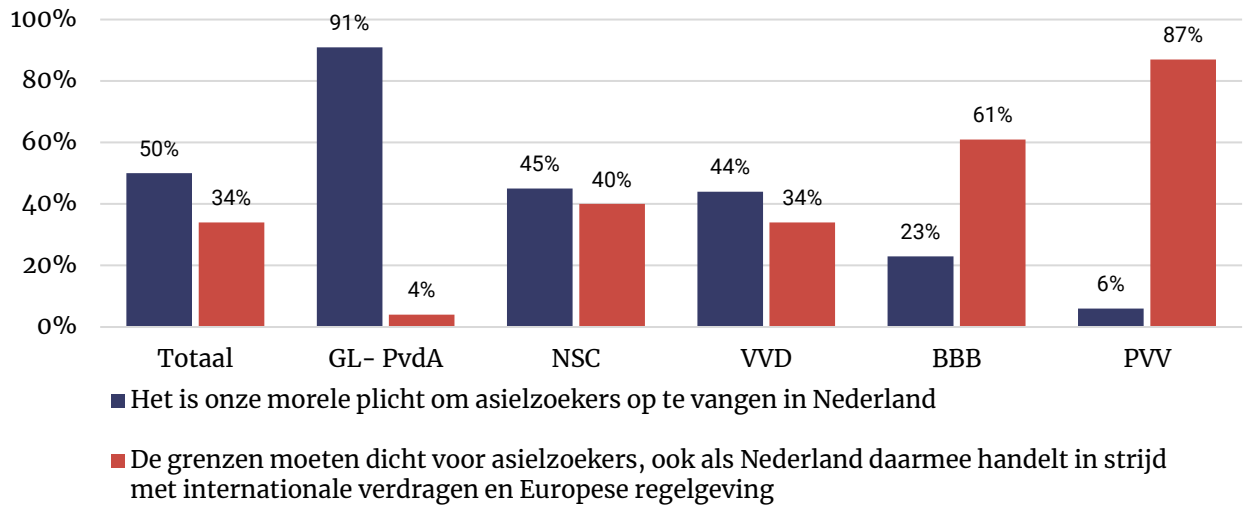
Getoond in figuur: percentage (helemaal) eens. Basis: allen (n = 997).

Kiezers van GL-PvdA vinden het bijna allemaal (91%) 'onze morele plicht' om asielzoekers op te vangen. Bij kiezers van NSC, VVD, BBB licht dat onder de helft. Slechts 6 procent van de PVV-kiezer (6%) ziet asielopvang als een morele plicht, zij zijn wel in grote meerderheid voor het sluiten van de grenzen (87%). Ook bij BBB ziet de meerderheid (61%) het liefst gesloten grenzen, ook al is dat in strijd met internationale verdragen en regelgeving.

Figuur 5.18: Stellingen over migratie, naar politieke voorkeur

Getoond in figuur: percentage (helemaal) eens. Basis: allen (n = 997).

Alle gemeenten moeten asielzoekers opvangen; verdeeldheid over dwang

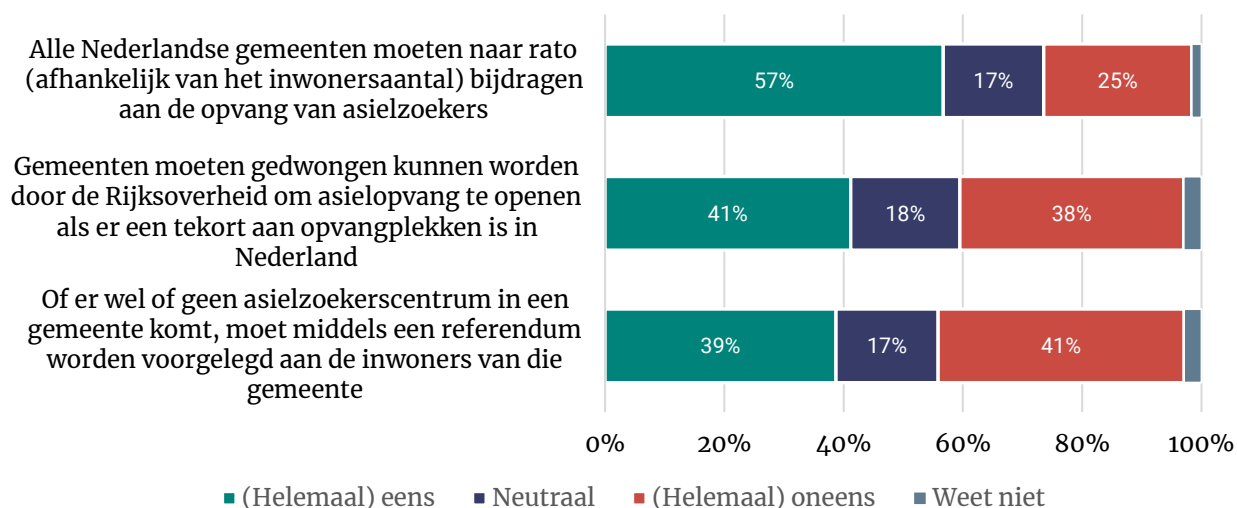
Dinsdag 10 oktober nam de Tweede Kamer – na enkele amendementen – de Spreidingswet aan, waarmee de opvang van asielzoekers beter over het land verdeeld moet worden. Hierin werd onder meer afgesproken dat bij de verdeling van asielzoekers over gemeenten gekeken wordt naar het inwonersaantal en de financiële slagkracht van een gemeente. In het uiterste geval kunnen met de wet gemeenten gedwongen worden om opvang voor asielzoekers te realiseren.

Het verdelen van opvangverplichtingen naar rato van inwoners vinden bijna zes op de tien Nederlanders een goed idee (57%). Een kwart vindt dat niet, 17 procent staat er neutraal tegenover.

Over het dwangmechanisme uit de wet zijn Nederlanders verdeeld. Vier op de tien vinden dat gemeenten moeten kunnen worden gedwongen door de overheid om asielopvang te openen als er een tekort is aan opvangplekken; een vrijwel even groot aandeel vindt dat niet (18% kiest voor een neutrale positie). De steun voor gedwongen opvang is nu iets hoger dan vorig jaar (nu 41%, toen 36%, zie tabel 5.1).

Figuur 5.19: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 997).

Minder steun voor lokale referenda azc

Ook over de vraag of een referendum voor nieuwe azc's (geen onderdeel van de Spreidingswet) een goed idee is, is de Nederlandse bevolking verdeeld. Vier op tien vinden dat middels een referendum aan inwoners van een gemeente moet worden voorgelegd of er wel of geen azc in hun gemeente komt. Een gelijk aandeel vindt dat niet.

De steun voor een dergelijk referendum nam de afgelopen jaren af: in 2015 vond nog 49 procent dat de komst van een azc aan inwoners moet worden voorgelegd.

Tabel 5.1: Stellingen over elementen uit Spreidingswet, naar jaar Basis: allen (n = 997).

	2015	2022	2023
Of er wel of geen asielzoekerscentrum in een gemeente komt, moet middels een referendum worden voorgelegd aan de inwoners van die gemeente	49%	42%	39%
Gemeenten moeten gedwongen kunnen worden door de Rijksoverheid om asielopvang te openen als er een tekort aan opvangplekken is in Nederland	*	36%	41%

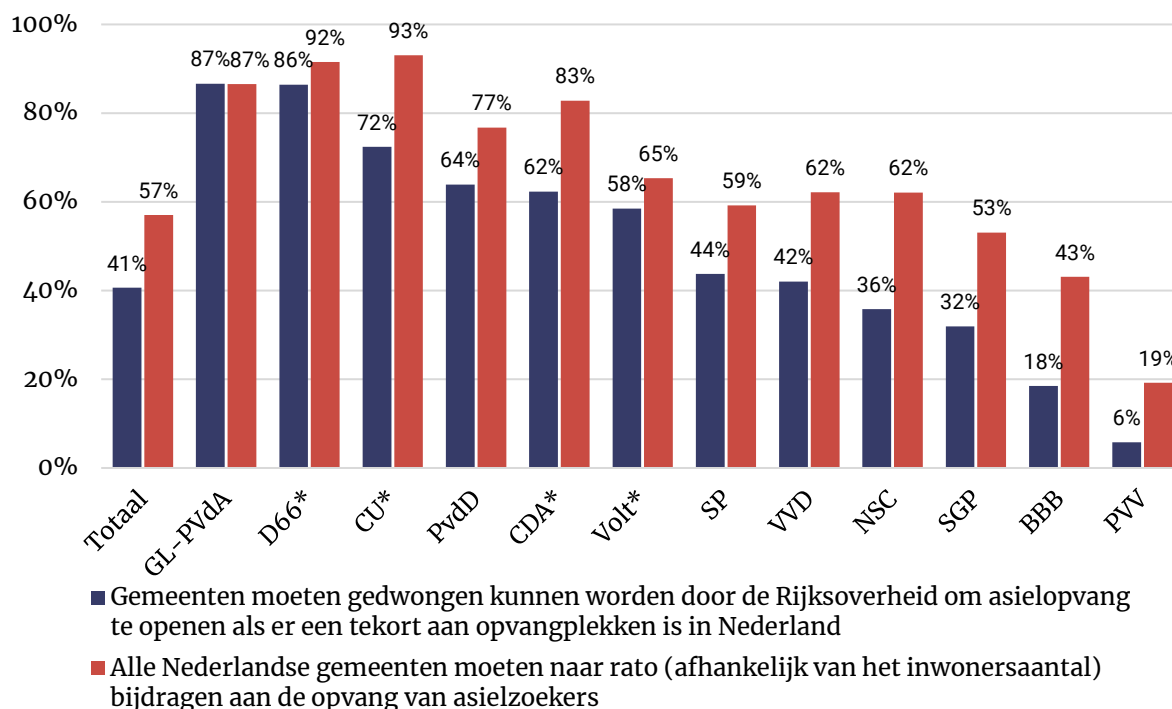
Breed draagvlak voor opvang naar rato van inwoners

Als we naar politieke voorkeur uitsplitsen, zien we dat het principe dat gemeenten naar rato moeten bijdragen vrij breed wordt gesteund: alleen bij kiezers van BBB (43%) en PVV (19%) is een minderheid het hiermee eens.

Voor het dwangmechanisme is onder rechtse kiezers (en kiezers van de SP) veelal geen steun.

Figuur 5.20: Stellingen over elementen uit Spreidingswet, naar politieke voorkeur

Getoond in figuur: percentage (helemaal) eens. Basis: allen (n = 997).

Weinig steun voor direct werken asielzoekers en laten overkomen kinderen

Momenteel is het zo dat asielzoekers na zes maanden na aankomst in Nederland in beperkte mate mogen werken (24 van de 52 weken in een jaar).⁹ Statushouders hebben dezelfde rechten en plichten als Nederlanders en mogen dus fulltime werken.

De stelling dat 'asielzoekers direct na aankomst in Nederland toestemming moeten krijgen om te werken' roept verdeeldheid op: 39 procent is het daarmee eens, 34 procent is het oneens.¹⁰

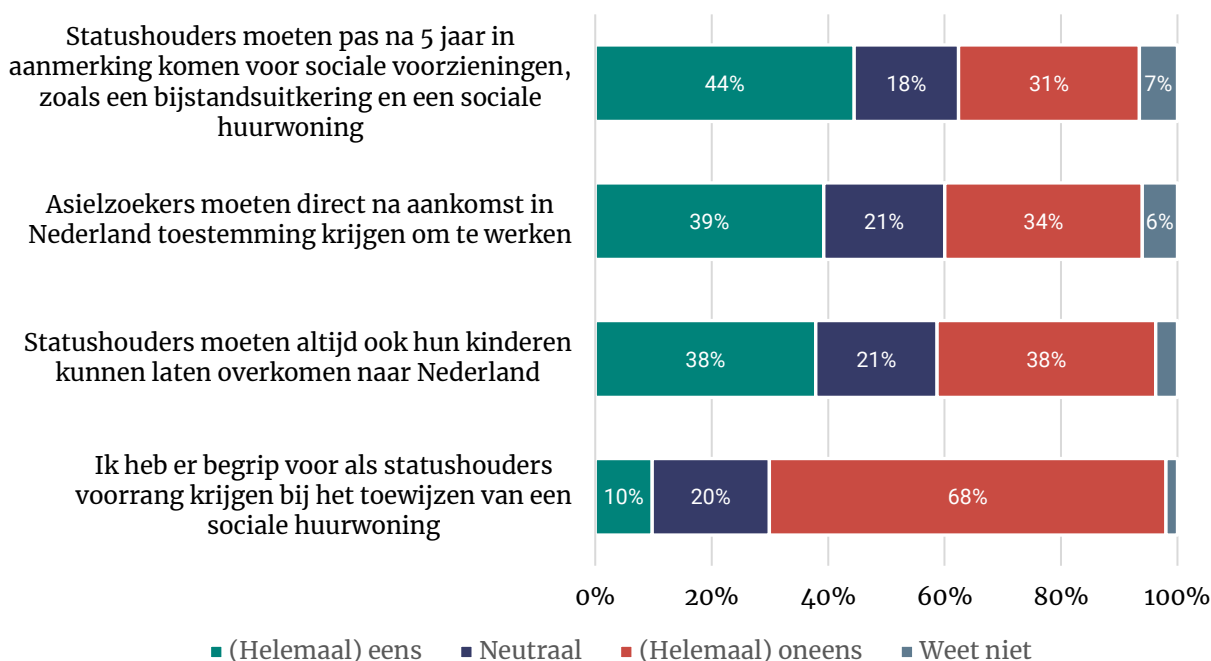
Ook over gezinshereniging zien we verdeeldheid. Net zoveel Nederlanders zijn het eens als oneens met de stelling dat 'statushouders ook altijd een hun kinderen moeten kunnen later overkomen naar Nederland' (beide 38%).

Slechts 10 procent heeft begrip voor met voorrang toewijzen sociale huurwoningen

In het afwijzen van voorrang voor statushouders bij het toewijzen van sociale huurwoningen kan twee derde van de Nederlanders zich vinden. Slechts tien procent heeft er wel begrip voor als statushouders hierbij voorrang krijgen.

Figuur 5.21: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?*

Basis: allen (n = 997).

*In de stellingen werd 'statushouders' toegelicht als "(vluchtelingen met een verblijfsvergunning)".

⁹ Zie: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/asielbeleid/vraag-en-antwoord/mogen-asielzoekers-werken>

¹⁰ In eerste instantie is een verkeerde versie van deze stelling voorgelegd: 'Statushouders moeten direct na aankomst in Nederland toestemming krijgen om te werken'. Als iemand eenmaal statushouder is, heeft hij of zij echter - net als andere Nederlanders - het recht om te werken. We hebben daarom de stelling opnieuw voorgelegd (met 'asielzoekers' i.p.v. 'statushouders') in onderzoek dat liep van 22 t/m 24 oktober 2023, met een vergelijkbare steekproef (ook representatief voor de Nederlandse kiesgerechtigde bevolking).

Bijna een op de vijf Nederlanders (18%) is zelf op zoek naar een andere woning, een derde heeft iemand in zijn of haar directe omgeving die op zoek is. Dit maakt echter vrijwel geen verschil in hoe men kijkt naar de voorrang van statushouders bij het toewijzen van sociale huurwoningen.

Tabel 5.2: 'Ik heb er begrip voor als statushouders (vluchtelingen met een verblijfsvergunning) voorrang krijgen bij het toewijzen van een sociale huurwoning', naar wel/niet zoekend naar een andere woning

	Wie is op zoek naar een woning?					
	Totaal	Zelf op zoek	Familie	Vrienden	Andere bekende	Niet op zoek
Eens	10%	13%	11%	14%	18%	9%
Neutraal	20%	16%	22%	24%	16%	20%
Oneens	68%	71%	67%	60%	65%	69%
Weet niet	2%	0%	1%	2%	2%	3%

Vier op tien: pas na 5 jaar sociale voorzieningen voor statushouders

Ruim vier op de tien (44%) vinden dat statushouders pas na 5 jaar in aanmerking zouden moeten komen voor sociale voorzieningen, zoals een bijstandsuitkering en een sociale huurwoning - drie op tien zijn het daar niet mee eens (Figuur 5.21). Dat beeld komt overeen met vorig jaar (Tabel 5.3).

Tabel 5.3: 'Statushouders moeten pas na 5 jaar in aanmerking komen voor sociale voorzieningen, zoals een bijstandsuitkering en een sociale huurwoning'. Basis: allen (n = 997).

	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet niet
2023	44%	18%	31%	7%
2022	40%	19%	32%	9%

Kiezers van BBB en PVV staan het strengst tegenover de rechten van migranten: zij vinden het minst vaak dat gezinshereniging altijd moet kunnen en willen juist relatief vaak dat statushouders pas na 5 jaar recht hebben op sociale voorzieningen. GL-PvdA-kiezers staan daar heel anders in: driekwart van hen is voor ruime gezinshereniging, twee derde wil dat asielzoekers meteen kunnen werken en 15 procent wil de toegang sociale voorzieningen beperken. Voorrang voor statushouders bij de toewijzing van sociale huurwoningen is onder geen van de vijf partijen populair - bij GroenLinks-PvdA-kiezers (25%) nog het meest.

Tabel 5.4: Stellingen over migratie, naar politieke voorkeur

Getoond in figuur: percentage (helemaal) eens. Basis: allen (n = 997).

	Totaal	VVD	PVV	GL-PvdA	BBB	NSC
Statushouders (vluchtelingen met een verblijfsvergunning) moeten pas na 5 jaar in aanmerking komen voor sociale voorzieningen, zoals een bijstandsuitkering en een sociale huurwoning	44%	50%	79%	15%	62%	51%
Asielzoekers moeten direct na aankomst in Nederland toestemming krijgen om te werken	39%	34%	20%	69%	37%	38%
Statushouders (vluchtelingen met een verblijfsvergunning) moeten altijd ook hun kinderen kunnen laten overkomen naar Nederland	38%	32%	4%	74%	19%	26%
Ik heb er begrip voor als statushouders (vluchtelingen met een verblijfsvergunning) voorrang krijgen bij het toewijzen van een sociale huurwoning	10%	7%	2%	25%	6%	4%

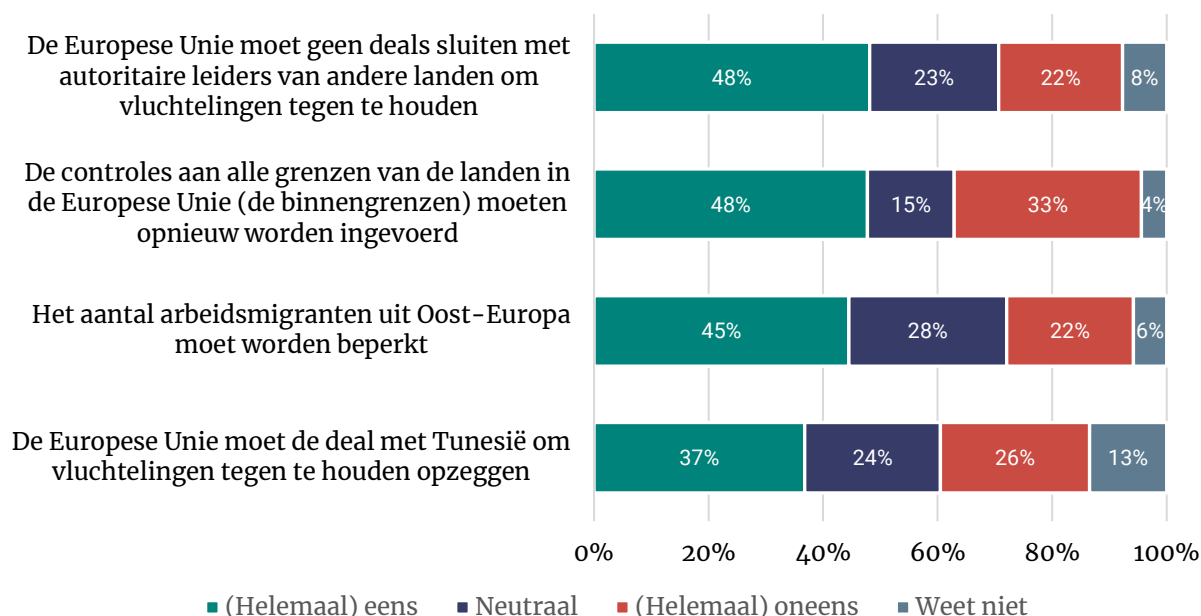
Helft: geen migratiedeals met autoritaire leiders; eveneens helft: grenscontroles binnen EU

Circa de helft van de Nederlanders wil opnieuw grenscontroles invoeren voor de binnengrenzen van alle landen binnen de Europese Unie. Een derde ziet dat niet zitten, vergelijkbaar met vorig jaar. Ook het beperken van arbeidsmigratie uit Oost-Europa kan op steun van iets minder dan de helft rekenen.

Over de migratiedeal die de Europese Unie afgelopen juli maakte met Tunesië - waarin werd afgesproken dat Tunesië haar grenzen strenger gaat bewaken in ruil voor Europees geld - zijn Nederlanders niet onverdeeld enthousiast. Meer Nederlanders zijn het ermee eens (48%) dan oneens (22%) dat de EU geen deals moet sluiten met autoritaire leiders van andere landen om vluchtelingen tegen te houden. Voor het opzeggen van de migratiedeal met Tunesië is echter maar een minderheid (37%).

Figuur 5.22: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 997).

Tabel 5.5: 'De controles aan alle grenzen van de landen in de Europese Unie (de binnengrenzen) moeten opnieuw worden ingevoerd'

Naar jaar. Basis: allen (n = 997).

	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet niet
2023	48%	15%	33%	4%
2022	44%	16%	34%	5%

Twee derde van de kiezers van GroenLinks-PvdA is tegen het sluiten van migratiedeals met autoritaire leiders (67%) en vindt ook dat de deal met Tunesië opgezet moet worden (62%). Onder kiezers van VVD en PVV ligt dit aandeel lager, maar gaat het nog steeds om een flinke minderheid.

Voor het invoeren van grenscontroles binnen de EU is onder kiezers van VVD, PVV, BBB en NSC een meerderheid, GroenLinks-PvdA-kiezers zijn minder enthousiast (17% is het daarmee eens).

Tabel 5.6: Stellingen over migratie, naar politieke voorkeur

Getoond in figuur: percentage (helemaal) eens. Basis: allen (n = 997).

	Totaal	VVD	PVV	GL-PvdA	BBB	NSC
De Europese Unie moet geen deals sluiten met autoritaire leiders van andere landen om vluchtelingen tegen te houden	48%	43%	43%	67%	29%	53%
De controles aan alle grenzen van de landen in de Europese Unie (de binnengrenzen) moeten opnieuw worden ingevoerd	48%	52%	83%	17%	58%	57%
Het aantal arbeidsmigranten uit Oost-Europa moet worden beperkt	45%	48%	75%	18%	56%	56%
De Europese Unie moet de deal met Tunesië om vluchtelingen tegen te houden opzeggen	37%	30%	43%	62%	25%	36%

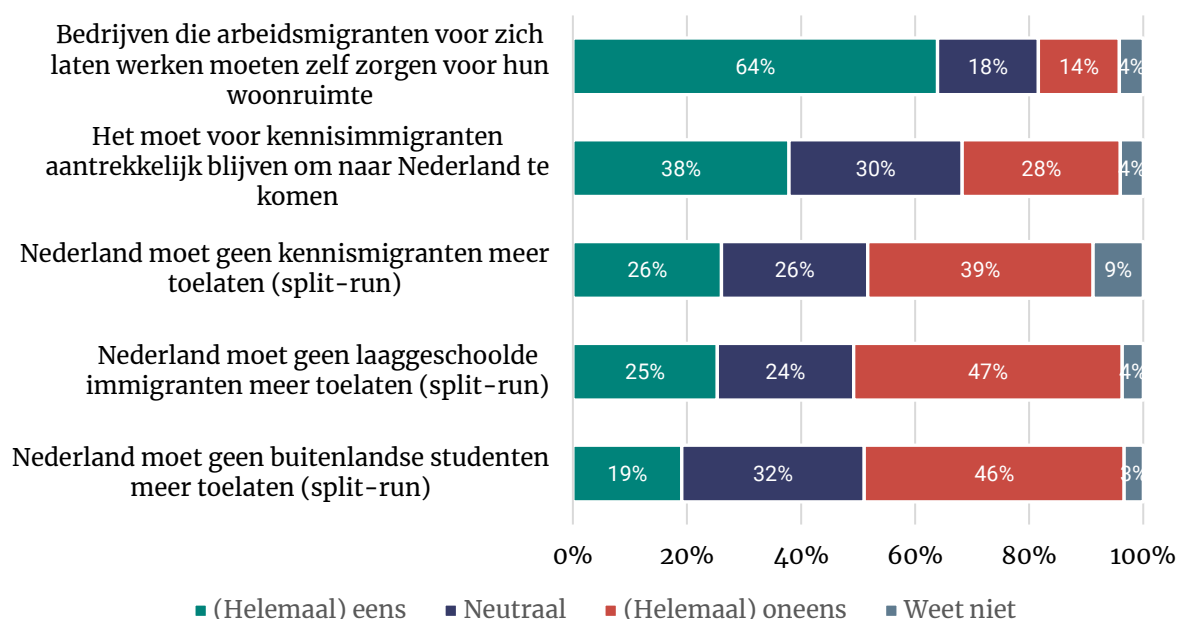

'Bedrijven moeten voor woonruimte van arbeidsmigranten zorgen'

Bijna twee derde van de Nederlanders vindt dat bedrijven die arbeidsmigranten voor zich laten werken zelf moeten zorgen voor hun woonruimte. Slechts 14 procent is het daar niet mee eens. Het voorstel om bedrijven verantwoordelijk te maken voor de woonruimte van arbeidsmigranten die voor hen werken kan bij kiezers op brede steun rekenen. Kiezers van de vijf partijen in de top van de peiling zijn in meerderheid voor, van GL-PvdA (58%) tot NSC (76%).

Figuur 5.23: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 997). Laatste drie stellingen o.b.v. split-run.

Geen draagvlak weren kennismigranten, laaggeschoolde migranten of buitenlandse studenten

Over het aantrekken of weren van verschillende typen migranten zijn Nederlanders zeer verdeeld.

Bijna vier op tien vinden dat het aantrekkelijk moet blijven voor deze migranten om naar Nederland te komen, drie op tien vinden dat niet en een zelfde aandeel staat er neutraal tegenover.

Als we het vergelijken met andere typen migranten, zijn kennismigranten niet het meest populair. We legden door middel van een split-run drie versies van dezelfde stelling voor: Nederland moet geen *kennismigranten*, geen *laaggeschoolde immigranten* of geen *buitenlandse studenten* meer toelaten.

Voor kennismigranten en laaggeschoolde migranten geldt dat een kwart van de Nederlanders hen niet meer zou willen toelaten. Naar buitenlandse studenten is men iets milder (een op vijf eens met 'niet meer toelaten').

Steun voor het inperken van laaggeschoolde immigratie neemt af

De steun voor het idee dat Nederland geen laaggeschoolde immigranten meer moet toelaten is de afgelopen jaren duidelijk afgenomen. Waar in 2010 nog 50 procent van de Nederlanders het hiermee eens was, nam dat in 2016 en 2020 af naar een derde en nu naar een kwart.

Zowel onder linkse als rechtse kiezers is de afname groot. Waar in 2010 nog 23 procent van de GroenLinks-kiezers en 37 procent van de PvdA-kiezers vond dat Nederland geen laaggeschoolde immigranten meer moet toelaten, is dat nu slechts 2 procent van de kiezers van de gecombineerde lijst. Bij de VVD daalde het aandeel van 63 naar 35 procent, bij de PVV van 78 naar 54.

Tabel 5.7: 'Nederland moet geen laaggeschoolde immigranten meer toelaten'

Naar jaar. Basis: allen (n = 997).

	2010	2016	2020	2023
Eens	50%	36%	34%	25%
Neutraal	25%	25%	25%	24%
Oneens	23%	34%	36%	47%
Weet niet	*	5%	5%	4%

Jongeren vinden wat vaker (18-34 jaar: 31%) dat Nederland geen laaggeschoolde immigranten meer moet toelaten dan ouderen (65+: 16%). Naar opleiding zien we weinig verschillen (laag: 21%, hoog: 25%).

Nederlanders in het noorden van het land (Groningen, Friesland, Drenthe) zijn het minst vaak voor een stop op laaggeschoolde immigratie (13% eens). In het westen van het land (exclusief de drie grote steden, 32% eens) is men het vaakst wel voorstander.

Arbeidsmigratie: nuttig voor land- en tuinbouw, minder voor de zorg

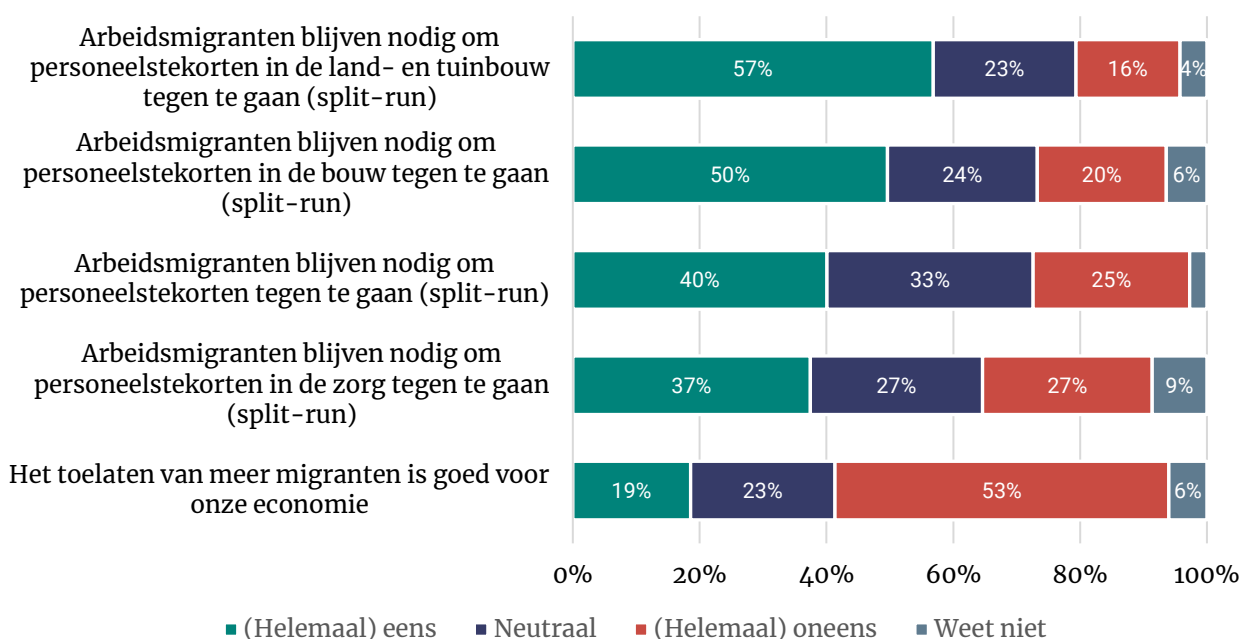
We zagen eerder dat bijna de helft van de Nederlanders vindt dat arbeidsmigratie uit Oost-Europa moet worden beperkt (zie Figuur 5.22). Figuur 5.24 laat zien dat Nederlanders voor de economie over het algemeen weinig meerwaarde van migratie zien: één op vijf vindt dat het toelaten van meer migranten goed is voor de economie, de helft vindt dat niet. Dat beeld komt overeen met 2022 (Tabel 5.8).

Om te onderzoeken of de houding van Nederlanders ten opzichte van arbeidsmigranten verschilt naar sector waarin zij werkzaam zijn, legden we door middel van split-run vier verschillende stellingen voor: de algemene stelling 'Arbeidsmigranten blijven nodig om personeelstekorten tegen te gaan' en drie versies die betrekking hebben op land- en tuinbouw, de bouw en de zorg. Dat betekent dat respondenten willekeurig één van de vier versies van de stelling voorgelegd kregen.

In algemene zin vinden vier op de tien Nederlanders dat arbeidsmigranten nodig zijn om personeelstekorten tegen te gaan. Voor de land- en tuinbouw (57%) en voor de bouw (50%) is dat in brede mate het geval dan voor de zorg (50%).

Figuur 5.24: In hoeverre bent u het eens of oneens met onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 997). Eerste vier stellingen o.b.v. split-run.

Tabel 5.8: 'Het toelaten van meer migranten is goed voor onze economie'

Basis: allen (n = 997).

	(Helemaal) eens	Neutraal	(Helemaal) oneens	Weet niet
2023	19%	23%	53%	6%
2022	18%	25%	48%	9%

Aantal asielzoekers dat naar Nederlanders komt: of niet bekend, of iets overschat

Volgens het CBS kwamen in 2022 in totaal 35.540 asielzoekers en 10.915 nareizigers (samen: 46.455) naar Nederland.¹¹ We vroegen respondenten zelf een inschatting te maken van het aantal asielzoekers dat vorig jaar naar Nederland kwam (zonder op te zoeken, of te gokken).

Ruim de helft (54%) moet het antwoord schuldig blijven.

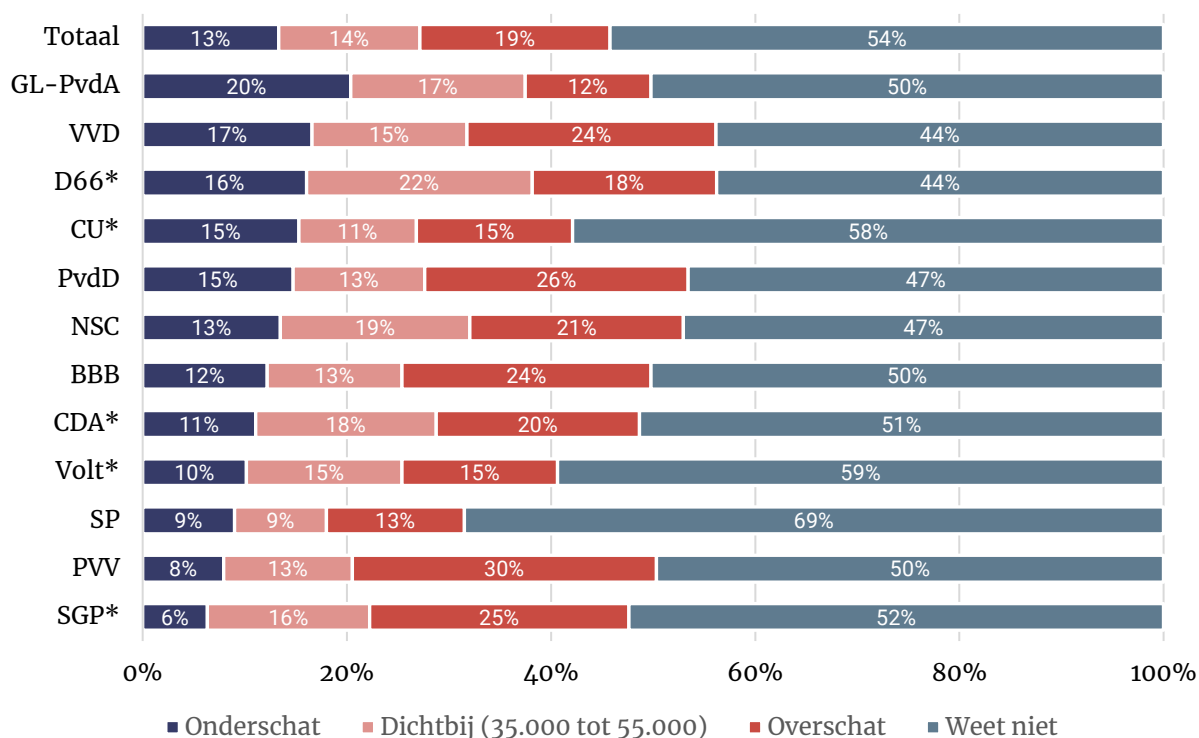
De overige 46 procent denkt gemiddeld dat er vorig jaar ruim 79.000 asielzoekers naar Nederland kwamen. Dat is beduidend hoger dan het werkelijke aantal (46.000), maar het gemiddelde is gevoelig voor uitschieters. Het meest gegeven antwoord (de modus) en de middelste waarde (de mediaan) zijn dan betere waarden. Zowel de modus als de mediaan komen op 50.000, relatief dicht bij het werkelijke aantal.

Circa 14 procent vult een getal in dat dichtbij het ware aantal asielzoekers ligt: tussen de 35.000 en 55.000. Dertien procent zit daaronder, 19 procent daarboven – daarmee overschatten Nederlanders het aantal wat vaker dan dat zij het onderschatten.

Kiezers van GL-PvdA onderschatten het aantal het vaakst (20%), PVV-kiezers overschatten het vaakst (30%). De gemiddelde schatting van PVV-kiezers ligt het hoogst (op circa 136.000): zij vullen vaker een hoog getal in (mediaan: 60.000, in andere groepen 50.000) en relatief vaak ook het maximaal mogelijke antwoord (1.000.000). Bij GL-PvdA is de schatting het laagst en relatief dichtbij het werkelijke aantal.

Figuur 5.25: Hoeveel asielzoekers kwamen er vorig jaar (2022) volgens u naar Nederland?

Naar politieke voorkeur. Basis: allen (n = 1.959).

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

¹¹ Zie: <https://www.cbs.nl/nl-nl/dossier/dossier-asiel-migratie-en-integratie/hoeveel-asielzoekers-komen-naar-nederland>

Tabel 5.9: Gemiddelde, mediaan en modus voor de inschatting van asielstroom, naar politieke voorkeur

INSCHATTING	Totaal	PVV	BBB*	NSC	VVD	GL-PvdA
Gemiddelde	79.216	136.172	89.032	69.202	61.049	54.111
Mediaan	50.000	60.000	50.000	50.000	50.000	40.000
Modus	50.000	50.000	50.000	50.000	50.000	50.000
<i>n = (zonder 'weet niet')</i>	897	77	48	114	124	106

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

Gewenst maximum asielzoekers flink lager dan werkelijke asielinstroom

Na de inschattingvraag vroegen we respondenten of zij vinden dat er een maximum gesteld zou moeten worden aan het aantal asielzoekers dat Nederland kan opvangen, en zo ja, wat dat maximum dan is. Er waren twee versies van deze vraag. Op basis van willekeurige toewijzing kreeg de helft van de respondenten de vraag zonder verdere toelichting, de andere helft kreeg de volgende tekst te zien:

"In 2022 kwamen er in totaal 46.460 asielzoekers en nareizigers naar Nederland.

De prognose voor dit jaar was dat er circa 70.000 asielzoekers naar Nederland zouden komen, maar dat valt vooralsnog lager uit."

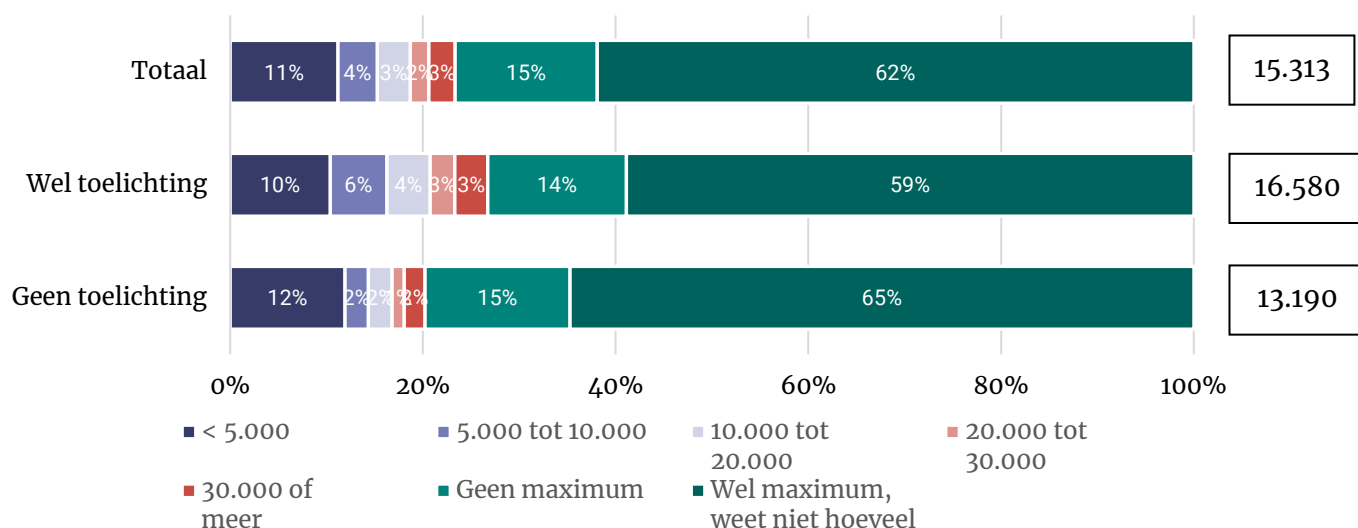
Respondenten konden in een open invulveld een maximum aantal invullen. De meerderheid vindt het moeilijk een maximum te geven: zes op tien (62%) vinden dat er wel een maximum moet zijn, maar weten niet te hoe hoog dat moet zijn.

Circa één op zeven vindt dat er géén maximum gesteld moet worden, de rest noemt wel een getal. Veelal ligt dat getal laag: van degenen die wel een maximaantal geven, zegt circa de helft tot 5.000 (waarvan een flinke minderheid 'nul' invult). Slechts drie procent noemt een getal boven de 30.000. Gemiddeld vinden Nederlanders dat er maximaal 15.000 asielzoekers opgevangen kunnen worden.

Kennis van de werkelijke asielinstroom lijkt effect te hebben: respondenten die het werkelijke aantal asielzoekers in 2022 te zien kregen in de toelichting, geven gemiddeld een hoger maximum op (gem. 16.580) dan respondenten die niet het werkelijke aantal asielzoekers te zien kregen (gem. 13.190).

Figuur 5.26: Vindt u dat er een maximum aantal asielzoekers is dat Nederland kan opvangen? Zo ja, hoeveel asielzoekers zou Nederland jaarlijks maximaal kunnen opvangen, wat u betreft?

Basis: vraag met (n = 962) en zonder toelichting (n = 997). Achter de staven is het gemiddelde maximaantal weergegeven.

Nederlanders verdeeld over nareizen

We legden respondenten de volgende tekst voor:

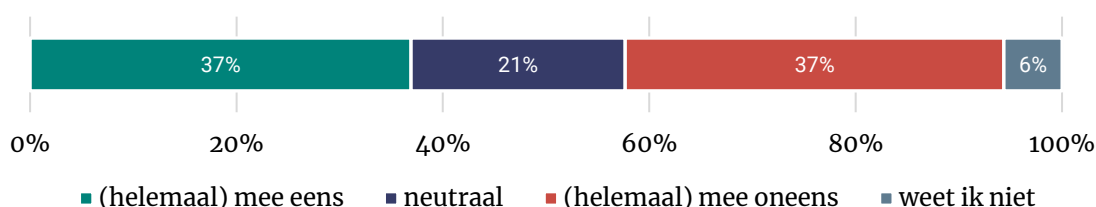
"Nu is het zo dat een asielzoeker die een vergunning heeft gekregen direct daarna een aanvraag tot nareis kan indienen voor familieleden die horen tot het kerngezin: partner en thuiswonende kinderen onder de 25 jaar.

Er zijn voorstellen waarin oorlogsvluchtelingen pas na enkele jaren hun gezin kunnen laten overkomen."

Nederlanders zijn het in gelijke mate eens en oneens (beide 37%) met dit voorstel. Eén op vijf staat er neutraal tegenover.

Figuur 5.27: In hoeverre bent u het eens of oneens met dit voorstel?

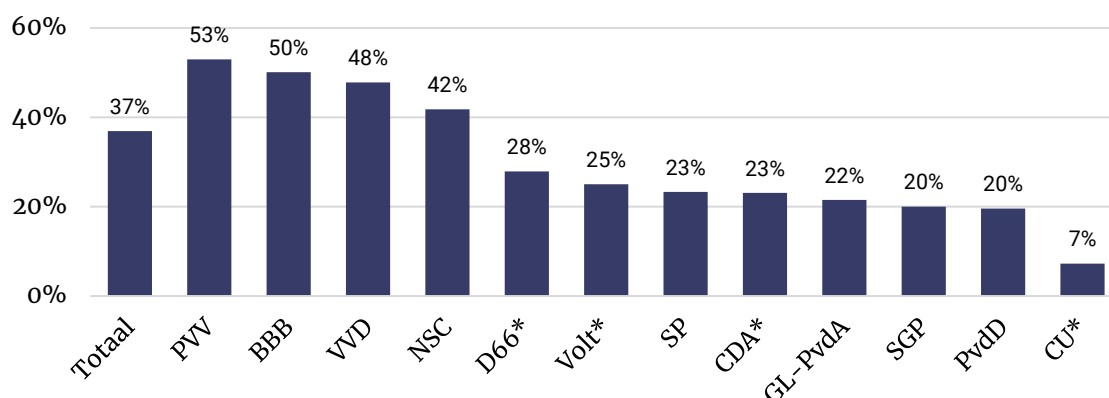
Basis: allen (n = 1.959).

Circa de helft van de PVV-, BBB- en VVD-kiezers is het eens met het voorstel om nareizen voor de familie van oorlogsvluchtelingen pas na een aantal jaar mogelijk te maken. Onder links-progressieve en christendemocratische partijen is dat circa een kwart; kiezers van de ChristenUnie zijn in de minste mate voorstander van dit voorstel, hoewel deze resultaten als indicatief moeten worden beschouwd vanwege het relatief kleine aantal waarnemingen voor deze partij.

Figuur 5.28: In hoeverre bent u het eens of oneens met dit voorstel?

Naar politieke voorkeur. Basis: allen (n = 1.959).

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

5.4 Analyse: wie wil wat? Wie kan wat?

Breed gedragen wens om immigratie in te perken

De (internationale) beginselen van het asielbeleid – wie heeft recht op een verblijfsvergunning – worden door de meerderheid van de Nederlanders gesteund. Toch bestaat er brede overeenstemming dat het kabinet zich meer moet inzetten om de instroom van asielzoekers te verkleinen (65% wil meer inzet, 12% wil minder). Dat er een maximum zit aan het aantal asielzoekers dat Nederland kan opvangen – en dat dat maximum lager moet liggen dan de huidige instroom – wordt breed gedragen.

Het verbeteren van de opvang van asielzoekers (40% wil hier meer inzet van het kabinet) krijgt beduidend minder prioriteit dan het inperken van de immigratie en kan alleen onder kiezers van links – progressieve en christendemocratische partijen op een meerderheid rekenen.

Concreet kunnen Nederlanders elkaar vinden in eerlijke spreiding van opvang over gemeenten (naar rato van inwoners) over Nederland (57% eens) en meer verantwoordelijkheid voor bedrijven in de huisvesting van 'hun' arbeidsmigranten (64%). Statushouders moeten vooral géén voorrang krijgen bij de toewijzing van sociale huur (68%). Het algemene beeld dat ontstaat is dat men wel opvang wil bieden aan 'echte vluchtelingen' (in tegenstelling tot economische migranten), maar dat de voorwaarden streng en de opvang sober moeten zijn.

Strikter op rechts, milder op links

Tegelijkertijd blijven er duidelijke politieke verschillen (naar leeftijd zijn de verschillen relatief klein; wel staan hoger opgeleid duidelijk milder tegenover migratie dan lager opgeleiden).

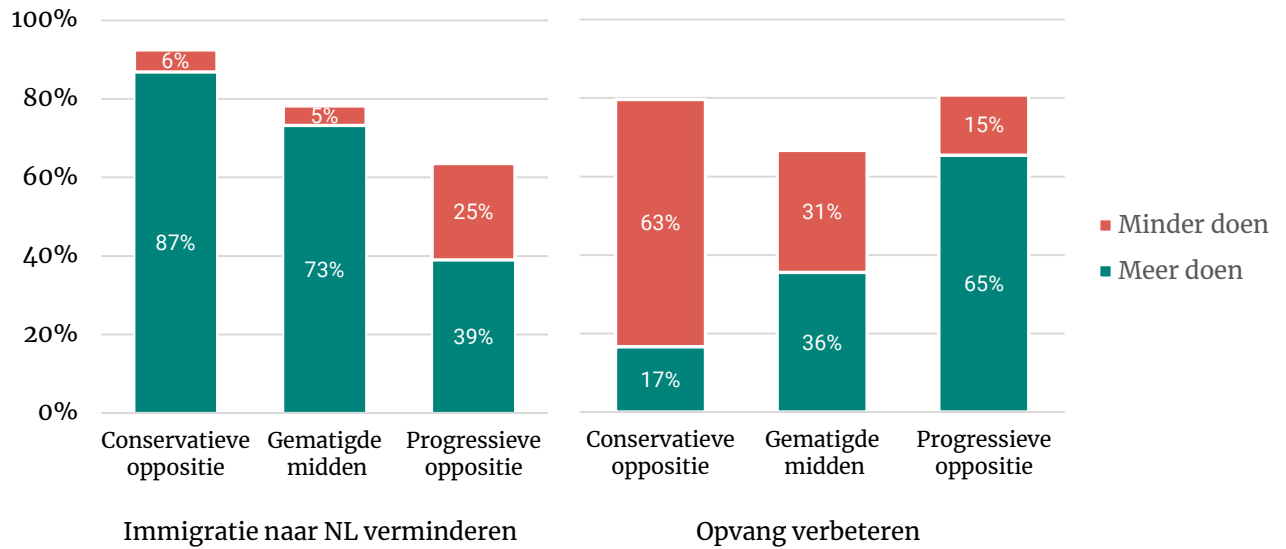
Gekeken naar de drie typen kiezers die we onderscheiden in dit onderzoek – de Progressieve Oppositie, het Gematigde Midden en de Conservatieve Oppositie – is met name onder de Conservatieve Oppositie (kiezers van PVV, BBB, FvD en ook deels NSC) een grote meerderheid voor het beperken van de migratiestroom (zie Figuur 5.29) en de rechten van asielzoekers en statushouders. Het Gematigde Midden, waar men onder meer VVD en NSC overweegt, beschouwt opvang veelal als een morele plicht (51%); maar ook zij willen immigratie inperken (73%).

De Progressieve Oppositie, kiezers van onder meer GL-PvdA, steekt hierbij af. Hoewel een toch flinke minderheid van hen immigratie wil verminderen (39%), krijgt het verbeteren van opvang meer prioriteit (65%). Deze kiezersgroep wil geen gesloten grenzen of migratiedeals met autoritaire leiders. Weinigen zien heil in het beperken van gezinshereniging of de toegang tot sociale voorzieningen en werk. Maar voorrang bij sociale huurwoningen voor statushouders gaat ook de Progressieve Oppositie te ver (slechts 20% van hen heeft daar wel begrip voor).

Figuur 5.29: Vindt u dat een volgend kabinet meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de immigratie naar Nederland te verminderen / om de opvang van asielzoekers in Nederland te verbeteren?

Naar drie persona's. Getoond in figuur: percentage meer en minder doen. Basis: allen (n = 1.959).

Meer begrip voor azc's nabij azc's

Tot slot, hoewel Nederlanders over het algemeen strikt beleid op migratie willen zien – bij voorkeur forse beperking – vindt men een (kleinschalig) azc in eigen buurt veelal wel acceptabel; mits aan een aantal voorwaarden wordt voldaan (zoals voldoende voorzieningen en toezicht op overlast). Nederlanders die dichtbij opvanglocaties wonen, staan positiever tegenover huidige en eventuele toekomstige opvang dan Nederlanders die niet zelf een azc in de buurt hebben.

6 Inkomen en armoede

6.1 Zorgen en prioriteiten

Uit de open vraag naar hoe men denkt over de economie, inkomenspolitiek, armoede, de eventuele problemen die dit met zich meebrengt en welke oplossingen men ziet, blijkt een grote solidariteit met mensen die het financieel moeilijk hebben. Veel kiezers (met name op links) vinden dat de bedrijven te veel winst maken en daarop zwaarder belast moeten worden en dat rijken meer moeten afdragen aan de armeren. Relatief veel kiezers – van PVV, VVD, NSC tot SP – relateren het onderwerp aan de migratieproblematiek.

"De economie is in Nederland heel slecht en de inkomenspolitiek is gewoon om te huilen, tevens wordt er te weinig aan armoedebeleid gedaan.

De overheid die nu nog half in het zadel zit heeft daar geen oog voor. De oplossing is een goed en eerlijk kabinet die niet alleen oog hebben voor de oorlog en vluchtelingen wat geen vluchtelingen zijn, daar moet er strenger op toegekeken worden en niet eindeloos in beroep kunnen gaan." – zou nu NSC stemmen.

"Er is veel armoede een slechte gezondheidszorg. Rijke bedrijven moeten gewoon belasting betalen zoals klein bedrijven." – zou nu NSC stemmen.

"Wij hebben (nog) een sterke economie, maar die is bezig hard uitgehold te worden door mensen die niet hebben bijgedragen aan ons sociale stelsel maar er wel op teren zoals migranten. Meer geld naar Frontex m.i. Opvang in de regio. Dan kan er ruimhartiger sociale huurwoningen worden toegekend aan autochtone mensen die dichterbij ons staan; want daar zijn zeer schrijnende gevallen. Ook kan dan ruimhartiger armoede van autochtone mensen bestreden worden want daar is dan budget voor." – zou nu VVD stemmen.

"Er is teveel armoede in Nederland, burgers zouden elkaar meer moeten steunen en de overheid zou meer moeten ondersteunen in natura in plaats van financieel." – zou nu VVD stemmen.

"Armoede en ongelijkheid in ontwikkeling zijn een groot probleem. Aangetoond is dat armoede overgedragen wordt over generaties. Dat is als maatschappij alleen al daarom onaanvaardbaar. We doen onszelf als BV Nederland te kort om mensen op afstand te zetten en te houden. Multinationals/grote bedrijven dragen helaas niet voldoende bij. Belasting voor deze bedrijven zal omhoog moeten. Veel bedrijven zien de staat als inkomstenbron ipv bij te dragen. Dat is wat mij betreft totaal onacceptabel." – zou nu GL-PvdA stemmen

"Ik vind ons belastingstelsel echt een zorgenkindje. Hoge inkomens krijgen nog steeds te veel mogelijkheden om zo min mogelijk belasting te betalen. De laagste inkomens hebben de grootste papier last door de toeslagen. Ze zien door de bomen het bos niet meer. Hoe kan een ontwikkeld land als Nederland zo veel geld verspillen aan een onmogelijk groot belastingsapparaat. Het moet veel simpeler worden! We moeten af van het idee dat we altijd maar moeten groeien, de rek is eruit. Tevreden zijn met wat je hebt." – zou nu GL-PvdA stemmen

Figuur 6.1: Kunt u in uw eigen woorden omschrijven hoe u denkt over de Nederlandse economie, inkomenspolitiek, armoede, de eventuele problemen die dit met zich

“Mensen met een uitkering krijgen allerlei subsidies, ontheffing. Mensen met een middeninkomen, vooral alleenstaande die 40 uur in de week werken worden nu het hardst aangepakt, krijgen niets, maar hebben wel te maken met de inflatie waardoor zelfs met een goed inkomen het steeds moeilijker wordt om rond te komen, echt schandalig.” – zou nu PVV stemmen.

“Het probleem is veroorzaakt door immigratie vanuit Afrika. Deze mensen drukken hard op de Nederlandse diensten maar zullen voor meer dan 60% van de gevallen nooit bijdragen aan de staat maar alleen maar nemen, nemen en nog eens nemen. Dat kan natuurlijk niet. Mijn oplossing is een directe stop van de immigratie uit Afrika. Dan de EU onder druk zetten, als grootste nettobetaler heeft NL echt wel een stok achter de deur. Wij willen net zo'n uitzondering zijn als Denemarken. Wil de EU dit niet dan Nexit en zelf weer bepalen wat we kunnen.” – PVV

“Ik zie Nederland afglijden qua conjunctuur, steeds meer armoede, ze zorg krimpt in, steeds groter te kort aan personeel bij politie, zorg, onderwijs. Het is bekend in Nederland en in de politiek! Er staan genoeg sollicitaties open in alle sectoren. Mensen zouden meer moeten verdienen, kunnen wonen waar ze werken of in elk geval makkelijk met ov, mensen moeten zich veilig voelen op straat, er moet een prettig leefklimaat gecreëerd worden in Nederland en ik vind dat dat er helemaal niet is! Met de digitale wereld is de doos van Pandora geopend en met de Islam het paard van Troje binnen gehaald en dat kan niet meer terug gedraaid worden!” – weet nog niet waarop te stemmen

“De overheidsuitgaven zijn veel te hoog. Er zijn veel te veel ambtenaren. Dit veroorzaakt veel te hoge belastingdruk. Wat vervolgens weer tot armoede leidt.” – BBB

“De economie kan het niet aan dat er zoveel mensen bijkomen en die tot ze, of teruggestuurd worden, of statushouder worden niks bijdragen. De lonen en uitkeringen worden wel verhoogd, maar daardoor stijgen de prijzen ook. Door het procentueel verhogen van de lonen wordt het inkomen van de rijkere in verhouding ook steeds hoger en blijven de armeren steeds meer achter; het verschil wordt steeds groter. Niemand wil meer de lager betaalde banen doen, die hard nodig zijn om de economie draaiende houden, omdat ze zien dat de "kantoor" en "leidende" banen veel meer verdienen, zonder vieze handen en een slechte rug te krijgen. Dus ze zoeken iets waar ze snel, makkelijk en meer (veel) geld mee verdienen. Het verschil in inkomens moet dus verminderen en dat kan door verhoging van de belastingen op hoge lonen en vermindering bij de lage lonen. Toeslagen moeten blijven voor de laagste inkomens, maar het moet wel aantrekkelijk blijven om te blijven werken. En niet meer denken in procenten, maar in bedragen.” – SP

“Ik denk dat er teveel subsidies gaan naar bedrijven die alleen economisch gezien goed zijn voor Nederland (aka Schiphol, vervuilende industrie).” – PvdD

“De werkende Nederlander draait op voor de kosten. Asielzoekers participeren niet of mogen niet. Veiligheid moet gegarandeerd worden. Participeren moet om de kosten te dragen. Aanpassen aan NL wet met respect voor de Nederlandse cultuur. Anders wegwezen. Geen uitzonderingen. Meer handhaving hierop. Geeft veiligheid. Misschien hard maar Nederland buigt genoeg. Eigen volk komt niet meer op 1e plaats” – PvdD

“De economie staat er niet zo slecht voor, wel is het zo dat de rijkere steeds rijker worden en de armen armer, toeslagenstelsel moet afgeschaft worden waardoor meer werken beloond wordt. Invoering basisinkomen” – CDA

“Ongelijkheid neemt steeds toe, dat is onrechtvaardig en zorgt mede voor de polarisatie in onze samenleving. Economie draait op zich wel goed geloof ik, maar inflatie en bijbehorende loonstijgingen baren me wel wat zorgen. Ik zou graag vooral bezit veel zwaarder willen belasten, en sluiproutes afsluiten.” – CU

“Hoge inkomens en grote bedrijven moeten meer belast worden. Kijk vooral naar box 3. Zorg ervoor dat mensen betaalbaar kunnen wonen door investeerders te verjagen.” – D66

“Het belastingsysteem moet duidelijker, met minder toeslagen, lagere tarieven de lagere schalen en hogere tarieven in de hogere schalen. Grote vermogens (bijvoorbeeld boven 10 miljoen) extra belasten” – Volt

“Het huidig beleid versterkt ongelijkheid en dat vind ik een slechte zaak. De rijke mensen worden rijker, de arme mensen armer, 13 jaar VVD-beleid is genoeg geweest – weet nog niet waarop te stemmen.”

6.2 Bestaanszekerheid

Pieter Omtzigt lanceerde 'bestaanszekerheid' als speerpunt voor zijn partij NSC (naast een goede bestuurscultuur), daarna volgden andere partijen. De betekenis van wat bestaanszekerheid is of zou moeten zijn wordt door al deze partijen net anders uitgelegd. We vroegen respondenten daarom wat er volgens hen wordt bedoeld met 'bestaanszekerheid'.

Het vaakst verstaan Nederlanders onder bestaanszekerheid: *zeker zijn van voldoende geld om in leven te blijven* (55%) en *zeker zijn van goede gezondheidszorg* (48%). Daarna volgen een *goede woning*, een *veilig leven* en *voldoende geld om op een prettige manier te kunnen leven*.

Zeker zijn van een *baan die voldoende geld oplevert* en *vastigheid in het werk* worden minder vaak genoemd.

Figuur 6.2: In deze campagne wordt er veel gesproken over 'bestaanszekerheid'. Wat wordt er volgens u met 'bestaanszekerheid' bedoeld?

Basis: allen (n = 1.959).

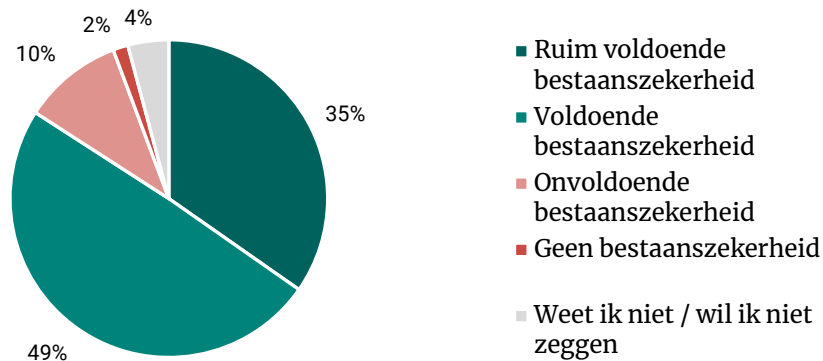

Een op acht noemt bestaanszekerheid onvoldoende

Op de vraag hoe mensen eigen bestaanszekerheid inschatten antwoord 35 procent ruim voldoende en 49 procent voldoende. Tien procent zegt 'onvoldoende' en 2 procent zegt 'geen bestaanszekerheid' te hebben: samen 12 procent voor wie er onvoldoende bestaanszekerheid is. Oftewel, circa 2 miljoen Nederlanders.

Figuur 6.3: Hoe schat u uw eigen 'bestaanszekerheid' in?

Basis: allen (n = 1.959).

Opvallend is dat deze groep van 12 procent op de vraag 'op welk punt ervaart u onvoldoende bestaanszekerheid?' vooral zegt onvoldoende geld te hebben om op een prettige manier te kunnen leven (67%) en niet zeker te zijn van goede gezondheidszorg (53%). Daarna volgen een veilig leven en een goede woning. Pas dan zegt een kwart onvoldoende geld om in leven te blijven (27% van 12% = 3%).

Figuur 6.4: Op welk punt ervaart u onvoldoende bestaanszekerheid?

Basis: ervaart onvoldoende bestaanszekerheid (n = 183).

Als we de uitkomsten uit figuren 6.2 (allen) en 6.4 (degenen die onvoldoende bestaanszekerheid ervaren) met elkaar vergelijken, kunnen we dus concluderen dat de associatie vooral is: wel of niet kunnen overleven; maar in de praktijk betekent het vooral: op een prettige, gezonde en veilige manier kunnen leven.

Dat bestaanszekerheid niet alleen met inkomen te maken heeft toont onderstaande tabel 6.1. Niet alle mensen met een beneden-modaal inkomen hebben onvoldoende bestaanszekerheid (maar wel meer dan gemiddeld: 24%) en niet alle mensen met een bovenmodaal inkomen zijn zeker over hun bestaan (maar wel meer dan gemiddeld, 'slechts' 4 procent zegt onvoldoende bestaanszekerheid te ervaren).

Tabel 6.1: Inschatting en invulling van eigen bestaanszekerheid, naar inkomen¹²

Hoe schat u uw eigen 'bestaanszekerheid' in?	Totaal	Beneden modaal	Modaal	Boven modaal
Ruim voldoende bestaanszekerheid	35%	15%	28%	55%
Voldoende bestaanszekerheid	49%	56%	58%	39%
Onvoldoende bestaanszekerheid	10%	21%	8%	3%
Geen bestaanszekerheid	2%	3%	1%	1%
Weet ik niet / wil ik niet zeggen	4%	5%	5%	2%
<i>n =</i>	1.959	605	356	773
<i>Op welk punt ervaart u onvoldoende bestaanszekerheid?</i>				
Onvoldoende geld om op een prettige manier te kunnen leven	67%	73%	68%	53%
Niet zeker van goede gezondheidszorg	53%	56%	44%	43%
Niet zeker van een veilig leven	40%	40%	38%	26%
Niet zeker van een goede woning	30%	31%	22%	48%
Onvoldoende geld om in leven te blijven	27%	34%	6%	13%
Niet zeker van een baan die voldoende geld oplevert	22%	23%	29%	16%
Geen vastigheid in mijn werk	17%	18%	16%	23%
Iets anders	3%	2%	3%	7%
Weet ik niet / wil ik niet zeggen	3%	3%	3%	0%
<i>n =</i>	183	116	22*	22*

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

¹² Respondenten van wie het inkomen niet bekend is zijn niet in de tabel opgenomen.

6.3 Kwart mijdt tandarts wel eens vanwege kosten

Maar liefst een kwart (24%) zegt wel eens (vaak of soms) niet naar de tandarts te gaan vanwege de kosten die dit met zich mee kan brengen, m.b.t. de huisarts antwoordt 15 procent daarop met vaak of soms, voor de psycholoog is dat 13 procent.

Tabel 6.2: Komt het wel eens voor dat u niet naar de huisarts, tandarts of psycholoog gaat vanwege de kosten die dit met zich mee kan brengen?

	Huisarts	Tandarts	Psycholoog
Ja, vaak	4%	8%	5%
Ja, soms	11%	16%	8%
Nee, nooit	81%	72%	45%
N.v.t.	4%	3%	42%
Wil ik niet zeggen	1%	1%	1%

Niet alleen lagere inkomens mijden medische hulp

Niet alleen mensen met een lager inkomens zeggen huisarts, tandarts of psycholoog te mijden vanwege mogelijke kosten. Mensen met een beneden- modaal inkomen doen dat wel het vaakst (tandarts: 37%, huisarts: 23%), maar ook bij mensen met een bovenmodaal inkomen komt het voor (respectievelijk 15 en 9%).

Tabel 6.3: Komt het wel eens voor dat u niet naar de tandarts gaat vanwege de kosten die dit met zich mee kan brengen?

TANDARTS MIJDEN	Totaal	Beneden modaal	Modaal	Boven modaal
Ja, vaak	8%	16%	7%	4%
Ja, soms	16%	21%	16%	11%
Nee, nooit	72%	57%	72%	83%
N.v.t.	3%	5%	3%	2%
Wil ik niet zeggen	1%	1%	2%	1%

Tabel 6.4: Komt het wel eens voor dat u niet naar de huisarts gaat vanwege de kosten die dit met zich mee kan brengen?

HUISARTS MIJDEN	Totaal	Beneden modaal	Modaal	Boven modaal
Ja, vaak	4%	6%	2%	2%
Ja, soms	11%	16%	10%	7%
Nee, nooit	81%	71%	83%	88%
N.v.t.	4%	5%	2%	3%
Wil ik niet zeggen	1%	2%	2%	1%

6.4 Attituden

'Uitgaan van vertrouwen, maar fraude hard aanpakken'

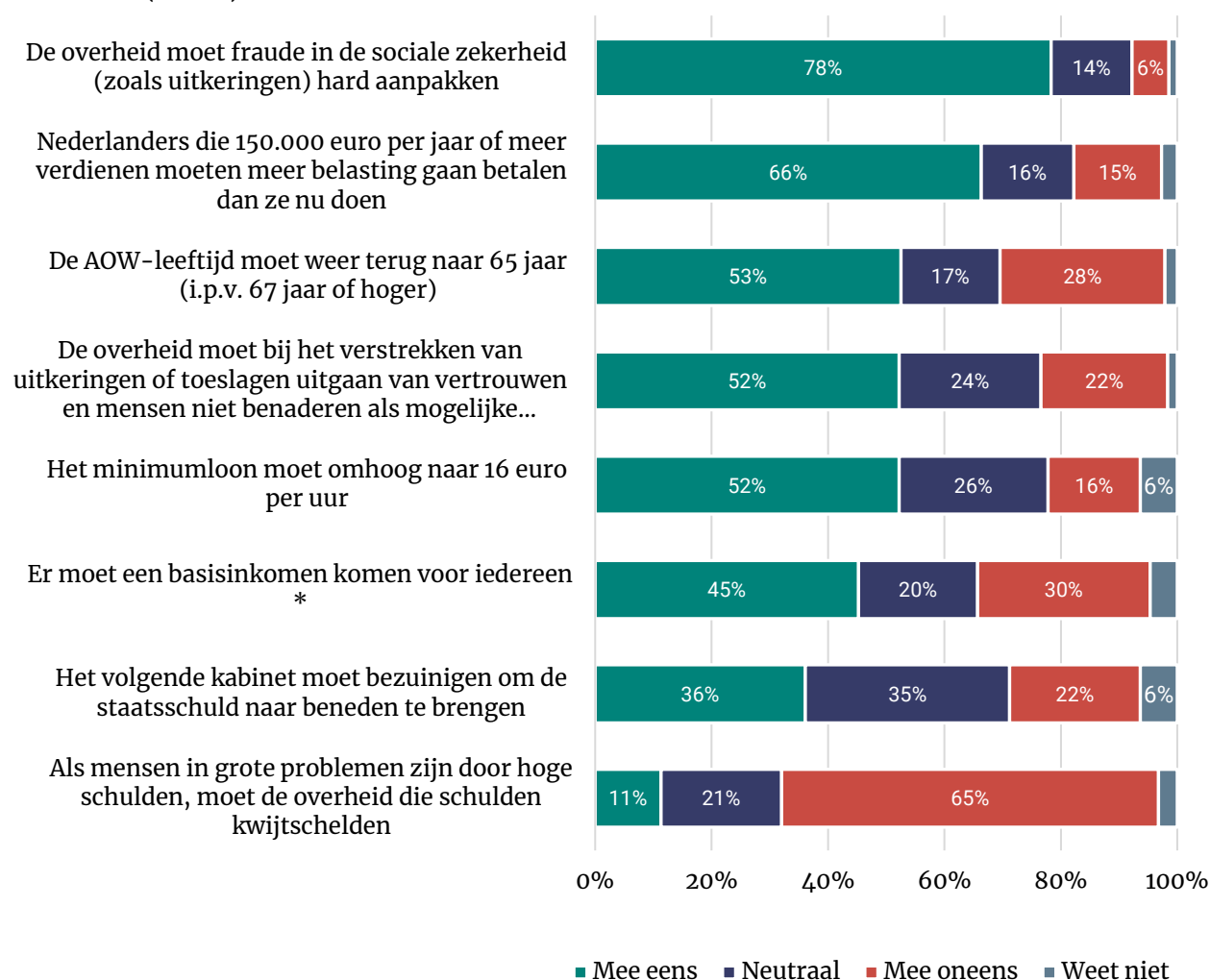
De meeste Nederlanders (52%) vinden dat de overheid bij het vertrekken van uitkeringen of toeslagen moet uitgaan van vertrouwen, en mensen niet moet benaderen als mogelijke fraudeurs (22% oneens). Als fraude in de sociale zekerheid plaatsvindt moet dit echter wel hard aangepakt worden (78%).

Verder is er onder Nederlandse kiezers een meerderheid voor het zwaarder belasten van de hoogste inkomens (66%), verlagen van de AOW-leeftijd (53%) en verhogen van het minimumloon naar 16 euro per uur (52%). Het basisinkomen kan op de steun van een flinke minderheid rekenen.

Het kwijtschelden van problematische schulden door de overheid kan juist op weinig draagvlak rekenen.

Figuur 6.5: In hoeverre bent u het eens of oneens met de onderstaande stellingen?

Basis: allen (n= 962).

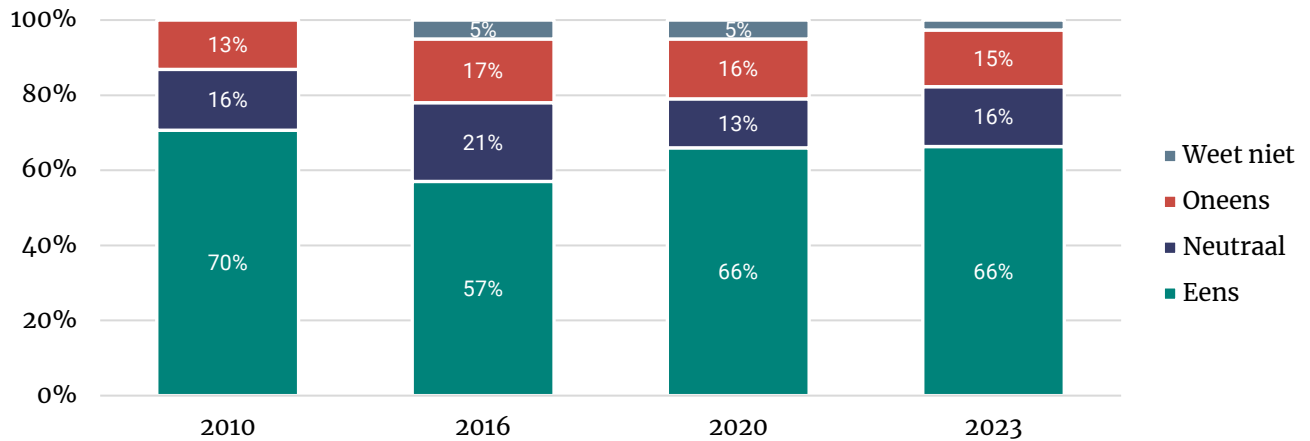
* Extra info voor de respondent: 'Elke volwassene krijgt maandelijks € 600 van de overheid (ongeacht of hij/zij daarnaast een betaalde baan heeft), voor elk kind ontvangt de ouder € 300.'

Het zwaarder belasten van Nederlanders die minstens 150.000 euro per jaar verdienen kon de afgelopen jaren al op een ruime meerderheid rekenen. Sinds 2010 is circa twee derde van de Nederlandse kiezers hiervoor (met een dipje in 2016: 57%).

Figuur 6.6: 'Nederlanders die 150.000 euro per jaar of meer verdienen moeten meer belasting gaan betalen dan ze nu doen'

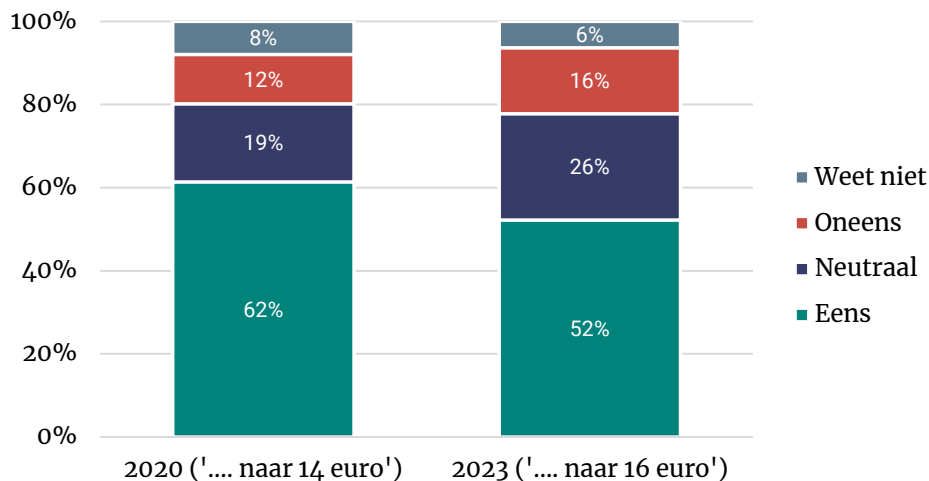
Naar jaar. Basis: allen (n= 962).

Drie jaar geleden vonden zes op de tien Nederlanders dat het minimumloon omhoog moest naar 14 euro per uur (was destijds circa 10 euro per uur). Momenteel is dat circa 12 euro per uur – het kabinet zegde eind september al toe om dit volgend jaar met 1,7 procent te verhogen. Maar van de meeste Nederlanders mag dat nog hoger: 52 procent wil naar 16 euro per uur.

Figuur 6.7: 'Het minimumloon moet omhoog naar 14 / 16 euro per uur'

Naar jaar. Basis: allen (n= 962).

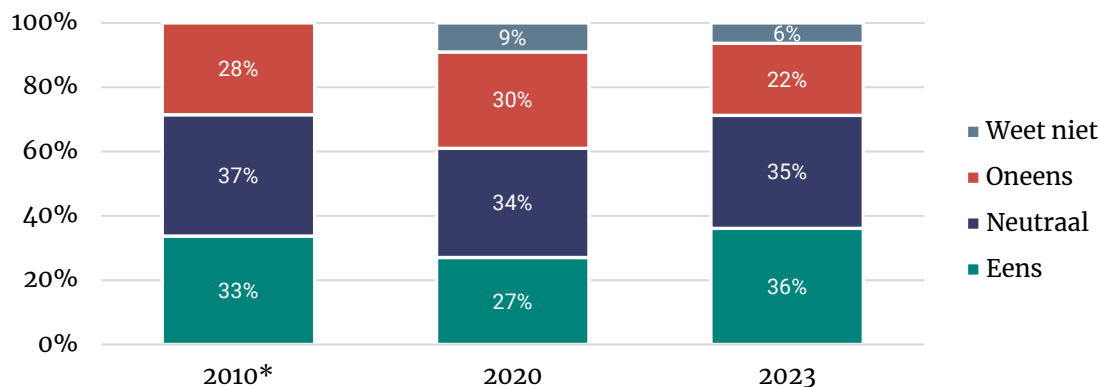

Verdeeldheid over bezuinigen

De afgelopen jaren waren Nederlanders nooit eensgezind over de noodzaak van bezuinigen. Wel vindt men nu wat vaker dat er bezuinigd moet worden (36%) dan drie jaar geleden (27%).

Figuur 6.8: 'Het volgende kabinet moet bezuinigen om de staatsschuld naar beneden te brengen'

Naar jaar. Basis: allen (n= 962).

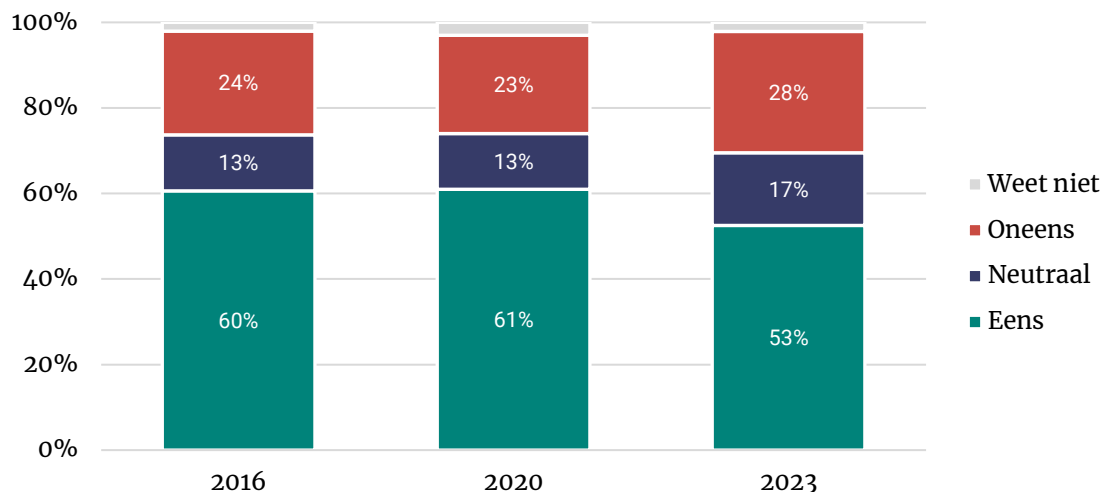
*In 2010 luidde de stelling: De volgende regering moet fors bezuinigen, het tekort op de begroting moet in 2015 zijn weggewerkt.

Met name kiezers die nu voorkeur geven aan de VVD vinden dat een volgend kabinet moet bezuinigen (59%). De volledige uitsplitsingen van de stellingen naar leeftijd, opleidingsniveau en politieke voorkeur zijn te vinden in Bijlage D.

De steun voor het verlagen van de AOW-leeftijd is iets afgenomen. Drie jaar geleden vond 61 procent dat de AOW-leeftijd terug moet naar 65 jaar, nu is dat 53 procent.

Figuur 6.9: 'De AOW-leeftijd moet weer terug naar 65 jaar (i.p.v. 67 jaar of hoger)'

Naar jaar. Basis: allen (n= 962).

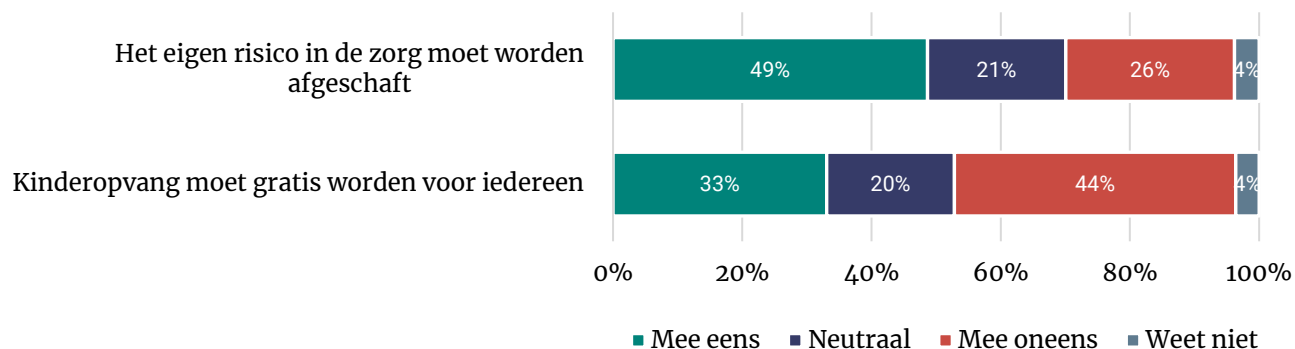
'Kinderopvang hoeft niet gratis voor iedereen'

Een derde van de Nederlanders vindt dat kinderopvang voor iedereen gratis moet worden. Een groter aandeel (44%) vindt dat niet.

Meer steun is er voor het afschaffen van het eigen risico in de zorg: circa de helft is het daarmee eens, een kwart niet. Wel laat Figuur 6.11 zien dat een aantal geleden nog beduidend meer Nederlanders het eigen risico wilden afschaffen (2016: 65%).

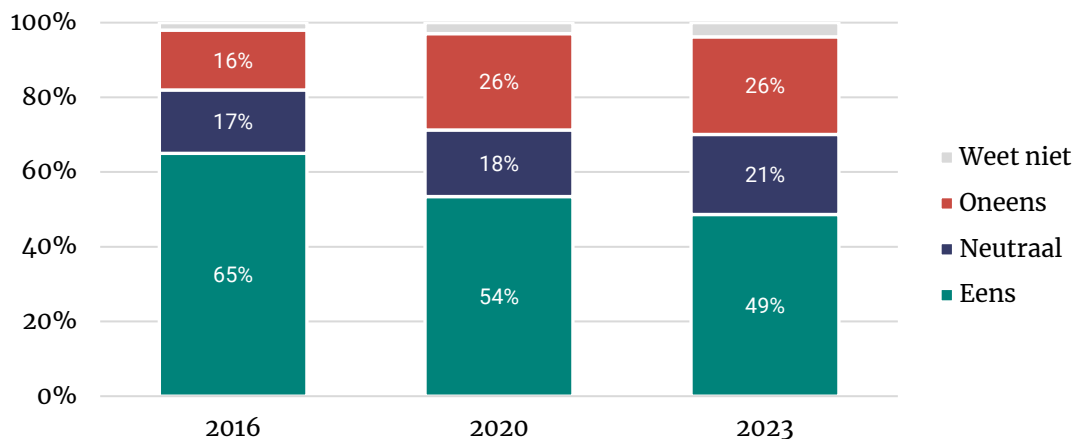
Figuur 6.10: In hoeverre bent u het eens of oneens met de onderstaande stellingen?

Basis: allen (n = 962).

Figuur 6.11: 'Het eigen risico in de zorg moet worden afgeschaft'

Naar jaar. Basis: allen (n = 962).

'Overheid moet zorgen voor betaalbare woningen'

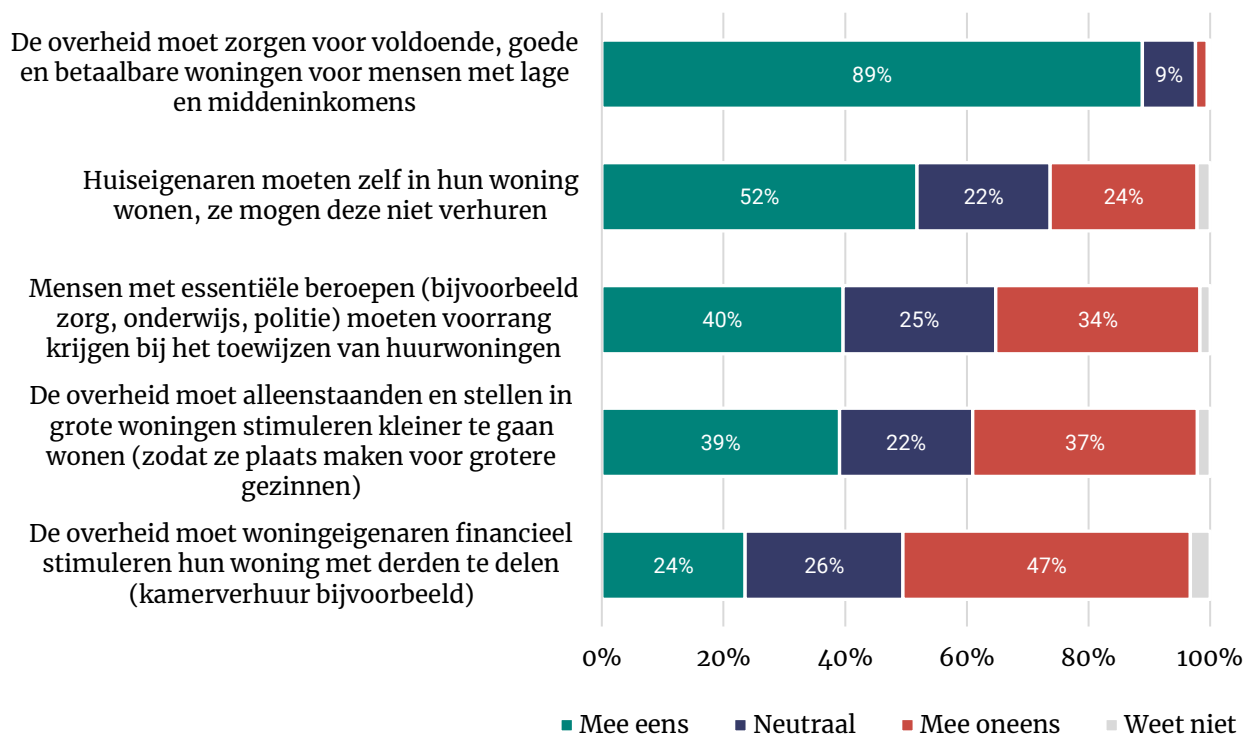
Bij de aanpak van de woningcrisis kijken Nederlanders naar de overheid. Negen op tien (89%) vinden dat de overheid moet zorgen voor voldoende, goede en betaalbare woningen voor mensen met lage en middeninkomens (Figuur 6.12). Dat was drie jaar geleden ook al het geval (Figuur 6.13).

Welke maatregelen mogen dan daarvoor genomen worden? De helft wil verhuur aan banden leggen: huiseigenaren moeten zelf in hun woning wonen, ze mogen deze niet verhuren (52% eens, 24% oneens). Het financieel stimuleren van woningdelen met derden ziet de helft juist *niet* zitten.

Over andere maatregelen – het geven van voorrang aan mensen met essentiële beroepen bij huurwoningen en het financieel stimuleren van kleiner wonen – is men meer verdeeld.

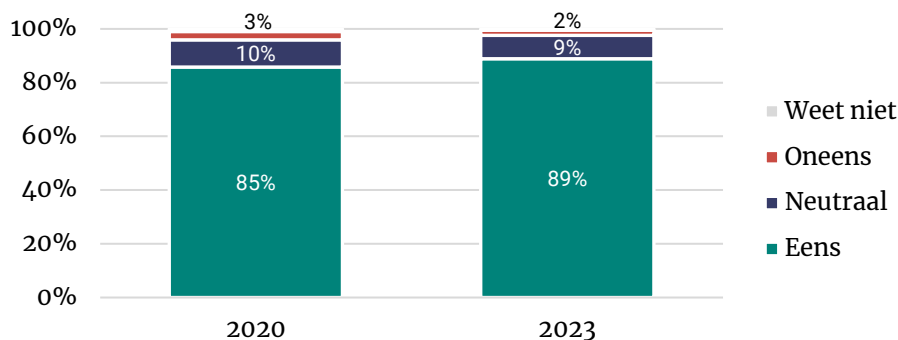
Figuur 6.12: In hoeverre bent u het eens of oneens met de onderstaande stellingen?

Basis: allen (n= 962).

Figuur 6.13: 'De overheid moet zorgen voor voldoende, goede en betaalbare woningen voor mensen met lage en middeninkomens'

Naar jaar. Basis: allen (n = 962).

A Bijlagen: klimaat

A.1 Meer of minder doen?

Tabel: Vindt u dat een volgend kabinet meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen?

UITSTOOT VERMINDEREN: meer of minder doen?	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Veel meer	18%	29%	22%	17%	15%	17%	14%	14%	26%
Meer	25%	33%	23%	24%	24%	29%	22%	23%	30%
Ongeveer even veel	30%	23%	27%	28%	33%	30%	34%	32%	25%
Minder	15%	9%	16%	16%	15%	16%	16%	19%	10%
Veel minder	7%	3%	7%	9%	8%	5%	8%	8%	6%
Weet ik niet	4%	3%	4%	6%	5%	3%	6%	5%	3%
<i>n</i> =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

UITSTOOT VERMINDEREN: meer of minder doen?	NL	POLITIEKE VOORKEUR					GL/ PvdA	PvdD
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP		
Veel meer	18%	10%	14%	9%	19%	22%	54%	49%
Meer	25%	21%	56%	8%	39%	42%	35%	30%
Ongeveer even veel	30%	51%	21%	22%	34%	25%	9%	17%
Minder	15%	14%	2%	33%	2%	8%	1%	2%
Veel minder	7%	3%		21%		2%	0%	
Weet ik niet	4%	1%	6%	7%	5%	1%	1%	2%
<i>n</i> =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

UITSTOOT VERMINDEREN: meer of minder doen?	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
Veel meer	18%	22%	36%		4%	11%
Meer	25%	32%	51%	23%	7%	24%
Ongeveer even veel	30%	33%	13%	43%	44%	34%
Minder	15%	3%		15%	32%	20%
Veel minder	7%	6%		8%	10%	6%
Weet ik niet	4%	3%		11%	2%	5%
<i>n</i> =	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

A.2 Welke groep moet bijdragen?

Tabel: Welke groep moet hoeveel bijdragen aan het tegengaan van klimaatverandering?

GEM. AANTAL PUNTEN	NL	LEEFTIJD				OPLEIDING		
	Totaal	18-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Burgers / consumenten	13	11	12	14	15	14	13	14
Bedrijven	33	30	31	35	35	35	33	34
Maatsch. organisaties	7	10	6	5	6	7	6	7
De Nederlandse overheid	17	19	17	16	16	15	17	20
De Europese Unie	18	21	18	17	18	16	18	21
Aanpak niet nodig / weet niet	12	9	16	14	9	13	12	5
<i>n</i> =	962	157	184	311	310	236	326	400

GEM. AANTAL PUNTEN	NL	POLITIEKE VOORKEUR		
	Totaal	VVD	GL/ PvdA	NSC
Burgers / consumenten	13	16	13	14
Bedrijven	33	33	36	36
Maatsch. organisaties	7	6	6	7
De Nederlandse overheid	17	19	24	16
De Europese Unie	18	16	20	17
Aanpak niet nodig / weet niet	12	9	1	10
<i>n</i> =	962	98	144	113

A.3 Stellingen over klimaat

Tabel: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

% HELEMAAL EENS	NL	LEEFTIJD				OPLEIDING		
	Totaal	18-34	35-49	50-64	65+	Lager	Mid.	Hoger
Nederland moet in 2050 volledig klimaatneutraal zijn	41%	45%	39%	36%	44%	29%	34%	55%
Om de vraag naar energie op te kunnen vangen moeten er meer kerncentrales gebouwd worden in Nederland	52%	53%	54%	48%	54%	48%	53%	54%
De prijs van vliegtickets moet worden verdubbeld voor vluchten binnen Europa	44%	35%	40%	47%	56%	41%	42%	50%
De prijs van vliegtickets moet worden verdubbeld voor intercontinentale vluchten	35%	22%	33%	39%	46%	38%	32%	37%
De prijs van benzine en diesel moet omhoog	14%	17%	16%	13%	11%	9%	11%	22%
De mens is <u>niet</u> verantwoordelijk voor de opwarming van de aarde	13%	12%	10%	15%	16%	18%	13%	11%
Door duurzaamheidsmaatregelen kom ik in de financiële problemen	34%	39%	36%	32%	27%	39%	41%	22%
Zolang grote bedrijven hun CO ₂ -uitstoot niet terugdringen, maken mijn acties niet uit	54%	52%	59%	53%	52%	58%	56%	48%
Ik ben <u>in staat</u> financieel bij te dragen aan noodzakelijke duurzaamheidsmaatregelen	34%	36%	33%	39%	28%	15%	27%	54%
Ik ben <u>bereid</u> financieel bij te dragen aan noodzakelijke duurzaamheidsmaatregelen	39%	39%	40%	40%	36%	21%	34%	55%
Ik vind het acceptabel dat we als land welvaart inleveren in de strijd tegen klimaatverandering	40%	34%	39%	41%	47%	29%	33%	55%
Grote bedrijven moeten veel meer belasting gaan betalen op hun CO ₂ uitstoot	76%	74%	75%	77%	78%	67%	74%	84%
Grote bedrijven moeten veel meer belasting gaan betalen op hun CO ₂ uitstoot, ook als dat betekent dat producten voor mij als consument duurder worden	58%	55%	55%	54%	72%	49%	50%	73%
Subsidies op fossiele brandstoffen moeten volledig afgeschaft worden	47%	44%	42%	45%	57%	43%	40%	57%
<i>n =</i>	997	178	179	328	312	242	379	376

% HELEMAAL EENS	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	VVD	PVV	GL/ PvdA	BBB	NSC
Nederland moet in 2050 volledig klimaatneutraal zijn	41%	36%	11%	84%	12%	42%
Om de vraag naar energie op te kunnen vangen moeten er meer kerncentrales gebouwd worden in Nederland	52%	72%	65%	27%	60%	65%
De prijs van vliegtickets moet worden verdubbeld voor vluchten binnen Europa	44%	39%	34%	72%	37%	51%
De prijs van vliegtickets moet worden verdubbeld voor intercontinentale vluchten	35%	28%	31%	53%	33%	41%
De prijs van benzine en diesel moet omhoog	14%	13%	6%	40%	6%	10%
De mens is <u>niet</u> verantwoordelijk voor de opwarming van de aarde	13%	11%	27%	2%	16%	6%
Door duurzaamheidsmaatregelen kom ik in de financiële problemen	34%	25%	62%	9%	52%	33%
Zolang grote bedrijven hun CO2-uitstoot niet terugdringen, maken mijn acties niet uit	54%	49%	70%	39%	73%	64%
Ik ben <u>in staat</u> financieel bij te dragen aan noodzakelijke duurzaamheidsmaatregelen	34%	46%	22%	58%	24%	37%
Ik ben <u>bereid</u> financieel bij te dragen aan noodzakelijke duurzaamheidsmaatregelen	39%	43%	14%	78%	24%	31%
Ik vind het acceptabel dat we als land welvaart inleveren in de strijd tegen klimaatverandering	40%	35%	20%	76%	9%	41%
Grote bedrijven moeten veel meer belasting gaan betalen op hun CO2 uitstoot	76%	67%	59%	99%	66%	78%
Grote bedrijven moeten veel meer belasting gaan betalen op hun CO2 uitstoot, ook als dat betekent dat producten voor mij als consument duurder worden	58%	43%	43%	93%	47%	60%
Subsidies op fossiele brandstoffen moeten volledig afgeschaft worden	47%	30%	28%	83%	30%	54%
n =	997	116	53	155	54	119

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

A.4 Subsidies

Tabel: Er zijn subsidieregelingen voor bijvoorbeeld zonnepanelen of elektrische auto's. Wat vindt u dat er moet gebeuren met deze subsidies?

SUBSIDIES MOETEN...	NL	LEEFTIJD				OPLEIDING		
	Totaal	18-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
worden verhoogd	27%	34%	35%	23%	21%	21%	30%	29%
blijven zoals ze nu zijn	39%	39%	37%	36%	45%	41%	35%	42%
worden verlaagd	8%	5%	8%	10%	8%	8%	8%	8%
worden afgeschaft	16%	11%	12%	20%	18%	18%	18%	12%
weet ik niet	10%	11%	9%	11%	8%	12%	10%	9%
<i>n</i> =	962	157	184	311	310	236	326	400

SUBSIDIES MOETEN...	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	VVD	PVV	GL-PvdA	BBB*	NSC
worden verhoogd	27%	15%	23%	35%	28%	24%
blijven zoals ze nu zijn	39%	44%	36%	45%	23%	40%
worden verlaagd	8%	13%	6%	5%	9%	13%
worden afgeschaft	16%	21%	26%	4%	34%	14%
weet ik niet	10%	7%	10%	10%	6%	10%
<i>n</i> =	962	98	56	144	48	113

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

B Bijlagen: stikstof

B.1 Zorgen over stikstof

Tabel: Maakt u zich zorgen om de gevolgen van (een teveel aan) stikstof? Zo ja, waar maakt u zich dan zorgen om?

	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Nee	21%	10%	22%	22%	27%	15%	25%	23%	18%
De gevolgen voor bomen en planten (flora)	52%	56%	54%	49%	51%	54%	42%	48%	62%
De gevolgen voor vogels en insecten (fauna)	48%	52%	51%	45%	47%	50%	39%	46%	56%
De gevolgen voor de boeren	34%	23%	31%	32%	30%	45%	40%	40%	24%
De gevolgen voor de woningbouw	42%	42%	40%	37%	38%	53%	42%	42%	43%
De gevolgen voor de aanleg van wegen	12%	10%	14%	10%	9%	16%	11%	14%	9%
De gevolgen voor bedrijven	11%	7%	14%	10%	8%	14%	9%	14%	9%
Iets anders, namelijk:	4%	3%	3%	4%	4%	5%	3%	3%	5%
Weet ik niet	4%	11%	3%	5%	3%	2%	4%	4%	4%
n =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

	NL	POLITIEKE VOORKEUR						
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP	GL/ PvdA	PvdD
Nee	21%	21%	7%	42%	6%	15%	1%	7%
De gevolgen voor bomen en planten (flora)	52%	42%	81%	28%	62%	71%	89%	87%
De gevolgen voor vogels en insecten (fauna)	48%	39%	62%	28%	52%	58%	85%	85%
De gevolgen voor de boeren	34%	37%	23%	36%	54%	30%	21%	12%
De gevolgen voor de woningbouw	42%	52%	57%	28%	60%	52%	55%	25%
De gevolgen voor de aanleg van wegen	12%	21%	18%	8%	20%	10%	6%	0%
De gevolgen voor bedrijven	11%	21%	10%	8%	30%	7%	5%	0%
Iets anders, namelijk:	4%	4%	5%	4%	1%	2%	4%	3%
Weet ik niet	4%	2%	0%	4%	5%	8%	1%	3%
n =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

UITSTOOT: meer of minder doen?	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
Nee	21%	6%	9%	34%	36%	24%
De gevolgen voor bomen en planten (flora)	52%	65%	74%	30%	29%	44%
De gevolgen voor vogels en insecten (fauna)	48%	57%	73%	27%	24%	44%
De gevolgen voor de boeren	34%	43%	12%	43%	50%	39%
De gevolgen voor de woningbouw	42%	51%	60%	26%	30%	47%
De gevolgen voor de aanleg van wegen	12%	7%	10%	10%	14%	16%
De gevolgen voor bedrijven	11%	11%	6%	4%	16%	10%
Iets anders, namelijk:	4%	6%	4%	3%	0%	3%
Weet ik niet	4%	8%	0%	6%	6%	4%
<i>n</i> =	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

B.2 Meer of minder doen?

Tabel: Vindt u dat een volgend kabinet meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de uitstoot van stikstof te verminderen?

	NL	LEEFTIJD				OPLEIDING		
	Totaal	18-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Veel meer doen om de uitstoot te verminderen	17%	18%	16%	15%	19%	11%	13%	24%
Meer	23%	26%	22%	21%	22%	18%	21%	28%
Ongeveer even veel	28%	26%	25%	29%	32%	34%	29%	24%
Minder	16%	15%	19%	15%	15%	16%	21%	11%
Veel minder doen om de uitstoot te verminderen	10%	8%	12%	14%	8%	12%	10%	9%
Weet ik niet	6%	8%	6%	6%	4%	8%	7%	4%
<i>n</i> =	1.959	78	257	363	639	622	478	705

	NL	POLITIEKE VOORKEUR						
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP	GL/ PvdA	PvdD
Veel meer doen om de uitstoot te verminderen	17%	9%	22%	6%	12%	31%	52%	46%
Meer	23%	17%	47%	5%	27%	27%	32%	35%
Ongeveer even veel	28%	49%	27%	23%	45%	27%	10%	14%
Minder	16%	19%		35%	10%	2%	2%	2%
Veel minder doen om de uitstoot te verminderen	10%	5%	2%	28%	2%	3%		2%
Weet ik niet	6%	2%	1%	4%	4%	10%	3%	2%
<i>n</i> =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

UITSTOOT: meer of minder doen?	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
Veel meer doen om de uitstoot te verminderen	17%	14%	26%	4%	4%	13%
Meer	23%	33%	48%	27%	6%	23%
Ongeveer even veel	28%	32%	21%	23%	26%	29%
Minder	16%	7%	5%	30%	31%	19%
Veel minder doen om de uitstoot te verminderen	10%	5%		6%	25%	11%
Weet ik niet	6%	10%		10%	9%	4%
<i>n</i> =	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

Tabel: Wat vindt u dat een volgend kabinet moet doen?

	NL	LEEFTIJD				OPLEIDING		
	Totaal	18-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
vasthouden aan dit stikstofbeleid (doelen in 2030 halen)	28%	34%	29%	26%	24%	18%	26%	37%
stikstofbeleid minder snel doorvoeren (doelen in 2035 of later halen)	35%	29%	31%	34%	45%	43%	37%	27%
stikstofbeleid versnellen (doelen eerder dan 2030 halen)	11%	16%	12%	9%	8%	6%	8%	18%
helemaal stoppen met stikstofbeleid	19%	14%	21%	24%	17%	24%	22%	13%
weet ik niet	7%	7%	7%	7%	5%	8%	7%	5%
<i>n</i> =	1.959	78	257	363	639	622	478	705

	NL	POLITIEKE VOORKEUR						
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP	GL/ PvdA	PvdD
vasthouden aan dit stikstofbeleid (doelen in 2030 halen)	28%	29%	58%	9%	20%	24%	54%	45%
stikstofbeleid minder snel doorvoeren (doelen in 2035 of later halen)	35%	50%	18%	33%	77%	40%	9%	5%
stikstofbeleid versnellen (doelen eerder dan 2030 halen)	11%	5%	17%	3%	1%	13%	31%	39%
helemaal stoppen met stikstofbeleid	19%	13%	2%	49%	2%	10%	0%	6%
weet ik niet	7%	3%	5%	6%		13%	5%	4%
<i>n</i> =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (*n* < 50).

UITSTOOT: meer of minder doen?	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
vasthouden aan dit stikstofbeleid (doelen in 2030 halen)	28%	48%	51%	19%	6%	16%
stikstofbeleid minder snel doorvoeren (doelen in 2035 of later halen)	35%	34%	6%	46%	45%	50%
stikstofbeleid versnellen (doelen eerder dan 2030 halen)	11%	11%	35%	3%	1%	7%
helemaal stoppen met stikstofbeleid	19%	2%	5%	25%	43%	23%
weet ik niet	7%	5%	3%	7%	5%	5%
<i>n =</i>	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

B.3 Welke groep moet bijdragen?

Tabel: Welke groep moet hoeveel bijdragen aan het tegengaan van stikstofuitstoot?

GEM. AANTAL PUNTEN	NL	LEEFTIJD				OPLEIDING		
	Totaal	18-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Burgers / consumenten	9,3	8,3	8,1	8,9	11,6	10,3	8,9	9,0
Bedrijven	21,9	23,2	21,9	20,8	21,9	18,6	17,2	28,1
Maatsch. organisaties	21,2	18,4	18,8	22,3	24,3	23,2	19,9	21,2
De Nederlandse overheid	15,2	19,3	16,9	12,7	13,2	13,3	14,4	17,2
De Europese Unie	14,7	17,9	16,7	12,6	12,8	13,6	15,3	14,8
Aanpak niet nodig / weet niet	17,8	12,9	17,7	22,7	16,1	20,9	24,3	9,8
<i>n =</i>	962	157	184	311	310	236	326	400

GEM. AANTAL PUNTEN	NL	POLITIEKE VOORKEUR		
	Totaal	VVD	GL/ PvdA	NSC
Burgers / consumenten	9,3	11,1	8,0	9,0
Bedrijven	21,9	24,4	33,3	20,5
Maatsch. organisaties	21,2	21,0	23,0	24,1
De Nederlandse overheid	15,2	13,1	20,8	13,8
De Europese Unie	14,7	11,3	13,1	13,7
Aanpak niet nodig / weet niet	17,8	19,1	1,7	18,9
<i>n =</i>	962	98	144	113

B.4 Stellingen over stikstof

Tabel: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

% HELEMAAL EENS	NL	LEEFTIJD				OPLEIDING		
	Totaal	18-34	35-49	50-64	65+	Lager	Mid.	Hoger
Bouwprojecten mogen pas doorgaan als er een oplossing is voor de stikstofproblematiek	16%	17%	18%	14%	15%	14%	11%	20%
De bouw van woningen mag ten koste gaan van de natuur	20%	14%	25%	20%	20%	19%	20%	20%
Veeboeren hebben al genoeg geïnvesteerd om tegemoet te komen aan klimaat- en stikstofeisen van de overheid	42%	36%	40%	44%	44%	58%	51%	24%
De overheid begrijpt niets van de positie van veeteeltbedrijven	43%	35%	41%	46%	48%	56%	51%	28%
Inkrimpen van de veestapel is niet nodig want het stikstofprobleem is ook met technologische middelen op te lossen	32%	25%	32%	33%	36%	43%	41%	17%
De veehouderij wordt in vergelijking met andere sectoren (bv industrie, luchtvaart) onevenredig belast als het gaat om stikstofreductie	61%	54%	62%	62%	66%	65%	67%	53%
Als boeren zich niet vrijwillig laten uitkopen zal het gedwongen moeten, om het land van het 'stikstofslot' te halen	25%	30%	22%	25%	24%	14%	17%	40%
De prijs van vlees moet omhoog	37%	42%	34%	35%	38%	24%	29%	52%
De Nederlandse veestapel moet krimpen	48%	50%	45%	47%	50%	34%	39%	65%
Het terugdringen van stikstof in de veeteelt moet ten goede komen aan woningbouw en niet om andere boeren te helpen	32%	32%	29%	28%	41%	32%	25%	40%
<i>n =</i>	997	178	179	328	312	242	379	376

% HELEMAAL EENS	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	VVD	PVV	GL/ PvdA	BBB	NSC
Bouwprojecten mogen pas doorgaan als er een oplossing is voor de stikstofproblematiek	16%	9%	6%	31%	11%	13%
De bouw van woningen mag ten koste gaan van de natuur	20%	36%	19%	7%	20%	32%
Veeboeren hebben al genoeg geïnvesteerd om tegemoet te komen aan klimaat- en stikstofeisen van de overheid	42%	29%	75%	6%	73%	49%
De overheid begrijpt niets van de positie van veeteeltbedrijven	43%	29%	62%	12%	85%	54%
Inkrimpen van de veestapel is niet nodig want het stikstofprobleem is ook met technologische middelen op te lossen	32%	25%	65%	4%	71%	42%
De veehouderij wordt in vergelijking met andere sectoren (bv industrie, luchtvaart) onevenredig belast als het gaat om stikstofreductie	61%	57%	72%	43%	83%	74%
Als boeren zich niet vrijwillig laten uitkopen zal het gedwongen moeten, om het land van het 'stikstofslot' te halen	25%	22%	2%	65%	0%	16%
De prijs van vlees moet omhoog	37%	26%	15%	68%	11%	25%
De Nederlandse veestapel moet krimpen	48%	51%	19%	86%	14%	41%
Het terugdringen van stikstof in de veeteelt moet ten goede komen aan woningbouw en niet om andere boeren te helpen	32%	43%	16%	51%	8%	27%
n =	997	116	53	155	54	119

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

B.5 Hoe stikstof terug te dringen

Welke optie vindt u de beste optie om stikstof terug te dringen?

HOE TERUGDRINGEN?	NL	LEEFTIJD				OPLEIDING		
	Totaal	18-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Alle veeboeren moeten worden uitgekocht (geen vee meer)	2%	6%	2%	1%	1%	1%	2%	3%
Alle veeboeren moeten fors minder vee gaan houden	14%	15%	11%	14%	15%	8%	12%	19%
Alleen de veeboeren die het meest stikstof uitstoten laten stoppen met veeteelt	9%	7%	10%	9%	10%	9%	6%	12%
Stikstof terugdringen met innovatieve technieken	26%	24%	29%	23%	28%	28%	27%	23%
Veeboeren in de buurt van kwetsbare natuur laten verhuizen en elders door laten gaan met veeteelt	4%	3%	3%	3%	6%	4%	3%	4%
Veeboeren ander soort (landbouw)activiteit laten doen (geen veeteelt)	7%	9%	7%	7%	5%	4%	6%	10%
Stikstof-uitstoot van andere sectoren dan landbouw terugdringen	18%	18%	16%	19%	18%	22%	21%	11%
Geen van deze (ik zie geen probleem met stikstof)	14%	12%	15%	17%	11%	15%	15%	12%
Weet ik niet	7%	7%	7%	7%	6%	10%	7%	5%
<i>n</i> =	962	157	184	311	310	236	326	400

HOE TERUGDRINGEN?	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	VVD	PVV	GL- PvdA	BBB*	NSC
Alle veeboeren moeten worden uitgekocht (geen vee meer)	2%	1%	1%	6%		1%
Alle veeboeren moeten fors minder vee gaan houden	14%	9%	3%	35%	1%	8%
Alleen de veeboeren die het meest stikstof uitstoten laten stoppen met veeteelt	9%	14%	4%	14%	4%	9%
Stikstof terugdringen met innovatieve technieken	26%	33%	23%	15%	38%	31%
Veeboeren in de buurt van kwetsbare natuur laten verhuizen en elders door laten gaan met veeteelt	4%	5%	1%	3%	3%	5%
Veeboeren ander soort (landbouw)activiteit laten doen (geen veeteelt)	7%	8%	1%	14%	0%	5%
Stikstof-uitstoot van andere sectoren dan landbouw terugdringen	18%	13%	28%	9%	27%	20%
Geen van deze (ik zie geen probleem met stikstof)	14%	11%	33%	0%	23%	14%
Weet ik niet	7%	7%	5%	4%	4%	7%
Alle veeboeren moeten worden uitgekocht (geen vee meer)	2%					1%
<i>n</i> =	962	98	56	144	48	113

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

B.6 Vrijgekomen stikstofruimte gebruiken

Tabel: Waar moet de vrijgekomen stikstofruimte wat u betreft als eerste voor worden gebruikt? En welke daarna? En daarna?

RUIJTE GEBRUIKEN...	NL	LEEFTIJD				OPLEIDING		
	Totaal	18-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Aan herstel van de natuur	32%	31%	33%	34%	30%	30%	27%	39%
Aan woningbouw	37%	35%	35%	36%	40%	36%	37%	36%
Aan aanleg van wegen	2%	3%	2%	1%	1%	3%	2%	1%
Aan duurzame energie (bijvoorbeeld windmolens)	8%	9%	10%	6%	7%	6%	9%	8%
Aan andere productie / industrie	1%		1%	1%	2%	2%	1%	0%
Aan veeteelt op andere locaties	2%	2%	3%	2%	2%	3%	2%	2%
Aan andere vormen van landbouw (anders dan veeteelt)	5%	5%	3%	5%	5%	5%	5%	4%
Anders, namelijk:	4%	2%	2%	6%	5%	6%	4%	3%
Weet ik niet	9%	12%	10%	8%	8%	10%	11%	7%
<i>n</i> =	962	157	184	311	310	236	326	400

RUIJTE GEBRUIKEN...	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	VVD	PVV	GL- PvdA	BBB*	NSC
Aan herstel van de natuur	32%	21%	30%	52%	20%	28%
Aan woningbouw	37%	50%	24%	33%	35%	44%
Aan aanleg van wegen	2%	1%	2%	1%	3%	0%
Aan duurzame energie (bijvoorbeeld windmolens)	8%	7%	9%	9%	8%	7%
Aan andere productie / industrie	1%	1%	2%	0%	1%	1%
Aan veeteelt op andere locaties	2%	3%	5%		5%	2%
Aan andere vormen van landbouw (anders dan veeteelt)	5%	5%	6%	3%	9%	7%
Anders, namelijk:	4%	2%	6%	1%	8%	3%
Weet ik niet	9%	10%	17%	1%	11%	7%
<i>n</i> =	962	98	56	144	48	113

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (*n* < 50).

C Bijlagen: immigratie

C.1 Meer of minder doen?

Tabel: Vindt u dat een volgend kabinet meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de immigratie naar Nederland te verminderen?

MINDER IMMIGRATIE: meer of minder doen?	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Veel meer	46%	31%	37%	45%	50%	52%	59%	52%	31%
Meer	19%	14%	21%	18%	20%	21%	19%	19%	20%
Ongeveer even veel	18%	30%	19%	20%	16%	15%	11%	15%	26%
Minder	8%	11%	11%	8%	7%	6%	4%	7%	12%
Veel minder	4%	6%	5%	4%	3%	3%	2%	4%	6%
Weet ik niet	5%	8%	6%	6%	4%	3%	4%	4%	6%
<i>n</i> =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

MINDER IMMIGRATIE: meer of minder doen?	NL	POLITIEKE VOORKEUR					GL/ PvdA	PvdD
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP		
Veel meer	46%	51%	15%	90%	31%	32%	8%	8%
Meer	19%	29%	21%	5%	26%	27%	13%	25%
Ongeveer even veel	18%	12%	37%	2%	39%	25%	36%	27%
Minder	8%	2%	11%	1%	2%	5%	25%	17%
Veel minder	4%	3%	4%	2%	2%	3%	9%	14%
Weet ik niet	5%	2%	12%	1%		8%	9%	9%
<i>n</i> =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

MINDER IMMIGRATIE: meer of minder doen?	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
Veel meer	46%	11%	6%	46%	71%	56%
Meer	19%	25%	21%	22%	15%	23%
Ongeveer even veel	18%	41%	35%	18%	6%	13%
Minder	8%	10%	23%	8%	3%	3%
Veel minder	4%	8%	9%		1%	2%
Weet ik niet	5%	5%	6%	6%	5%	3%
<i>n</i> =	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

Tabel: Vindt u dat een volgend kabinet meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de opvang van asielzoekers in Nederland te verbeteren?

OPVANG VERBETEREN: meer of minder doen?	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Veel meer	17%	18%	17%	19%	16%	19%	11%	15%	24%
Meer	23%	28%	27%	21%	22%	22%	15%	18%	33%
Ongeveer even veel	20%	18%	24%	20%	19%	20%	21%	19%	22%
Minder	13%	13%	11%	10%	12%	17%	16%	15%	8%
Veel minder	22%	18%	17%	25%	26%	20%	32%	27%	12%
Weet ik niet	4%	5%	5%	5%	5%	3%	6%	5%	3%
n =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

OPVANG VERBETEREN: meer of minder doen?	NL	POLITIEKE VOORKEUR						
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP	GL/ PvdA	PvdD
Veel meer	17%	12%	24%	4%	19%	22%	48%	32%
Meer	23%	17%	40%	1%	40%	39%	35%	32%
Ongeveer even veel	20%	30%	29%	10%	26%	13%	9%	27%
Minder	13%	17%	5%	11%	7%	13%	5%	1%
Veel minder	22%	22%		72%	5%	8%	1%	4%
Weet ik niet	4%	2%	3%	2%	3%	5%	2%	4%
n =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

OPVANG VERBETEREN: meer of minder doen?	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP	BBB	NSC
Veel meer	17%	25%	28%	12%	4%	15%
Meer	23%	43%	40%	27%	6%	22%
Ongeveer even veel	20%	13%	28%	23%	20%	24%
Minder	13%	1%	4%	7%	27%	13%
Veel minder	22%	8%		20%	39%	21%
Weet ik niet	4%	9%		10%	4%	4%
n =	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

C.2 AZC in de buurt

Tabel: Is er een asielzoekerscentrum (AZC) in de omgeving van waar u woont? Zo ja, wat is ongeveer de afstand?

AZC IN DE BUURT	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Ja, binnen 500 meter	7%	3%	13%	7%	7%	5%	7%	6%	9%
Ja, in mijn dorp of stad, maar verder weg dan 500 meter	27%	28%	25%	31%	28%	26%	24%	23%	34%
Ja, buiten mijn dorp of stad	19%	15%	18%	19%	21%	19%	22%	24%	13%
Nee	34%	27%	27%	30%	36%	41%	35%	37%	29%
Weet ik niet	12%	27%	17%	13%	8%	10%	12%	10%	15%
<i>n</i> =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

AZC IN DE BUURT	NL	POLITIEKE VOORKEUR						
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP	GL/ PvdA	PvdD
Ja, binnen 500 meter	7%	7%	12%	12%		6%	5%	6%
Ja, in mijn dorp of stad, maar verder weg dan 500 meter	27%	29%	40%	28%	14%	19%	32%	31%
Ja, buiten mijn dorp of stad	19%	15%	15%	21%	26%	18%	14%	21%
Nee	34%	37%	20%	32%	60%	37%	36%	26%
Weet ik niet	12%	12%	13%	8%		19%	14%	16%
<i>n</i> =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

AZC IN DE BUURT	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
Ja, binnen 500 meter	7%	9%		3%	12%	7%
Ja, in mijn dorp of stad, maar verder weg dan 500 meter	27%	18%	36%	25%	19%	28%
Ja, buiten mijn dorp of stad	19%	19%	17%	15%	26%	24%
Nee	34%	49%	35%	52%	35%	33%
Weet ik niet	12%	3%	11%	6%	8%	8%
<i>n</i> =	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

Tabel: Wat zou u ervan vinden als er een azc met circa 100 asielzoekers bij u in de buurt komt (in een straal van 500 meter)?

NIEUW AZC IN DE BUURT	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Acceptabel	19%	37%	23%	16%	18%	15%	9%	17%	26%
Acceptabel, onder voorwaarden	36%	25%	36%	36%	34%	43%	32%	31%	45%
Niet acceptabel	40%	36%	38%	44%	43%	37%	53%	48%	25%
Weet ik niet	4%	2%	3%	3%	5%	5%	6%	4%	4%
<i>n</i> =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

NIEUW AZC IN DE BUURT	NL	POLITIEKE VOORKEUR						
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP	GL/ PvdA	PvdD
Acceptabel	19%	13%	43%	4%	16%	30%	50%	40%
Acceptabel, onder voorwaarden	36%	39%	41%	10%	65%	35%	41%	45%
Niet acceptabel	40%	42%	15%	84%	15%	26%	5%	15%
Weet ik niet	4%	6%		1%	4%	8%	3%	
<i>n</i> =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

NIEUW AZC IN DE BUURT	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
Acceptabel	19%	31%	59%	7%	2%	13%
Acceptabel, onder voorwaarden	36%	46%	31%	42%	23%	44%
Niet acceptabel	40%	15%	6%	43%	74%	41%
Weet ik niet	4%	8%	4%	8%		2%
<i>n</i> =	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

C.3 Beginselen asielbeleid

Tabel: Wist u dat het Nederlandse asielbeleid hierop is gebaseerd?

BASIS ASIELBELEID	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Ja, en ik wist ook welke voorwaarden er gelden	48%	43%	47%	48%	51%	48%	35%	47%	58%
Ja, maar ik wist niet precies welke voorwaarden	33%	33%	31%	29%	34%	36%	37%	33%	31%
Wel van gehoord, maar dit wist ik niet precies	11%	14%	13%	13%	10%	10%	16%	12%	8%
Nee, nooit van gehoord	7%	10%	9%	9%	5%	5%	12%	9%	3%
<i>n</i> =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

BASIS ASIELBELEID	NL	POLITIEKE VOORKEUR					GL/ PvdA	PvdD
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP		
Ja, en ik wist ook welke voorwaarden er gelden	48%	52%	56%	56%	49%	37%	57%	56%
Ja, maar ik wist niet precies welke voorwaarden	33%	33%	23%	22%	36%	47%	33%	30%
Wel van gehoord, maar dit wist ik niet precies	11%	11%	17%	12%	13%	13%	8%	4%
Nee, nooit van gehoord	7%	4%	4%	9%	3%	3%	2%	10%
<i>n</i> =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

BASIS ASIELBELEID	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
Ja, en ik wist ook welke voorwaarden er gelden	48%	51%	74%	45%	47%	45%
Ja, maar ik wist niet precies welke voorwaarden	33%	33%	26%	28%	30%	39%
Wel van gehoord, maar dit wist ik niet precies	11%	8%		18%	15%	9%
Nee, nooit van gehoord	7%	8%		10%	7%	7%
<i>n</i> =	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

Tabel: Steunt u het hierboven beschreven uitgangspunt?

STEUN UITGANGSPUNT	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Ja, ik steun dit	57%	64%	62%	53%	53%	60%	44%	51%	71%
Nee, het is te streng	4%	6%	6%	5%	3%	3%	4%	3%	5%
Nee, het is niet streng genoeg	29%	16%	22%	31%	37%	28%	38%	35%	18%
Weet ik niet	9%	14%	10%	10%	7%	8%	15%	10%	5%
<i>n</i> =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

STEUN UITGANGSPUNT	NL	POLITIEKE VOORKEUR						
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP	GL/ PvdA	PvdD
Ja, ik steun dit	57%	59%	89%	16%	82%	61%	85%	80%
Nee, het is te streng	4%	2%	6%	3%	7%	4%	9%	6%
Nee, het is niet streng genoeg	29%	34%	2%	72%	8%	25%	3%	8%
Weet ik niet	9%	5%	3%	9%	3%	9%	3%	6%
<i>n</i> =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

STEUN UITGANGSPUNT	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
Ja, ik steun dit	57%	81%	82%	4,6%	38%	57%
Nee, het is te streng	4%	5%	6%	6%	2%	1%
Nee, het is niet streng genoeg	29%	14%	9%	36%	54%	32%
Weet ik niet	9%		2%	12%	6%	10%
<i>n</i> =	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

C.4 Stellingen over immigratie

Tabel: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

% HELEMAAL EENS	Totaal	LEEFTIJD				OPLEIDING		
		18-34	35-49	50-64	65+	Lager	Mid.	Hoger
Het is onze morele plicht om asielzoekers op te vangen in Nederland	50%	49%	50%	49%	50%	41%	42%	64%
Alle Nederlandse gemeenten moeten naar rato (afhankelijk van het inwonersaantal) bijdragen aan de opvang van asielzoekers	57%	52%	52%	59%	63%	52%	50%	68%
Of er wel of geen asielzoekerscentrum in een gemeente komt, moet middels een referendum worden voorgelegd aan de inwoners van die gemeente	39%	36%	42%	36%	44%	56%	46%	20%
Statushouders* moeten pas na 5 jaar in aanmerking komen voor sociale voorzieningen	44%	44%	55%	44%	36%	52%	51%	33%
Het toelaten van meer migranten is goed voor onze economie	19%	22%	19%	18%	16%	10%	13%	29%
De grenzen moeten dicht voor asielzoekers, ook als Nederland daarmee handelt in strijd met internationale verdragen en Europese regelgeving	34%	27%	38%	39%	33%	43%	42%	20%
De controles aan alle grenzen van de landen in de Europese Unie (de binnengrenzen) moeten opnieuw worden ingevoerd	48%	33%	44%	52%	62%	64%	56%	29%
Gemeenten moeten gedwongen kunnen worden door de Rijksoverheid om asielopvang te openen als er een tekort aan opvangplekken is in Nederland	41%	42%	40%	39%	44%	31%	32%	58%
Statushouders* moeten altijd ook hun kinderen kunnen laten overkomen naar Nederland	38%	43%	38%	33%	38%	31%	32%	49%
Asielzoekers moeten direct na aankomst in Nederland toestemming krijgen om te werken	39%	39%	35%	36%	47%	34%	35%	46%
Ik heb er begrip voor als statushouders* voorrang krijgen bij het toewijzen van een sociale huurwoning	10%	13%	9%	8%	9%	4%	8%	15%
Het moet voor kennisimmigranten aantrekkelijk blijven om naar Nederland te komen	38%	43%	44%	34%	31%	23%	31%	55%
Bedrijven die arbeidsmigranten voor zich laten werken moeten zelf zorgen voor hun woonruimte	64%	58%	56%	65%	76%	69%	64%	61%
De Europese Unie moet geen deals sluiten met autoritaire leiders van andere landen om vluchtelingen tegen te houden	48%	37%	39%	55%	59%	49%	49%	46%
De Europese Unie moet de deal met Tunesië om vluchtelingen tegen te houden opzeggen	37%	27%	25%	45%	49%	41%	36%	35%
Het aantal arbeidsmigranten uit Oost-Europa moet worden beperkt	45%	37%	41%	47%	53%	53%	50%	33%
n =	997	178	179	328	312	242	379	376

*In vragenlijst getoond als "Statushouders (vluchtelingen met een verblijfsvergunning)".

% HELEMAAL EENS	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	VVD	PVV	GL-PvdA	BBB	NSC
Het is onze morele plicht om asielzoekers op te vangen in Nederland	50%	44%	6%	91%	23%	45%
Alle Nederlandse gemeenten moeten naar rato (afhankelijk van het inwonersaantal) bijdragen aan de opvang van asielzoekers	57%	62%	19%	87%	43%	62%
Of er wel of geen asielzoekerscentrum in een gemeente komt, moet middels een referendum worden voorgelegd aan de inwoners van die gemeente	39%	34%	77%	8%	63%	50%
Statushouders (vluchtelingen met een verblijfsvergunning) moeten pas na 5 jaar in aanmerking komen voor sociale voorzieningen, zoals een bijstandsuitkering en een sociale huurwoning	44%	50%	79%	15%	62%	51%
Het toelaten van meer migranten is goed voor onze economie	19%	21%		44%	5%	12%
De grenzen moeten dicht voor asielzoekers, ook als Nederland daarmee handelt in strijd met internationale verdragen en Europese regelgeving	34%	34%	87%	4%	61%	40%
De controles aan alle grenzen van de landen in de Europese Unie (de binnengrenzen) moeten opnieuw worden ingevoerd	48%	52%	83%	17%	58%	57%
Gemeenten moeten gedwongen kunnen worden door de Rijksoverheid om asielopvang te openen als er een tekort aan opvangplekken is in Nederland	41%	42%	6%	87%	18%	36%
Statushouders (vluchtelingen met een verblijfsvergunning) moeten altijd ook hun kinderen kunnen laten overkomen naar Nederland	38%	32%	4%	74%	19%	26%
Asielzoekers moeten direct na aankomst in Nederland toestemming krijgen om te werken	39%	34%	20%	69%	37%	38%
Ik heb er begrip voor als statushouders (vluchtelingen met een verblijfsvergunning) voorrang krijgen bij het toewijzen van een sociale huurwoning	10%	7%	2%	25%	6%	4%
Nederland moet geen laaggeschoolde immigranten meer toelaten	38%	35%	54%	2%	44%	43%
Bedrijven die arbeidsmigranten voor zich laten werken moeten zelf zorgen voor hun woonruimte	64%	63%	68%	58%	74%	76%
De Europese Unie moet geen deals sluiten met autoritaire leiders van andere landen om vluchtelingen tegen te houden	48%	43%	43%	67%	29%	53%
De Europese Unie moet de deal met Tunesië om vluchtelingen tegen te houden opzeggen	37%	30%	43%	62%	25%	36%
Het aantal arbeidsmigranten uit Oost-Europa moet worden beperkt	45%	48%	75%	18%	56%	56%
n =	997	116	53	155	54	119

% HELEMAAL EENS	NL	LEEFTIJD				OPLEIDING		
	Totaal	18-34	35-49	50-64	65+	Lager	Mid.	Hoger
SPLIT-RUN								
Nederland moet geen laaggeschoolde immigranten meer toelaten (n = 321)	28%	39%	31%	25%	16%	20%	27%	33%
Nederland moet geen kennismigranten meer toelaten (n = 338)	27%	24%	19%	30%	31%	41%	28%	14%
Nederland moet geen buitenlandse studenten meer toelaten (n = 338)	20%	9%	18%	25%	25%	21%	25%	12%

C.5 Schatting aantal asielzoekers in 2022

Tabel: Hoeveel asielzoekers kwamen er vorig jaar (2022) volgens u naar Nederland?

INSCHATTING	NL	LEEFTIJD				OPLEIDING		
	Totaal	18-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Gemiddelde	79.216	82.311	85.510	75.047	76.875	114.115	86.317	59.462
<i>n (zonder 'weet niet') =</i>	917	139	165	324	289	169	327	421

INSCHATTING	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	VVD	PVV	GL-PvdA	BBB*	NSC
Gemiddelde	79.216	61.049	136.172	54.111	89.032	69.202
<i>n (zonder 'weet niet') =</i>	917	124	77	106	48	114

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

C.6 Maximum aantal asielzoekers opvangen

Tabel: Vindt u dat er een maximum aantal asielzoekers is dat Nederland kan opvangen? Zo ja, hoeveel asielzoekers zou Nederland jaarlijks maximaal kunnen opvangen, wat u betreft?

MAX. OPVANGEN	NL	LEEFTIJD				OPLEIDING		
	Totaal	18-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Gemiddelde	15.044	17.633	15.926	13.160	14.792	9.110	13.346	22.092
<i>n (zonder 'weet niet') =</i>	419	59	80	155	125	109	176	134

MAX. OPVANGEN	NL	POLITIEKE VOORKEUR			
	Totaal	VVD	PVV	BBB*	NSC
Gemiddelde	15.044	20.038	5.340	7.162	12.792
<i>n (zonder 'weet niet') =</i>	419	65	62	36	60

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

C.7 Voorstel gezinshereniging

Tabel: Er zijn voorstellen waarin oorlogsvluchtelingen pas na enkele jaren hun gezin kunnen laten overkomen. In hoeverre bent u het eens of oneens met dit voorstel?

STEUN VOORSTEL	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
(helemaal) mee eens	37%	29%	39%	36%	37%	38%	40%	39%	33%
neutraal	21%	24%	18%	20%	20%	24%	24%	21%	18%
(helemaal) mee oneens	37%	37%	35%	37%	39%	35%	29%	35%	43%
weet ik niet	6%	10%	7%	8%	5%	3%	7%	5%	5%
<i>n</i> =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

STEUN VOORSTEL	NL	POLITIEKE VOORKEUR					GL/ PvdA	PvdD
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP		
(helemaal) mee eens	37%	48%	28%	53%	23%	23%	22%	20%
neutraal	21%	21%	27%	17%	35%	21%	15%	15%
(helemaal) mee oneens	37%	29%	45%	25%	38%	51%	58%	61%
weet ik niet	6%	2%		4%	4%	4%	5%	4%
<i>n</i> =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

STEUN VOORSTEL	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP	BBB	NSC
(helemaal) mee eens	37%	7%	25%	20%	50%	42%
neutraal	21%	15%	16%	23%	18%	24%
(helemaal) mee oneens	37%	76%	57%	47%	27%	27%
weet ik niet	6%	2%	2%	10%	5%	7%
<i>n</i> =	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

D Bijlagen: inkomen

D.1 Meer of minder doen?

Tabel: Vindt u dat een volgend kabinet meer, minder of ongeveer evenveel moet doen om de verschillen tussen arm en rijk kleiner te maken?

VERSCHILLEN KLEINER: meer of minder doen?	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Veel meer	33%	19%	35%	32%	34%	37%	37%	38%	26%
Meer	30%	35%	27%	30%	30%	32%	29%	27%	34%
Ongeveer even veel	23%	33%	21%	23%	22%	22%	20%	21%	26%
Minder	6%	3%	5%	7%	6%	5%	5%	6%	6%
Veel minder	4%	1%	7%	4%	4%	1%	2%	3%	5%
Weet ik niet	4%	8%	6%	3%	4%	3%	7%	5%	2%
<i>n</i> =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

VERSCHILLEN KLEINER: meer of minder doen?	NL	POLITIEKE VOORKEUR					GL/ PvdA	PvdD
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP		
Veel meer	33%	8%	27%	41%	19%	71%	50%	56%
Meer	30%	19%	45%	29%	63%	24%	38%	28%
Ongeveer even veel	23%	47%	26%	13%	18%	2%	9%	10%
Minder	6%	17%		10%		3%		1%
Veel minder	4%	7%		4%			0%	
Weet ik niet	4%	2%	1%	3%			2%	4%
<i>n</i> =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

VERSCHILLEN KLEINER: meer of minder doen?	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
Veel meer	33%	18%	31%	26%	30%	42%
Meer	30%	44%	36%	30%	26%	28%
Ongeveer even veel	23%	20%	24%	25%	30%	21%
Minder	6%	3%	3%	4%	4%	5%
Veel minder	4%	7%		6%	9%	1%
Weet ik niet	4%	8%	5%	8%	1%	3%
<i>n</i> =	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

D.2 Bestaanszekerheid

Tabel: Wat wordt er volgens u met 'bestaanszekerheid' bedoeld? Meerdere antwoorden mogelijk

BESTAANSZEKERHEID	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Zeker van voldoende geld om in leven te blijven	55%	53%	52%	58%	57%	52%	50%	55%	57%
Zeker van voldoende geld om op een prettige manier te kunnen leven	37%	32%	45%	39%	35%	32%	35%	36%	39%
Zeker van een baan die voldoende geld oplevert	26%	28%	31%	26%	22%	25%	23%	27%	26%
Zeker van vastigheid in het werk	17%	29%	22%	18%	12%	16%	16%	18%	17%
Zeker van een goede woning	41%	57%	44%	42%	35%	39%	35%	41%	44%
Zeker van goede gezondheidszorg	48%	56%	52%	51%	41%	49%	46%	49%	48%
Zeker van een veilig leven	38%	55%	44%	42%	30%	36%	34%	39%	39%
Iets anders	3%	5%	1%	4%	4%	2%	2%	4%	3%
Weet ik niet	5%	13%	5%	4%	5%	4%	9%	5%	3%
n =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

BESTAANSZEKERHEID	NL	POLITIEKE VOORKEUR						
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP	GL/ PvdA	PvdD
Zeker van voldoende geld om in leven te blijven	55%	52%	63%	56%	41%	50%	56%	57%
Zeker van voldoende geld om op een prettige manier te kunnen leven	37%	36%	45%	43%	36%	46%	42%	40%
Zeker van een baan die voldoende geld oplevert	26%	25%	41%	23%	27%	30%	28%	16%
Zeker van vastigheid in het werk	17%	15%	27%	23%	11%	29%	18%	14%
Zeker van een goede woning	41%	30%	54%	40%	27%	49%	48%	43%
Zeker van goede gezondheidszorg	48%	38%	57%	46%	42%	62%	50%	60%
Zeker van een veilig leven	38%	33%	44%	35%	23%	33%	39%	48%
Iets anders	3%	2%	0%	6%	5%	3%	4%	4%
Weet ik niet	5%	3%	0%	7%	0%	4%	2%	2%
n =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

BESTAANSZEKERHEID	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
Zeker van voldoende geld om in leven te blijven	55%	46%	64%	63%	45%	58%
Zeker van voldoende geld om op een prettige manier te kunnen leven	37%	37%	28%	11%	47%	35%
Zeker van een baan die voldoende geld oplevert	26%	26%	15%	22%	23%	26%
Zeker van vastigheid in het werk	17%	16%	11%	4%	11%	20%
Zeker van een goede woning	41%	29%	34%	34%	39%	43%
Zeker van goede gezondheidszorg	48%	48%	38%	48%	51%	50%
Zeker van een veilig leven	38%	40%	37%	36%	41%	38%
Iets anders	3%	3%	7%	0%	4%	2%
Weet ik niet	5%	7%	0%	8%	4%	4%
<i>n</i> =	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

Tabel: Hoe schat u uw eigen bestaanszekerheid in?

EIGEN BESTAANSZEKERHEID	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Ruim voldoende	35%	33%	36%	34%	36%	33%	20%	25%	53%
Voldoende	49%	36%	43%	49%	49%	58%	57%	55%	39%
Onvoldoende	10%	20%	15%	11%	10%	4%	13%	13%	6%
Geen	2%		2%	3%	1%	1%	2%	2%	1%
Weet niet / wil niet zeggen	4%	11%	4%	3%	4%	3%	8%	5%	2%
<i>n</i> =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

EIGEN BESTAANSZEKERHEID	NL	POLITIEKE VOORKEUR						
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP	GL/PvdA	PvdD
Ruim voldoende	35%	53%	44%	16%	40%	17%	54%	41%
Voldoende	49%	44%	47%	49%	57%	60%	41%	38%
Onvoldoende	10%	2%	7%	25%		12%	4%	17%
Geen	2%	1%	2%	5%		4%		
Weet niet / wil niet zeggen	4%	1%		5%	3%	7%	1%	4%
<i>n</i> =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

EIGEN BESTAANSZEKERHEID	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
Ruim voldoende	35%	43%	44%	27%	26%	33%
Voldoende	49%	45%	42%	65%	57%	53%
Onvoldoende	10%	7%	13%		11%	9%
Geen	2%			4%	1%	1%
Weet niet / wil niet zeggen	4%	5%		3%	5%	4%
<i>n</i> =	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

D.3 Moeite met rondkomen

Tabel: Hebt u in uw dagelijks leven problemen om rond te komen?

RONDKOMEN	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Nee, ik kan goed rondkomen	44%	37%	46%	40%	46%	37%	35%	36%	59%
Nee, maar ik moet wel op mijn uitgaven letten	38%	33%	35%	40%	36%	33%	40%	43%	31%
Ja, ik moet goed op de kleintjes letten om rond te komen	11%	15%	9%	13%	12%	15%	17%	13%	7%
Ja, ik heb problemen om rond te komen en ben bang in financiële problemen te komen	3%	7%	3%	4%	4%	7%	3%	5%	2%
Ja, ik kom niet rond en zit al in de financiële problemen	2%	1%	4%	1%	1%	1%	1%	2%	1%
Weet ik niet / wil ik niet zeggen	2%	7%	2%	1%	2%	7%	4%	2%	1%
<i>n</i> =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

RONDKOMEN	NL	POLITIEKE VOORKEUR						
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP	GL/ PvdA	PvdD
Nee, ik kan goed rondkomen	44%	62%	55%	23%	47%	27%	55%	48%
Nee, maar ik moet wel op mijn uitgaven letten	38%	33%	34%	37%	39%	44%	35%	35%
Ja, ik moet goed op de kleintjes letten om rond te komen	11%	4%	9%	26%	14%	18%	6%	10%
Ja, ik heb problemen om rond te komen en ben bang in financiële problemen te komen	3%	1%	2%	10%		6%	3%	3%
Ja, ik kom niet rond en zit al in de financiële problemen	2%	1%		2%		4%		1%
Weet ik niet / wil ik niet zeggen	2%			1%		1%	1%	3%
<i>n</i> =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

RONDKOMEN	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
Nee, ik kan goed rondkomen	44%	55%	53%	52%	39%	46%
Nee, maar ik moet wel op mijn uitgaven letten	38%	36%	27%	48%	45%	39%
Ja, ik moet goed op de kleintjes letten om rond te komen	11%	5%	20%		10%	10%
Ja, ik heb problemen om rond te komen en ben bang in financiële problemen te komen	3%				4%	3%
Ja, ik kom niet rond en zit al in de financiële problemen	2%				1%	1%
Weet ik niet / wil ik niet zeggen	2%	3%			0%	2%
<i>n</i> =	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

D.4 Zorg mijden

Tabel: Komt het wel eens voor dat u niet naar de huisarts, tandarts of psycholoog gaat vanwege de kosten die dit met zich mee kan brengen? Niet getoond in tabel: percentage 'n.v.t.' en 'wil ik niet zeggen'.

ZORG MIJDEN	NL	LEEFTIJD					OPLEIDING		
	Totaal	18-24	25-34	35-49	50-64	65+	Lager	Midden	Hoger
Huisarts									
Ja, vaak	4%	3%	5%	5%	3%	1%	3%	5%	2%
Ja, soms	11%	16%	15%	10%	10%	7%	17%	11%	6%
Nee, nooit	81%	76%	73%	81%	82%	86%	72%	78%	88%
Tandarts									
Ja, vaak	8%	11%	14%	10%	7%	2%	9%	12%	4%
Ja, soms	16%	21%	15%	20%	15%	12%	18%	17%	13%
Nee, nooit	72%	65%	66%	69%	73%	78%	64%	67%	81%
Psycholoog									
Ja, vaak	5%	9%	8%	7%	3%	1%	4%	6%	3%
Ja, soms	8%	10%	11%	9%	7%	5%	9%	8%	7%
Nee, nooit	45%	50%	52%	54%	38%	37%	34%	42%	54%
n =	1.959	78	257	363	639	622	478	705	776

ZORG MIJDEN	NL	POLITIEKE VOORKEUR					GL/ PvdA	PvdD
	Totaal	VVD	D66*	PVV	CDA*	SP		
Huisarts								
Ja, vaak	4%	1%		9%	7%	2%	1%	3%
Ja, soms	11%	2%	11%	19%	21%	22%	8%	8%
Nee, nooit	81%	91%	88%	69%	69%	73%	89%	89%
Tandarts								
Ja, vaak	8%	2%	2%	17%	7%	14%	3%	7%
Ja, soms	16%	9%	14%	23%	22%	29%	12%	13%
Nee, nooit	72%	84%	83%	56%	68%	54%	83%	80%
Psycholoog								
Ja, vaak	5%	2%	2%	9%		7%	5%	6%
Ja, soms	8%	3%	12%	11%		3%	6%	8%
Nee, nooit	45%	45%	48%	31%	58%	41%	51%	58%
n =	1.959	214	48	109	38	52	299	66

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen (n < 50).

ZORG MIJDEN	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	CU*	Volt*	SGP*	BBB	NSC
Huisarts						
Ja, vaak	4%		9%		3%	4%
Ja, soms	11%	7%	9%	22%	12%	15%
Nee, nooit	81%	89%	77%	74%	83%	77%
Tandarts						
Ja, vaak	8%	3%	7%	6%	12%	8%
Ja, soms	16%	9%	16%	23%	17%	20%
Nee, nooit	72%	86%	76%	67%	68%	67%
Psycholoog						
Ja, vaak	5%			4%	3%	6%
Ja, soms	8%	7%	13%	18%	9%	6%
Nee, nooit	45%	51%	52%	39%	41%	45%
<i>n</i> =	1.959	47	35	43	102	232

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

D.5 Stellingen over inkomen, wonen en zorg

Tabel: In hoeverre bent u het eens of oneens met de volgende stellingen?

% (HELEMAAL) EENS	NL	LEEFTIJD				OPLEIDING		
	Totaal	18-34	35-49	50-64	65+	Lager	Mid.	Hoger
Het eigen risico in de zorg moet worden afgeschaft	49%	40%	45%	51%	57%	65%	58%	30%
Nederlanders die 150.000 euro per jaar of meer verdienen moeten meer belasting gaan betalen dan ze nu doen	66%	59%	70%	64%	73%	70%	70%	61%
De AOW-leeftijd moet weer terug naar 65 jaar (i.p.v. 67 jaar of hoger)	53%	48%	53%	61%	46%	69%	63%	33%
Kinderopvang moet gratis worden voor iedereen	33%	50%	29%	26%	31%	31%	35%	33%
Het volgende kabinet moet bezuinigen om de staatsschuld naar beneden te brengen	36%	34%	31%	38%	40%	35%	36%	37%
Er moet een basisinkomen komen voor iedereen	45%	46%	45%	43%	47%	43%	49%	43%
Het minimumloon moet omhoog naar 16 euro per uur	52%	55%	50%	50%	55%	54%	58%	46%
De overheid moet zorgen voor voldoende, goede en betaalbare woningen voor mensen met lage en middeninkomens	89%	90%	88%	89%	90%	88%	89%	89%
Als mensen in grote problemen zijn door hoge schulden, moet de overheid die schulden kwijtschelden	11%	17%	12%	9%	9%	13%	9%	13%
Huiseigenaren moeten zelf in hun woning wonen, ze mogen deze niet verhuren	52%	50%	46%	54%	55%	61%	50%	49%
Mensen met essentiële beroepen (bijvoorbeeld zorg, onderwijs, politie) moeten voorrang krijgen bij het toewijzen van huurwoningen	40%	37%	32%	35%	54%	41%	38%	41%
De overheid moet alleenstaanden en stellen in grote woningen stimuleren kleiner te gaan wonen (zodat ze plaats maken voor grotere gezinnen)	39%	39%	35%	38%	44%	41%	40%	37%
De overheid moet woningeigenaren financieel stimuleren hun woning met derden te delen (kamerverhuur bijvoorbeeld)	24%	24%	23%	25%	22%	20%	21%	29%
De overheid moet fraude in de sociale zekerheid (zoals uitkeringen) hard aanpakken	78%	69%	81%	81%	80%	82%	80%	75%
De overheid moet bij het verstrekken van uitkeringen of toeslagen uitgaan van vertrouwen en mensen niet benaderen als mogelijke fraudeurs	52%	55%	41%	56%	54%	45%	50%	59%
<i>n</i> =	962	157	184	311	310	236	326	400

% HELEMAAL EENS	NL	POLITIEKE VOORKEUR				
	Totaal	VVD	PVV	GL/ PvdA	BBB	NSC
Het eigen risico in de zorg moet worden afgeschaft	49%	30%	70%	47%	55%	54%
Nederlanders die 150.000 euro per jaar of meer verdienen moeten meer belasting gaan betalen dan ze nu doen	66%	43%	75%	81%	52%	67%
De AOW-leeftijd moet weer terug naar 65 jaar (i.p.v. 67 jaar of hoger)	53%	36%	87%	31%	66%	44%
Kinderopvang moet gratis worden voor iedereen	33%	17%	28%	42%	24%	34%
Het volgende kabinet moet bezuinigen om de staatsschuld naar beneden te brengen	36%	59%	27%	17%	37%	36%
Er moet een basisinkomen komen voor iedereen	45%	24%	47%	62%	42%	40%
Het minimumloon moet omhoog naar 16 euro per uur	52%	22%	58%	72%	30%	52%
De overheid moet zorgen voor voldoende, goede en betaalbare woningen voor mensen met lage en middeninkomens	89%	73%	93%	97%	82%	88%
Als mensen in grote problemen zijn door hoge schulden, moet de overheid die schulden kwijtschelden	11%	4%	9%	20%	11%	8%
Huiseigenaren moeten zelf in hun woning wonen, ze mogen deze niet verhuren	52%	38%	51%	59%	41%	50%
Mensen met essentiële beroepen (bijvoorbeeld zorg, onderwijs, politie) moeten voorrang krijgen bij het toewijzen van huurwoningen	40%	44%	44%	43%	32%	38%
De overheid moet alleenstaanden en stellen in grote woningen stimuleren kleiner te gaan wonen (zodat ze plaats maken voor grotere gezinnen)	39%	32%	31%	52%	27%	38%
De overheid moet woningeigenaren financieel stimuleren hun woning met derden te delen (kamerverhuur bijvoorbeeld)	24%	21%	10%	31%	26%	25%
De overheid moet fraude in de sociale zekerheid (zoals uitkeringen) hard aanpakken	78%	86%	91%	56%	91%	74%
De overheid moet bij het verstrekken van uitkeringen of toeslagen uitgaan van vertrouwen en mensen niet benaderen als mogelijke fraudeurs	52%	27%	43%	73%	40%	51%
<i>n</i> =	997	98	56	144	48	113

*Indicatief vanwege een laag aantal waarnemingen ($n < 50$).

Contactgegevens

I&O Research Enschede

Zuiderval 70

Postbus 563

7500 AN Enschede

053 - 200 52 00

KVK-nummer 08198802

info@ioresearch.nl

www.ioresearch.nl

I&O Research Amsterdam

Piet Heinkade 55

1019 GM Amsterdam

020 - 308 48 00

info@ioresearch.nl

www.ioresearch.nl